REVISTA ISTORICĂ

Anul al XXI-lea, n-le 4-6. April-Iunie 1935.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: Legături cu Franța în epoca Unirii.
„ „ Un roman belgian despre războiul pentru independență.
Gh. Duzinchevici: Contribuțiuni la Domnia lui Cuza-Vodă.
N. Iorga: Despre Dora d'Istria.
T. Holban: Un plan de cruciată din inițiativă românească.
Al Ciorănescu: O scrisoare a lui Alexandru Coconul.
T. Holban: Documente despre Romîni în secolul al XVI-lea.
C. Göllner: Încercările lui Ioan Billenitz, Mihail Bojadschi și ale lui Constantin Doma de a publica ziare românești.
A. Sacerdoțeanu: Însemnări de la Mavrodin-Teleorman.
„ „ O scrisoare de la Esarcu.
Dări de samă, Cronică și **Notițe** de *N. Iorga*.

1935

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ". VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul: 40 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XXI-lea, n-le 4-6. April-Iunie 1935.

Legături cu Franţa în epoca Unirii

În momentul cînd propaganda tinerilor revoluţionari aşezaţi în străinătate cîştiga spiritele în Franţa pentru causa românească, se represinta la Paris opera comică în două acte *Broskovano* de Louis Daffès cu textul de Scribe şi Henry Boisseaux (Paris 1858). Un exemplar l-a cumpărat Institutul Sud-Est european.

„Broskovano", inspirat de Brâncoveanu, e, evident, pentru autor, un subiect românesc.

Scena se petrece „într'un sat din Valahia", şi eroii sînt, în actul întăiu, Toma Iovitza (Ioviţă), Constantin, Vasile. E o nuntă ţerănească, în sunetul „guzlei", şi Elena e mireasa, pe care o găteşte priceputa în acestea „Michaëla". Soţul e din „Iliria, ţară sălbatecă", unde au stat şi Ioviţă şi Elena. I se poate aţinea calea însă de haiduci, al căror şef e „Broskovano". Drept Vasile, ginerele, trece Constantin, un străin, care se înfăţişează pe neaşteptate, ca unul care a fugit de răspundere pentru un omor, dar e socotit ca scăpat de la „Broskovano". Se mănîncă „jambon stropit cu vin de Xeres".

Un Agă apare, Hasan, în urmărirea căpeteniei de haiduci. El ştie că un boier a fost ucis, dar nu-şi dă samă că are în faţă pe ucigaş. Constantin e pus să facă raportul către „prinţul Ipsilanti", cu oferta de zece mii de piaştri dacă-l prinde.

Cînd, şi după insistenţele Turcului, să se facă nunta (şi „cor de soldaţi turci"), apare adevăratul Vasile. E luat drept căpetenia de haiduci.

Actul al doilea e într'o „odaie turcească". Elena aşteaptă pe soţul care nu e cel aşteptat. Îi mărturiseşte că pentru Vasile n'avea niciun sentiment şi că e bucuroasă de ce i s'a întîmplat. Dar familia află adevărul şi se năpusteşte, pe cînd Constantin sare pe fereastă. Vasile a fost închis într'o pivniţă, din greşeală, de Agă: înainte de aceasta fusese arestat de haiduci, şi din conversaţia lor

www.dacoromanica.ro

aflase cine e Constantin: „Broskovano“ el însuși. Dar o „depeșă“ (la acea dată!) anunță pe Hasan că șeful temut a fost ucis în dimineața zilei cînd a sosit mirele cel falș. Se ajunge la încheiarea că e vorba de un vampir. Vasile se teme de „molipsire“. Dar totul se împacă aflîndu-se că mirele nu e haiduc, ci un soldat, „Constantin Véliko“, dar de fapt el a ucis pe boierul care voià să-i ieie cu sila calul. Boierul e... „Broskovano“! Ca bun jandarm, Turcul asigură că și aceasta a prevăzut-o.

*

Lupta dusă contra lui Carol I-iu la începutul stăpînirii lui se exprimă și prin articolul semnat Paule Mink din ziarul frances *La Démocratie* din 3 April 1869 (aceiași Bibliotecă). Domnul e presintat ca un spirit despotic, militarist în sens prusian și încunjurat de oameni „avilis et tarés“ „oameni pierduți în opinia publică“, cu „acțiune morbidă și demoralisantă“, ca Dimitrie Ghica, Kogălniceanu „et même Alexandre Golesco, dit *l'Arabe*“ (Arăpilă), plus „Popa-Také et consorts“ și „Stronsberg *(sic)*..., qui paraît devenir le factotum prussien en Roumanie“, care ar fi să se împartă între Prusia (!), Rusia și poate și Austria. Țara... *frémit*, „sentimentul național“ se revoltă. Dovadă demisia din Cameră a lui Rosetti și a lui Ion Brătianu, plus alți doisprezece deputați — se realeg Radu Mihai, Anton Arion și Brătianu — și banchetul celor patru sute de negustori pentru acesta din urmă (se dau părți din discursuri), banchet urmat de manifestații telegrafice și de alt banchet, „de mai mult de trei sute de persoane“ la Pitești. În schimb membrilor Guvernului li se dau banchete de Primării. La conferința lui Brătianu despre „originile galo-latine ale nației românești“ (deci contra germanismului) „peste 2.000 de persoane“ sînt în sală, „6.000“ afară. Tunurile sînt gata să tragă.

*

Într'o revistă francesă din 1875, al cării nume nu e arătat în extrasul pe care-l posedă tot Institutul Sud-Est european, Ch. Vogel, pe la 1860, dă un studiu extraordinar de bogat despre „noul Stat românesc“.

Autorul e perfect informat și în ce privește existența și numărul Romînilor neliberi (p. 387). Caracterul permanent latin e puternic subliniat (p. 388). Boierimea-i pare că samănă cu aristocrația rusească, imitată după cea francesă, dar în imitarea aceasta,

www.dacoromanica.ro

„des formes moins correctes, plus de sans-façon et une certaine pétulance méridionale". Justă această critică: „Si elle n'est pas moins éprise de la civilisation occidentale, on peut également lui reprocher d'en trop admirer les raffinements plutôt que de se mettre en peine d'en bien saisir le caractère et le fond, ce qui la fait souvent tomber dans les écarts des esprits superficiels et des natures blasées" (p. 389). Se adauge: „l'indolence et la sensualité, une mobilité d'esprit et une légéreté extrêmes". În schimb, țeranul, fără instrucție, e „naturellement débonnaire, intelligent, docile et maniable". De la Turci și Bizantini resturi de viclenie. În genere, lipsă de adîncime, de simț pentru drept, de „pasiuni tari și durabile", dar și de fanatism.

Se caută și elementele rasei, perfect cunoscute, în ciuda unor exagerări (p. 390). Se evaluează elementele străine (Ploeștii, cu 28.000 de locuitori, ar fi „o colonie bulgărească"). Se face și o alusie la exploatarea rurală a unui Sîrb, care nu e decît Mișa Anastasievici, de la Clejani (p. 391). Chestia evreiască e tratată cu prudență.

Notele istorice arată și ele un om cu totul competent. Se critică, în ce privește organisarea, unele hotărîri ale juraților, se deploră lipsa unui Consiliu de Stat, se apasă asupra defectelor unei administrații schimbătoare. Se laudă acțiunea lui Lascăr Catargiu, „care a știut să adune în jurul său un puternic și numeros partid conservator și a înțeles nevoia de a da mai multă stabilitate puterii" (p. 395). Înălțarea înainte de vreme a celor cu studii în Apus e criticată *(ibid.)*. Obișnuita înfierare a divorțurilor ușoare (p. 396). Prea multe procese și o dreptate prea nesigură *(ibid.)*. Avocații au ajuns să domine viața politică (pp. 396-7). Constituția e democratică, obiceiurile aristocratice, grație predomnirii marii proprietăți. Boierimea n'aree dreptul la titlul de prinți cari li se dă în Apus (pp. 397-8). Sînt unii cari „stau călare" pe Romănia și pe Grecia (p. 398).

Se vorbește, cu aceiași pătrundere și dreptate, de Biserică. Preoții sînt în general înculți; mai jos stau călugării. Slujba n'are strălucire, afară de marile serbători, a căror scurtă descriere arată pe cineva care le-a văzut.

Se ține de rău, la învățămînt, obiceiul de a crește copiii familiilor bogate cu guvernante din Franța, Germania și Elveția, pentru a-i trimete în străinătate și mai ales la Paris. Se dau cifre de

www.dacoromanica.ro

frecventație școlară cu douăzeci de ani în urmă (pp. 400-1): ele sînt precise. Se constată toate lipsurile de care sufere școala primară și se propune ca preotul să fie pregătit pentru a fi și învățător (p. 401). Se aude învinuirea, ciudată, că Universitățile nu admit ca limbă de predare decât aceia a țerii (p. 402).

La literatură, informația e fără greș. Ea merge până la Odobescu și Maiorescu. Ca traduceri, în roman și teatru, nu se alege ce e mai bun (p. 403).

Se trece la armată, judecată favorabil.

Autorul apără Romănia de pretențiile turcești în ce privește moneda, decorațiile, dreptul de a încheia convenții comerciale (pp. 405-6). Se propune capitalisarea tributului (p. 406).

În domeniul vieții economice, se arată toate înzestrările naturale și toate posibilitățile. Și aici e uimitoare siguranța scriitorului (pentru saline se citează, p. 409, un Foucault). Progresele agriculturii sînt prea încete (p. 411). Se continuă încă sistemul desfacerii bobului cu caii *(ibid.)*. Precisia cifrelor e aceiași ca pentru alte părți. Absenteismul, la București sau în Apus, e judecat aspru (412). În Moldova e însă o îndreptare (pp. 412-3). De curînd grîul românesc e concurat de cel american (p. 413). Se socoate ca un pericol crearea noii clase a arendașilor greci. Dar pe alocurea țeranii caută ca, organisați în obște, să iea arenda *(ibid.)*. Alimentația sătenilor e neîndestulătoare (p. 414). Se întrebuințează și aici o informație statistică, de la Emanuil Crețulescu, fără a se arăta unde a fost găsită. Nesiguranța recoltelor întreține spiritul „de joc și de aventură" (p. 415). Copacii sînt rari, hotarele nu se înseamnă *(ibid.)*. Animalele nu se stabulează *(ibid.)*. Caii decad în Moldova, dar se descrie și aici fantastica iuțeală a căruții de poștă în Muntenia (p. 416). Creșterea rea a boilor și vacilor aduce carne rea și lapte puțin (p. 417). Pentru lînă ar trebui mai multă grijă *(ibid.)*. În ce privește pădurile, greutățile de comunicație fac că se aduc lemne din Bucovina *(ibid.)*. Lipsa de capitale și de credit (pp. 417-8). Numai exemplul unor coloniști din Apus ar putea da țeranilor lecțiile necesare: s'ar cere Germani, Elvețieni, Italieni (p. 419). O colonie de Șvabi cari făceau unt lîngă Giurgiu a fost silită prin exclusivismul noii legi să treacă în Dobrogea *(ibid.)*. I se atribuie un mare rol Austriei, care ar putea deveni „sîmburele pașnic al unei mari confederații a tuturor micilor naționalități din Europa orientală" *(ibid.)*.

www.dacoromanica.ro

Industria nu există aproape. Transportul se face cu boii (p. 419). Țeranul e pantehnic (pp. 419-20). Olăria lui „amintește adesea vasele etrusce“ (p. 420). Se vorbește de o încercare a fabricilor de zahăr *(ibid.)*.

Căile Ferate ocupă mult loc. Necesitatea lor e puternic afirmată. Se observă că pentru pavagiul Căii Mogoșoaii nu s'a adus piatră din Carpați, ci din Scoția-de-Nord (p. 421). Pentru importanța Dunării, pp. 421-2. Cele d'intăiu poduri de fier s'au făcut din împrumutul de douăzeci și trei de milioane la 1865, p. 422. E vorba și de proiectul unei linii spre pasul Vulcanului (p. 424). Ar trebui și podul la Giurgiu (p. 425).

Se descriu Bucureștii, acum accesibili (pp. 125-6), Iașul (p. 426). Pentru Capitală, noroiu și cîni. Englesii întroduc tramvaiul *(ibid.)*. Inginerul Hartley propune o linie a Prutului Iași-Galați și legătura cu Marea Neagră.

Se vorbește apoi de postă, de monede.

Un alt paragraf cuprinde finanțele, cu aceiași bogăție statistică.

N. Iorga.

Un roman belgian despre războiul pentru independență

Nu s'a vorbit niciodată la noi despre „nuvela românească“ *Le capitaine Vampire*, apărută la Paris în 1879. Autoarea, care a publicat un frumos volum de versuri închinat României, era o prietenă a fiicelor lui Eliad Rădulescu [1]. Marie Nizet urăște, după tradițiile acestei case prietene, pe Ruși și caută să descrie brutalitățile sîngeroase sau de dragoste pe care le-au săvîrșit în timpul războiului din 1877, cînd scriitoarea belgiană se afla, de sigur, în țară. Se văd țerani cari nu sînt bucuroși să meargă la război cu acești aliați, ofițeri ruși cari petrec sălbatec la București, bînd și urmărind femeile. Dintre ei se desface un Boris Liatuchin, amant feroce, ucigaș din pasiune, pe care ai lui l-au poreclit „căpitanul Vampir“. Se descrie satul unde „vampirul“ va căuta să-și satisfică poftele, și Marie Nizet admiră portul româ-

[1] Ea pomenește și pe Boliac și Alecsandri (p. 20) Citează și din balada Argeșului (p. 63). Și un erou din baladele lui Alecsandri (p. 90). Chiar legenda „calului Vinteș“ (p. 102).

www.dacoromanica.ro

nesc, „magnificul costum național, care pare o amintire a Italiei", în ciuda „broderiilor bizantine" de pe dînsul (p. 18). Este și balul Sîrboaicei care e soția boierului Androcle Comănescu și căreia i se zice „Doamna Ruxandra" — și fetele ei sînt „doamne" —: se vorbește numai franțuzește; afară, e „limba proscrisă" a poporului[1]". Doamnele, crezînd că *fac politică,* criticau viu toaletele princesei Elisabeta, și o boieroaică bătrînă pretindea că „fostul Domn Cuza avea cu mult mai multă înfățișare decît prințul Carol[2]". După ce se arată acolo cum un Polon care insultă pe palidul fermecător cu „ochii galbeni" cade trăsnit de puterile drăcești ce zac în „vampir", se presintă o caricatură, la Șosea și la „Băneasa", a serbării Independenței. Se aduc înainte dorobanții la Nicopole, vorbind noaptea de darurile și năcazurile lor: ofițerii ruși își rîd de un băiat de familie romîn care a studiat și petrecut la Paris: el nu vrea să cînte doina țeranilor, dar ei îl somează să danțeze supt cnutul care apoi, fără milă, îl sîngeră. Romînii sînt taxați de către aliații lor de „soldați de tinichea"[3]. Se descrie și o audiență de ofițer romîn la Marele Duce Nicolae, al cărui portret autoarea-l poate face fiindcă l-a văzut[4].

Generalul „Cerneanu" (cetește Cernat), jignit de Marele-Duce, ordonă de ziua Țarului asaltul Griviței. Soldații ar fi primit cu amărăciune îndemnul la sacrificiul pentru Împăratul unei nații de fapt dușmane. Se zugrăvește faimoasa luptă. Se arată și causa măcelului: necunoștința șanțului fatal. „Vampirul" apare mîntuitor, și i se strigă „Trăiască Rusia"![5]. Dorobanțul care a ucis pe „vampir" se întoarce acasă cînd răsună în sat colindele de Crăciun. Iar „vampirul" mort învie ca să ieà la București o fată de boier, care, ca și celelalte soții ale generalului, se stinge de o boală misterioasă.

Cartea nu e rău scrisă, și ea are fără îndoială, în cele o sută treizeci și opt de pagini, o valoare documentară.

N. Iorga.

---

[1] P. 36.
[2] P. 37.
[3] P. 84.
[4] P. 85.
[5] P. 104.

www.dacoromanica.ro

Contribuţiuni la Domnia lui Cuza-Vodă

Biblioteca „Ossolineum“ din Lwów (Polonia), în afară de marele număr de cărţi şi cele vre-o 6.000 manuscrise, are spre păstrare şi cîteva arhive particulare. Una dintre acestea, care mi-a atras în deosebi atenţia, este aceia a familiei principilor Sapieha. Ştiind că un membru al acestei familii a jucat un rol de samă în revoluţia polonă de la 1863, am cercetat arhiva întreagă dosar cu dosar [1]. Documentele pe care le-am găsit aduc o lumină nouă asupra legăturilor polono-romîne în timpul lui Cuza-Vodă şi a acelora de după Domnia acestuia.

Acel care avut legături cu principele Cuza e principele Adam Sapieha. Acesta, bănuit de autorităţile austriece că simpatisează cu revoluţionarii poloni, este aruncat în închisoare la Lwów. În 1864 evadează, trece în Romănia şi vine la Bucureşti, cam pe la jumătatea lunii Februarie [2]. Din causă că Rusia şi Austria prin spioni urmăriau şi căutau să descopere pe toţi acei cari simpatisau cu revoluţionarii poloni, Cuza, de sigur prin mijlocirea doctorului său, Glück, se întîlni în secret cu Adam Sapieha. Cu această ocasie principele romîn l-a asigurat de simpatia pe care o nutreşte pentru Poloni [3]. La 27 Februar 1864 Ministeriul de Externe romîn elibera lui Sapieha paşaport supt numele falş de Alexandru Măzărescu, proprietar. Tot cu aceiaşi dată, Ministeriul de Interne, cu adresa no. 5988 (atât adresa, cât şi paşaportul se păstrează în original), punea în vedere autorităţilor administrative să acorde ajutor şi protecţiune, în cas de nevoie, principelui Adam Sapieha, care merge de la Bucureşti la Constantinopol [4]. Cu data de 8 April 1864 Sapieha fusese numit de Guvernul Naţional comisar plenipotenţiar în Franţa şi Anglia [5].

* * *

[1] Aduc şi pe această cale mulţămirile mele călduroase d-lor docenţi K. Tyszkowski şi S. Inglot şi d-rului Lutman, funcţionari la „Ossolineum“, cari mi-au uşurat cercetările, permiţîndu-mi să caut singur dosarele în dulapurile în care sînt păstrate.

[2] Biblioteca Czartoryski, Cracovia, ms. 5744, scrisoarea lui Gradowicz către Czartoryski, Bucureşti, 9 Martie 1864.

[3] *Ibid.*, scrisoarea lui Glück către Czartoryski, Bucureşti, 14 Mart 1864.

[4] Archiwum Sapiehów, ms. 689.

[5] Arch. Sapiehów, ms. 689. Pentru această numire vezi şi ms. 5735, fol. 493, păstrat în Bibl. Czartoryski, Cracovia.

www.dacoromanica.ro

Într'un document din 2 Iunie 1864 găsim următoarele informații care privesc țara noastră: „România și Serbia mai cu samă preocupă pe Împăratul Francesilor. Dacă politica lui în Principatele dunărene nu este cu totul hotărîtă, aceasta în mare măsură trebuie s'o atribuiu lipsei de încredere în caracterul și capacitatea (zdolność) principelui Cuza; dar nu poate să rămîie nici cea mai mică îndoială că planurile Romînilor, odată ajunse la maturitate și fiind unite cu mișcarea din Ungaria și Italia, ar găsi, din partea lui, sprijin puternic și hotărît. Pentru acest motiv adevărata politică sănătoasă impune (nakazuje) principelui Cuza să se ție totdeauna de Franța și de o astfel de acțiune care, la sigur, într'un viitor neîndepărtat, poate să-i dea foloase însemnate“ [1].

* * *

Doctorul Glück, scriind din București, la 5 Mart 1865, lui Adam Sapieha, spune că Guvernul romîn, liniștit în ceia ce privește atitudinea Polonilor (Guvernul romîn se temea la un moment dat că Polonii uneltesc ceva contra lui), dă funcții acelor cari posedă limba romînă și au cunoștinți speciale. Astfel mulți ingineri și doctorii locali și cei cari aspiră la profesorat, supt aparența naționalismului, vreau să îndepărteze pe străini [2].

* * *

La 21 Iulie 1865 A. Łabędź comunică din București lui Sapieha că la întreprinderile de la saline se fac abusuri, furturi și diferite afaceri [3]. Relativ la situația salinelor și vămilor detalii interesante ni dă Polonul Wl. Dunin care, stabilit în țară, a scris și o carte despre România „Rumunia (Bosfor, Bałkan i Dunaj), 1855-1878“, Lwów, 1887. „Prin decretul de la 1 al acestei luni“ — scrie Dunin lui Sapieha, din București, la 6 Octombre 1865 — „Guvernul romîn a hotărît să dea în arendă pe cale de licitație societății capitaliștilor toate veniturile sale din vămi și saline din întreaga Românie. Arenda vămilor, care prin reaua și vînduta administrație actuală dă, relativ, venituri mici, și care printr'o administrație corespunzătoare și prin ocuparea (obsadzenie) funcțiilor de către oameni cinstiți cu siguranță că pot fi dublate sau chiar întreite, este (cel puțin în primii

[1] *Ibid.*, ms. 689.
[2] *Ibid.*, ms. 699.
[3] *Ibid.*, ms. 699.

www.dacoromanica.ro

ani, mai înainte ca Guvernul să se poată orienta asupra adevăratei mărimi (wysokość) a acestor venituri, de sigur foarte folositoare. Același lucru se poate spune și despre saline, care din punctul de vedere al cantității (obftitość) amintesc Wieliczka, de și supt actuala administrație miserabilă nu dau nici a zecea parte din venitul posibil. Licitațiile vor avea loc într'un astfel de timp pentru ca, de la anul nou stil vechiu, arendașul să poată lua în primire administrația. Totuși, de oare ce până acum, după cît am putut să mă informez, nu s'a anunțat niciun amator, socot că din causa anotimpului înaintat această chestie se va tărăgăna până la primăvară. Pentru amănunte e nevoie de o cercetare mai temeinică a afacerii". Sfîrșește spunînd că așteaptă ordin precis în această chestie [1].

La 8 Ianuar 1866 Dunin îi comunica principelui Adam Sapieha că Guvernul romîn, din causa economiilor, cu data de 15 Decembre st. v., a scos din serviciu treizeci și șase ingineri de districte. Între aceștia erau și șase Poloni. Maiorul Librecht, directorul Poștelor și Telegrafelor, e atotputernic. Cuza în mod public spune că din anturaj numai în el are încredere. „Nu de mult șeful contabilității în Ministeriul de Finanțe, care e în același timp și deputat, a opinat ca Adunarea deputaților să ceară de la maiorul Librecht socotelile pe cinci ani din urmă. Librecht a socotit aceasta ca o ofensă adusă onoarei sale, a provocat la duel pe propunător (wnioskodawca); până acum chestia nu e tranșată, dar, cu siguranță, directorul, din causa multor puncte de vedere, nu va presinta conturile".

Societatea de cale ferată de supt conducerea Englesului Barkley începe lucrul la primăvară.

Pomenind de persoanele înfluente la Curte, Dunin înșiră pe următoarele: doctorul principesei, Davilla; colonelul Pisoschi, aghiotantul principelui; principesa Elena, principesa Obrenovici; maiorul Librecht; generalul Florescu, senatorul Plagino și alții. În cas de nevoie, Sapieha se poate cu succes adresa tuturor acestora prin mijlocirea lui Alecsandri.

„Am amintit de finanțele Statului. Sînt în cea mai rea stare. De mai bine de două luni Guvernul a încetat să plătească mandate (mandaty = Zahlungsanweisung). Particularii au scontat acestea cu

[1] *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

o pierdere de 10-15 % și sînt în curs patruzeci milioane și douăzeci milioane de bonuri de tesaur. Camera a aprobat un împrumut numai de șase milioane de piaștri. Consulul belgian Poumay îl negociază. Acesta nu va ajunge pentru mult timp, și greutățile cresc. Am vorbit cu membrii comisiei bugetare din Cameră; și aceștia gîndesc să aducă proectul pentru a vă da în arendă vama sării și a tutunului, — ceia ce sigur Camera și Guvernul vor primi. Deci va fi din nou o afacere pentra antreprenori, cari cu atît se ridică aici, cu cît Guvernul se coboară (spada).... Senatul a și votat adresa la discursul tronului în termini foarte simpatici, cu o majoritate de patruzeci și nouă de voturi; cu Camera deputaților chestia va fi mai grea, mai cu samă după întîmplarea din ultimele zile, căci partisanii adversarilor politici la ieșirea din sala deputaților au aruncat un șnur (stryczek) la gîtul unui deputat din opoziție și au început a-i căra cu bastoanele (okładać kijami) în așa fel, încît, abia izbutind să scape, a întrat în sală ținînd șnurul în mînă ca un corpus delicti și strigînd împotriva Guvernului care te silește să vii la ședințe cu revolvere, pentru ca să te poți apăra de atacuri asămănătoare. Președintele Epureanu a restabilit cu greu liniștea, adăugînd că făptuitorul a fost prins și din investigația judecătorească se va arăta dacă Guvernul a fost amestecat în aceasta" [1].

Principele Adam Sapieha, în afară de preocupările lui politice în raportul cu Romănia, mai avea și altele de ordin financiar [2]. Acel care trebuia să trateze cu Cuza aceste chestii era prietenul și colaboratorul lui Sapieha, contele Leon Rzyszczewski. Cuza însă nu-l cunoștea pe conte, și atunci trebuia să-i fie recomandat. În această chestie scriind Dunin lui Sapieha, spune că, dacă n'ar fi posibil ca principele polon să-l recomande pe conte, mai rămîn patru căi pentru aceasta: 1) pe cale diplomatică, prin mijlocirea lui Alecsandri, represintantul lui Cuza de la Paris; 2) prin mijlocirea lui Baligot de Beyne, vechiu cunoscut al fostului comisar al Guvernului Național polon la Constantinopol, colonelul Zygmunt Jordan; 3) prin mijlocirea aghiotantului princiar colonelul Pisoschi, pe care Sapieha îl cunoscuse la Ems și 4) prin mijlocirea principesei Maria Obrenovici. Pentru această recomandare Glück nu

[1] Arch. Sapiehów, ms. 699, scrisoare din București.
[2] Vom reveni cu detalii, într'o lucrare pe care o pregătim.

www.dacoromanica.ro

este bun, mai întâiu pentru că principele Cuza are o ideie foarte proastă despre inteligența lui și, al doilea, pentru că și-a pierdut favoarea la Curte; „de altfel" — continuă Dunin — „a demisionat din toate funcțiile sale și nu mai este doctor al principelui. Cause ale acestui fapt au fost aventura din Camera deputaților, care ducea un război veșnic cu doctorul Glück, și apoi o scenă cu însuși principele Cuza. Cuza bolnav n'a voit să ia un praf prescris de Glück. Atunci acesta i-a povestit o anecdotă: Frederic-cel-Mare avea ca doctor pe Heine și, odată, cînd n'a voit să primească doctoria prescrisă de el, doctorul i-a spus că prima datorie a pacientului e să asculte de doctor; că, el fiind doctor al spitalului principal, cu aceiași grijă vindecă de o potrivă pe cerșitori, ca și pe rege; și, după cum celorlalți nu li permite să se opuie dispozițiilor sale, asemenea și de la rege, spre binele lui, cere ascultare".

Cuza i-a răspuns — Dunin citează chiar vorbele lui Glück: „Es ist alles recht, doch ist der Unterschied dass ich kein Friedrich der Grosse, sondern nur ein miserabler walachischer Fürst bin, und du kein Heine, sondern ein miserabler polnischer Jud, der ein Esel bist". Locul lui Glück la Curte l-a luat rivalul lui, doctorul Davilla.

Despre starea financiară a țerii Dunin scrie: „Starea financiară a Statului e foarte rea; funcționarii și armata nu sînt plătiți de două luni", iar despre viața politică spune că nici acum certurile cu Camera n'au fost resolvate și, de și s'a schimbat Ministeriul acesta, nu va dura mult și va fi rechemat Kogălniceanu [1].

Asupra lui Kogălniceanu, al cărui Ministeriu căzuse la 26 Ianuar 1865 [2], Glück scria din București, la 27 Iulie, lui Adam Sapieha: „Kogălniceanu nu poate fi aici înlocuit prin nimeni. Este poate singurul Romîn genial care pe lîngă o mare experiență în chestiunile publice este dotat cu o extraordinară hărnicie și putere de muncă, necunoscută aici". Glück crede că mai curînd sau mai tărziu Cuza îl va rechema [3].

* * *

[1] *Ibid.*, scrisoarea lui Dunin către Ad. Sapieha, din București, 18 Februar 1866.

[2] A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, II, Iași 1903, p. 11.

[3] Arch. Sapiehów, ms. 699.

www.dacoromanica.ro

La cîteva zile după plecarea principelui Cuza la Băile de la Ems izbucnește cunoscuta răscoală din București (3 August 1865)[1]. Un oarecare Polon A. Łabędź scria la 22 August 1865 din București lui Sapieha, arătîndu-i că revolta ar fi făst causată de: 1) acțiunea nemulțămiților de starea actuală a lucrurilor. Acest partid, „activînd în interesul Rusiei, dorește ca prin numeroase turburări să aducă ocupația rusească în Romănia și să se puie supt aripile ei protectoare"; mai sigur însă e că, 2), „aceste neliniști sînt o provocare a cîtorva confidenți ai lui Cuza, ca maiorul Librecht, aghiotantul și directorul telegrafelor, și Marghiloman, prefectul poliției". Prin acestea ei voiesc să-și deschidă drumul spre funcțiuni mai înalte și să strîngă și mai mult legătura dintre ei și principele Cuza.

* * *

Scriind lui Sapieha, Łabędź spune că din causa crisei financiare Guvernul romîn a hotărît să vîndă cincizeci și patru din pădurile sale cu obligația să fie tăiate în timpul de la 1865 la 1870. Pe provincii, pădurile sînt astfel repartisate: cinci în Muntenia, douăzeci și două în Oltenia, douăzeci și șase în Moldova, iar pe districte, astfel: cinci în districtul Ilfov, cinci în districtul Vlașca, zece în districtul Vasluiu, patru în districtul Tutova, patru în districtul Rîmnicul-Sărat, patru în districtul Putna. Ca suprafață, pădurile ce urmează a fi tăiate ar fi cam de patruzeci de mii de pogoane. Agenți turci caută să cumpere pădurile, dar Polonii ar putea fi preferați, dîndu-li-se întîietatea. „Înțelegîndu-te cu funcționarii de la serviciul pădurilor" — scrie Łabędź —, s'ar putea căpăta cea mai mare parte a acestor păduri cu un preț foarte mic".

* * *

Și la Cracovia, în Biblioteca principilor Czartoryski, am găsit mult material relativ la Cuza-Vodă. În afară de lucrarea mai mare pe care am scris-o pe basa acestor documente și a altora din alte arhive, dăm mai jos cîteva notițe care credem că vor interesa pe istorici.

Sforțările Guvernului Național Polon în a doua jumătate a anului 1863 pentru a atrage Austria de partea sa, nu sînt mici. Aceste sforțări își au însemnătatea lor și pentru cunoașterea

[1] A. D. Xenopol, *o. c.*, II, p. 32 și urm.

www.dacoromanica.ro

Domniei lui Cuza-Vodă, căci sînt în directă legătură cu planurile de a se compensa Austria în Principate. Cele cîteva documente pe care le-am găsit relativ la această chestiune nu-mi permit decît să punem problema, dînd cîteva detalii în plus față de cele cunoscute pănă azi, rămînînd ca tratarea acestei chestiuni să fie reluată atunci cînd cercetări arhivalice vor aduce la lumină nou material informativ.

În instrucțiile pe care le trimete Guvernul Național lui Władysław Czartoryski la 17 August 1863 se vede clar care era atitudinea Polonilor față de o eventuală întindere a hotarelor austriece în dauna noastră. Austria trebuie bine dispusă pentru aspirațiile polone — sună instrucțiile, — arătîndu-i-se „că exterminarea elementului polon din Lituania și Ucraina amenință direct Austria, că, dacă nu va sprijini Polonia, va trebui în foarte scurt timp să dea Galiția Rusiei, care va izbuti să pătrundă și la Slavii din Ungaria, *că, aranjînd omenește chestiunea cu noi, ar putea să spere o compensație corespunzătoare, pentru care singuri noi am putea s'o ajutăm, fie în România, fie la Slavii sudici*“ [1].

Deci e clar: Guvernul Național ar fi fost gata să ajute o eventuală ciuntire a României, dacă ar fi primit sprijinul Austriei în contra Rusiei.

Nu știu cum a acționat Czartoryski în basa instrucțiilor de mai sus, sau poate că nu le-a luat în seamă niciodată, cu toate că, din informațiile pe care direct le-a căpătat la Paris, era convins că Franța ar conveni la sacrificarea Principatelor romîne [2]. Numai admițînd aceasta — bine înțeles dacă nu cumva căpătase între timp alte instrucții, ceia ce e posibil, — înțelegem de ce, la 25 Septembrie 1863, scriind doctorului Glück, îi spune că Gu-

[1] Biblioteca Czartoryski, mss. 5708 și 5709. Am tradus cuvîntul din original „Wołoszczyna“ cu România, de oare ce acest nume era dat de Polonii epocei, cînd Moldovei, cînd Munteniei. V. și ms. 508/63, păstrat la Bibljoteka Narodowa (Rapperswill), Varșovia.

[2] *Ibid.*, ms. 5723, secretarul lui Czartoryski, Plichta, către agentul de la Constantinopol, colonelul Jordan, Paris, 28 August 1863: „Trebuie să adaug că comunicările secrete ale d-lui colonel relativ la dispositia Franciei față de Români concordă cu totul cu acestea pe care principele Vladislav le-a căpătat aici in Ministeriu, unde în general, acum, puțin se îngrijesc de aceste provincii și la nevoie ușor le-ar sacrifica; dar acest lucru trebuie ținut în mare taină, pentru ca să nu ni stricăm dintr'o dată legăturile cu principele Cuza“.

www.dacoromanica.ro

vernul Național nu gândește ca în schimbul Galiției să sacrifice Principatele romîne, ci, din potrivă, dorința lui e de a întări situația Romînilor prin independență. Urmarea renașterii Statului polon ar fi susținerea ca Basarabia și Bucovina să se alipească la România [1]. În discuția pe care a avut-o Czartoryski la începutul lui Octombre cu secretarul ambasadei austriace din Paris, Müllingen, principele polon a afirmat „că e greu pentru un Polon să dorească înghițirea României de către Austria" [2].

* * *

Este cunoscută misiunea lui Anastase Panu, care trebuia să plece la Paris, Viena și Londra „spre a cerca, dacă, la cas de vacanță a hospodaratului și a instituirii unui guvern provisoriu, Principatele puteau fi expuse unei interveniri colective sau separate, și dacă ele pot nădăjdui a dobândi un principe străin" [3]. De și în August 1865 plecarea lui Panu era hotărîtă el a plecat tocmai prin Martie 1864 [4]. Brîncoveanu, care făcea și el parte din misiune pe la sfîrșitul lui August 1863, era acum la Viena. In acest oraș a început să-l vorbească de rău pe Cuza. Spunea că acesta a căpătat învoire de la Rusia ca să se arate favorabil causei polone, pentru ca să aibă posibilitatea să informeze Rusia despre tot [5]. Se pare că Brîncoveanu a fost bine primit în capitala Austriei, pentru că această țară — scrie Gradowicz — „este acum sigură că Italia și Rusia s'au înțeles ca să acționeze în Ungaria și mijlocitorul acestei expediții avea să fie principele Cuza și România" [6]. Cît adevăr se cuprinde în aceste versiuni pe care ni le relatează Gradowicz, cunoscut ca neprieten al lui Cuza, e greu de spus, dar, după cît resultă dintr'o scrisoare din Viena, neiscălită, și în care

[1] *Ibid.*, ms. 5744.

[2] Bibl. Czartoryski, ms. 5712: „Cz. montre dans la Turquie une alliance assez sérieuse pour l'Autriche; il ne parle pas des Principautés-Unie comme d'une compensation pour l'Autriche, car il est difficile à un Polonais de désirer l'absorbtion par l'Autriche de la Roumanie. M. répond qu'on peut ne pas en parler, car l'Autriche a déjà refusé cette compensation, qui lui a été offerte".

[3] A. D. Xenopol, *o. c.*, I, pag. 274.

[4] *Ibid.*, nota 41, p. 274-275.

[5] Bibl. Czartoryski, ms. 5744, scrisoarea lui Gradowicz către Czartoryski, Viena, 29 Septembre 1863.

[6] *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

se reproduce părerea unei oarecare persoane dintr'un Ministeriu austriac (Gagern?), Austria îl socotia pe Cuza periculos. Deci existau motive pentru ca Brîncoveanu să fie bine primit, iar neadevărurile debitate de el să fie crezute. Autorul scrisorii, anonim deocamdată, poate un Polon, spune că singura garanție pentru Austria ar fi ca Franța să părăsească pe Cuza, ba încă arată și mijloacele cum ar putea fi atrasă Austria de partea Franciei: permițîndu-se răsturnarea lui Cuza, Romînii ar alege „rege" pe „primul bărbier". Franța și Austria ar refusa recunoașterea acestuia și ar pune pe tron un principe dușman al Rusiei. Scrisoarea continuă, spunîndu-se că „d. Gagern, vorbind despre provincii (cele romînești), a spus că de la un timp Românii transilvăneni fac o propagandă eficace pentru Austria și gândul lor este să unească întreaga Românie supt stăpînirea Austriei, ca un regat autonom" [1]. Purtătorul acestei scrisori, după cum resultă din conținut, către adresantul care nu e menționat, era să fie Brîncoveanu. Curînd însă s'a renunțat la el, de oare ce scrisoarea, fiind socotită prea însemnată, n'a putut fi încredințată unei persoane care nu era destul de bine cunoscută.

Tot în scrisoarea citată a lui Gradowicz, la sfîrșit, se află un adaus al unei alte persoane, care nu iscălește, și în care se spune că Brâncoveanu așteaptă să-i vie o plîngere a Românilor împotriva celor patru ani de guvernare a lui Cuza. „Această adresă va fi adusă de un oacare domn Panu, și aici va fi bine primită. Aici (adecă în Austria) sînt revoltați împotriva lui Cuza pentru tendințile lui ruso-italiene și împreună cu Anglia vor protesta împotriva cererii lui Cuza de a lua dictatura".

Gh. Duzinchevici.

Despre Dora d'Istria

Nu se cunoaște la noi frumoasa *Bibliografia della principessa Elena Ghika, Dora d'Istria,* de cunoscutul istoric venețian Bartolomeo Cecchetti (Veneția 1868) (cu portretul din broșura lui Amédée Pommier și cu o fotografie alipită) Cecchetti vorbește, în dedicația către vice-bibliotecariul de la Marciana, Giovanni

[1] Bibl. Czartoryski, ms. 5740, Scrisoare din 2 Octombre 1863.

www.dacoromanica.ro

Veludo, de „corespondența științifică instructivă" a lui cu scriitoarea; în ultimul timp, el a cetit un memoriu despre dînsa la Ateneo Veneto, în ale cărui „Acte", volumul V, pe acel an, ar sta să apară. La pagina 10, nota 1, se pomenește despre o cercetare documentară a Dorei d'Istria asupra lui Grigore Ghica I-iu: „Gregorio I Ghika e la Repubblica veneta". Garibaldi o îndeamnă să facă pe Romîni a ajuta aspirațiile unguresti (p. 11). Se laudă entusiamul ei pentru libertatea oricării nații și se notează legăturile cu Veneția. În ziarul „Diritto", ea protestă contra prelungirii ocupației austriece la noi (p. 15). Se asigură că scrisorile ei de cuprins istoric ar merita să fie publicate (p. 17). De o mare energie fisică, ea urcă munții, la Jungfrau, și scapă din apă o femeie *(ibid.)*. Elevă a lui Kaufmann și a lui Felice Schiavoni, expune la Dresda în 1845. Se pomenesc paginile despre dînsa iscălite Adam Wolff și Artom. La Societatea Geografică din Paris e aleasă în locul cunoscutei călătoare Ida Pfeiffer. Ca aspect era, la acea dată, „una giovane donna, dalle nobili sembianze, cui se il pennelo dello Schiavoni o il bulino di Salmon e di Weger hanno potuto comprendere, non giunsero mai a riprodurre quella vita che le brilla ne' grandi occhi azzurri e in ogni atto della maestosa persona" (p. 21).

În bibliografia bogată și precisă sînt de relevat articolele, necunoscute la noi, despre literatura românească în *Libre Recherche* de la Bruxelles, V (1857), și în *Rivista Orientale* din Florența, 1867, despre Biserica noastră, în *Étoile du Danube* de la Bruxelles, 22 April 1857, în *Diritto* de la Turin, 1856, în *Spectateur de l'Orient*, 1858-9, despre Statul romîn în *Diritto*, 2 April, 9, 17 Septembre, 3, 9 Octombre, 8 Novembre 1856, despre „eroii României", *ibid.*, 1856-7, despre țară, ca pitoresc, în *l'Illustration*, 19 Februar 1861, despre serbătorile noastre, în *Mondo Illustrato* din Turin, 25 Maiu, 25 Iunie 1861.

Se dă și toată seria studiilor și notițelor ce au fost consacrate Dorei d'Istria, „noua Corină" (și al lui Radu Ionescu, în *Revista Romînă* pe 1861).

Nu se uită nici seria portretelor.

Lucrarea lui Cecchetti va fi de neprețuit folos pentru cine va încerca să dea studiul complect de care fără îndoială e vrednică, în ciuda unei lipse de fisionomie proprie ca gînditoare și scriitoare, această femeie în adevăr extraordinară. N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

Un plan de cruciată din inițiativă românească [1]

În Biblioteca Națională din Paris (collection Dupuy, No. 662, fol. 289.290) se păstrează o copie a unui document prin care vedem că planurile de distrugere a Turcilor ale lui Mihai Viteazul, în jurul anului 1619 nu numai că n'au fost pierdut din actualitate, ci ocupau încă în mod viu spiritele conducătorilor creștinătății din acea vreme. În acest document, precum se poate vedea, se vorbește în termini generali despre organisarea unei miliții creștine, cu scopul să apere Sfânta Cruce împotriva Turcilor; în fond însă, de sigur era vorba de înjghebarea unei adevărate cruciate împotriva păgânilor. Acest început de cruciată, care ca și celelalte n'a ajuns la niciun resultat practic, fără îndoială, a fost o creație a lui Petrașcu, fiul lui Mihai Viteazul și a lui Radu Șerban, pe atunci pretendent domnesc: ei amândoi se aflau la Viena.

„Questi, che havevano mira di far novo ordine di cavaglieri, aspectavano risolutione dal Papa, a cui havevano mandato il Petrignano, un de' tre institutori, et, essendo tornato lettere qua al nuncio, si è visto che Sua Santità vi voleva per condicione che questo novo ordine havesse il seggio per sempre in Allemagna et che per sempre ancho il gran monsignor dovesse esser Allemano, le quali appendici non piacendo a' cavaglieri, si son risoluti, venerdì, a 8 del corrente, pigliar la croce et ordine da se stessi, et così, andati in un luogo aperto quì dentro di Vienna, appresso l'Hospitalle de' fate ben fratelli, a ciel scoperto li institutori si messero i collari l'uno a l'altro con le croci, et poi si diedero alli altri sussequentemente con giuramenti et solemnità conforme alli novi instituti loro et dove, non consentendo il Papa, s'intitulavano cavaglieri della madre di Deo, lor si farà nominare cavaglieri della militia christiana; vogliono gli intendenti ch'il pontifice procurasse d'aggiungervi le dette conditioni con bona mira, perchè, considerando esso questo esser un ordine di Francesi et Allemani con pochi Italiani et niun di

[1] Cf. articolul d-rei Elvira Georgescu, în *Revue historique du Sud-Est européen*, 1934.

www.dacoromanica.ro

Spagnoli, potesse apportar disturbo alla quiete d'Italia, se il gran maestro si faceva Francese ; massimo che pur pretendevano che questi cavaglieri dovessero haver ferma stanza in Italia ; altri dicono altre cose, et solo Dio sà il cuor di gli huomini. Item, tornando al fatto, questi cavaglieri sono di tre differenze. Alcuni sono gran croce, altri commendatori, e i terzi sono cavaglieri di questa; i cavaglieri gran croci portano un colar d'oro come quello del Tosone, fatto di quindici stelle, e frà una stella e l'altra vi è un nodo fatto con un cordone di San Francesco, e vi è la croce attacata assai grande da una parte ; nel mezo la Madonna in campo turchino, posta in un sole con raggi attorno, et dall'altra un San Michelle. Gli commendatori portano la croce della stessa maniera, ma senza collare. Et tanto li uni, quanto gli altri portano una croce grandissima turchina, con ramo d'oro virgino e sole, che fa gran vista. Tutti le danno poca durata, per esser ordine che par fundato con ambitione, come per haverlo fatto così da per se senza authorità, anzi contro la intentione del pontifice.

Han dato nota de' cavaglieri, che è la seguente:

Nota de' cavaglieri che in confraternità han preso le croce in Vienna nel mezo di marzo 1619.

I principalli duoi institutori si dieron le croci l'un e l'altro, e questi furon:

L'illustrissimo et eccelentissimo signor duca di Nivers, l'illustrissimo signor cavagliero d'Altam, et essi poi dieron le croci et collare alli infrascritti personalmente:

L'illustrissimo et eccelentissimo signor duca di Sassonia il colonello ; l'illustrissimo et eccelentissimo Radulfo Baivodo, principe legitimo della Vallachia ; l'illustrissimo signor cavagliero Giovinienzo d'Arco, gentilhuomo di camara del re Ferdinando ; l'illustrissimo signor marchiese de Rovigliach, di Guascogna ; l'illustrissimo signor conte di Puecham, colonello di mille cavalli di S. M. Cesarea ; il signor Gio.-Battista Petrignano, Italiano.

Et, terzo, institutori, cavaglieri che pigliorno la gran croce per procuratore, quali procuratori pure furno o gran principi o gran cavaglieri :

L'illustrissimo et eccelentissimo signor duca di Sassonia, fratello del secundo ; l'illustrissimo et eccelentissimo signor cavagliero

www.dacoromanica.ro

Omanai [1], un maggiore signore d'Ongaria; l'illustrissimo et eccelentissimo signor duca Coreski, Pollaco; l'illustrissimo et eccelentissimo signor duca d'Olica di Russia; l'illustrissimo et eccelentissimo signor staroscito di San Domirei [2], che fu suocero del Gran-Duca di Moscovia passato; l'illustrissimo signor Candi; l'illustrissimo et eccelentissimo signor duca di Rossi; l'illustrissimo signor marchese di Villiers, Francese; l'illustrissimo signor marchese di Mirona di Russia; l'illustrissimo signor cavagliero d'Ampier [3], Lorenese; l'illustrissimo signor cavagliero d'Onopalchi, Pollaco.

Cavaglieri commendatori quali hanno personalmente ricevuto le croci: L'illustrissimo Petraschi Vaivoda, figlio del già Michele vaivoda et genero del principe di Valachia; l'illustrissimo signor colonello cugino della Maestà del re di Pollonia Suiceri (?); l'illustrissimo signor cavagliero Marc' Ant. Scotto d'Agazano, Italiano; l'illustrissimo signor Martino Strassoldo, gentilhuomo di camara della Maestà di Bohemia et Ongaria; l'illustrissimo signor collonello Tarnoschi, Pollaco; Monsù di S. Stefano, Francese, luogotenente generalle d'huomini d'arme di Francia; l'illustrissimo signor collonello Gasperghi, gentilhuomo di camara del Serenissimo di Baviera; l'illustrissimo signor Tenaghel, cancellier della Svetia, per la Maestà del Re di Polonia; l'illustrissimo signor Pietro Petrignano, fratello del detto signor Gio.-Battista.

Sei altri cavaglieri gran croci et molti commendatori; altri moltissimi di questi, che eccedono il numero de m/2, non son qua scritti per non esser stati presenti, nè mandato ancora le loro procure, ma se le darà le croci secundo che giungeranno.

Giuramento che fanno i cavaglieri de la militia christiana.

Ihesus Maria. Ego N. iuro per Deum quem adoro et per nobilitatem meam me perpetuo servaturum hos articulos iuxta institutum ordinis equitum militiae christianae.

P-o. Pacem iustam inter populos ac principes christianos una cum ordine equitum militiae christianae legitimis mediis semper procurabo.

2-o. Liberationem christianorum ab infidelium oppressione una

[1] Homonai.
[2] Dimitri.
[3] Dampierre.

www.dacoromanica.ro

cum ordine equitum militiae christianae legitimis medijs semper procurabo.

3-o. Fidelitatem meis naturalibus et legitimis principibus semper servabo, sub poena infamiae perpetuae et privationis insignium militarium et equestrium huiusce ordinis equitum militiae christianae.

4-o. Quod semper crucem ordinis gestabo.

5-o. Quod semper ordinis praefati superioribus in officijs ab iisdem et ordine constitutis libenter obsequium prestabo ordinisque honorem et utilitatem legitimis meis prae viribus semper promovebo.

Essi stessi han datto la coppia di questo giuramento, et presto dicono di mandar fuori le ordini del ordine, e mandano persone, etc., ambasciatori a tutti i gran principi a dargliene parte. Si crede procureran l'assenso del Papa, ma, essendossi sin hora quà mostrato il nuncio non molto contento per haver preso questa croce fuori del tenore proposto a Sua Santità, anzi con mostrar qualche sdegno verso lui, per non ci haver al principio liberamente concertato quel che ricercavano, si dubita da alcuni ne possi nascere qualque disgusto.

Her l'altro giunse quà un corriere del Gran-Duca di Toscana al suo ambasciatore; si crede portasse le ordini bastanti per far i 500 cavalli che ha offerto d'aiuto a questi militi.

Al campo s'intende sian seguite scaramucciate di poco rilievo, in che però i nostri han mostrato valore sempre con danno de' nemici.

Il conte d'Ampier ha monitionato da questa parte et presidiati alcuni luoghi molto vicini al essercito bohemo, et lunedì, 4 del instante, entrò per forza in Gricem città, la prese et saccheggiò, con morte di circa 70 soldati nimici et molti prigioni, che fece subito liberare, ma la fortezza non fu presa. Si ritirò finalmente, con perdita di 7 de' suoi, et hora è giunto quà a Vienna.

Questo è quanto posso dir a Vostra Signoria co'l presente ordinario. Serve la presente in raccordarmeli il solito afetto a servire, et le bacio le mani, et a tutti i signori di Casa, e son di fretta, nè posso compire in più. Vienna, a 13 di marzo 1619.

Ancho si crede sia per farsi il convento in Egra per la pace, e pur per questo hor hora manda Sua Maestà Cesarea il vice-presidente del consilio aulico per ambasciatore in Sassonia".

T. Holban.

---

www.dacoromanica.ro

O scrisoare a lui Alexandru Coconul

Cu multă vreme în urmă, d. N. Iorga publicase o scrisoare a Domnului Munteniei, Alexandru poreclit Coconul, către ambasadorul frances la Constantinopol, Philippe de Harlay, baron de Césy [1]. Era vorba în acea scrisoare, în afară de legăturile de prietenie dintre Domn și ambasador, întreținute de corespondența al cării purtător era însuși unchiul lui Alexandru, „il signor Minetti, nostro zio", și de bunele raporturi ce existaseră cîndva între părintele și predecesorul Domnului actual, Radu Mihnea, răposat de curînd, și Césy. Scrisoarea pe care o înfățișăm aici, și care ca dată precede cu cîteva luni pe cea publicată de d. Iorga, amintește despre aceleași lucruri, dar într'o mai tristă împrejurare, deoare ce ea servește în același timp de înștiințare a încetării din viață a fostului Domn. Ea se păstrează în biblioteca Institutului, la Paris, în volumul 270 al colecțiunii Godefroy, fol. 7 :

Illustrissimo et Eccellentissimo Signore, Signore mio osservandissimo,

Con questa occasione non ho voluto manchare di mandare la mia debita osservanza, per salutar Sua Signoria Illustrissima con debita salute et conveniente, et parimente dar anchora aviso delle mie disgratie fatte per la voluntà di Signor Iddio. Già tre mesi fa che ho perso il mio padre Radulio Vaivoda, et adesso anchora mi è morta la madre. Considerando però io quella buona amicitia et fratellanza che Sua Signoria Illustrissima ha avuta con la benedetta anima di mio Padre, cusì anchora io prego Sua Signoria Illustrissima che mi tengi *(sic)* in quella medisima consideratione; et io, in tutto che potrò servir a Sua Signoria Illustrissima, sarò sempre pronto ad ogni commando suo. Il Signor Tomaso Fornetti è capitato quì, et portò la lettera di Sua Signoria Illustrissima mandata all *(sic)* mio padre; ma, a quando fu la sua venuta, era in tempo di tribulacioni, et cusì l'ho ricevuta io et inteso quanta la scrive. Però di quì inanzi sarò per servir a Sua Signoria Illustrissima, come che ho scritto anchora di sopra; solamente Iddio la conservi con buona sanità et mantenga con ogni colmo di felicità. Di questa me ricomando in la sua buona amicitia. Dato in Buchoresti, ali 2 di Maggio, all'anno 1626.

Di Vostra Illustrissima Eccellenza
affettionatissimo amico ad ogni commando,
Io Alexàndru Voevoda.

[1] N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 64-5.

www.dacoromanica.ro

(Adresa:) All'Illustrissimo et Eccellentissimo Signore, il Signor Philippo Airlay, Baron di Cesi, Consigliero di Stato et privato, Ambasciadore ordinario alla Porta Ottomanna di Sacratissima Maestà Christianissima, Signore et amico affettionatissimo.

Al. Ciorănescu.

Documente despre Romîni în secolul al XVI-lea

În Biblioteca Polonă din Paris se găsesc următoarele acte cu privire la pretendentul Socol:

1558, februarii 10, Colosvarini.

Litterae Isabellae, reginae Hungariae, etc., ad dominum Dela Vigne [1], oratorem regis Gallorum in Excelsa Porta, etc.

Isabella, Dei gratia Regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, etc.

Ill. magnifice domine, amice nobis sincere dilecte, salutem et prosperorum quorumque optatum successum.

Per fidelem nostrum generosum Thodorum Balintyt, Aulae nostrae familiarem, accepimus literas D. Vestrae Illustris Magnificae et summam erga nos filiumque nostrum serenissimum benevolentiam complacendique studium, curas [item] et sollicitudines in negotijs nostris filiique nostri Serenissimi in Excelsa Porta promovendis aperte intelleximus, et illi gratias ingentes agimus confidimusque Dominationem Vestram Magnificam etiam deinceps consimilem operam navaturam, ubicumque usus tulerit, cuius, Deo duce, per occasionem si vivere licebit, benevole etiam meminisse conabimur. Voluimus autem illi significare quod nos ad mandatum potentissimi imperatoris boiarones profugos hortatae sumus ut in Transalpinam regrederentur, assecurantes quod Myrche Waiwoda illos non impediret, nuperque etiam per literas suas iureiurando Myrche nobis promiserat, et tamen intelligimus boiarones ad unum omnes atrocissima morte interemptos, id quod nobis non potest non esse acerbissimum. Nunc quoque hic relat. Waiwoda, confisus clementiae Imperatoriae Maiestatis, libere deducitur, per hominem nostrum egregium Petrum Bossijr, Aulae nostrae familiarem, ad Excelsam Portam, nollemusque quod illi aliquid mali contingeret, etiamsi ipse volens et ultro cupivit ad Portam proficisci. Id quod volu-

[1] De la Vigne a fost ambasadorul Franciei la Constantinopol între anii 1543 și 1559 (Archives des Affaires Étrangères, Paris, fonds Turquie, Supplément no. 1, Correspondance politique, fol. 20-3).

www.dacoromanica.ro

mus Dominationem Vestram Ill. Magnificam non latere. Cuius opera benevola etiam per occasionem iuvari poterit, ac Myrche waiwodae tyrannis ut in Porta male audiat imprimis meretur.

Rogamus etiam velit crebrius nos literis suis super rebus dignis certiores reddere, quod nobis erit longe gratissimum. Quam etiam rectissime valere optamus.

Isabella.

(Biblioteca Polonă, caiet no. 22, fol. 487 ; copie. Această scrisoare este publicată şi în Hurmuzaki, I, p. 12, însă sînt greşeli de lectură şi lipsuri.)

3 maii 1558, Albae Iuliae.

Litterae Isabellae, Reginae Hungariae, ad dominum Dela Vigne, oratorem Regis Gallorum in Excelsa Porta.

Isabella, Dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, etc. Magnifice domine, amice nobis sincere dilecte, salutem et felicium quorumque optatum successum. Accepimus literas D. Vestrae Magnificae, et eas benevole intelleximus. Ingentes autem agimus illi gratias quod nos de magnis et arduis rebus utilitatem et commodum nostrum filijque nostri Serenissimi ac regni nostri publicum spectantibus, ac etiam de negotio Bebek et Zokol, faventer certiores reddiderit. Etsi vero studium et benevolentiam D. Vestrae Ill. Magnificae antea quoque semper multis nominibus perspectam habuerimus et nihil unquam quicequam in ea dubitaverimus, tamen nunc maxime videmus illam ea et agere et cogitare quae im rem nostram et filij nostri serenissimi ac regni nostri communem spectare videntur. Quare certo sibi persuadeat D. Vestra Magnifica nos ipsum Zokol brevi ad Excelsam Portam missuras esse; verum quod hactenus mittere nequiverimus in causa fuit quod res ipsius, quae in diversis locis regni nostri dispersae fuerant, per familiares nostros conquiruntur, quae nondum adhuc in universum ad nos adductae sunt, speramus tamen brevi nos eas habituras, quas ubi in totum habuerimus, confestim ipsum, una cum rebus suis universis, iuxta mandatum Caesareae Maestatis, ad Excelsam Portam mittemus. Rogamus autem D. V. Mag. velit deinceps quoque nos de rebus utilibus et necessarijs sedulo certiores reddere ac homines et oratores nostros ad Excelsam Portam missos in omibus negotijs nostris benevole instruere et eis quae utiliora iudicantur consulere. Officij vero ac benevolentiae

www.dacoromanica.ro

D. V. Ill. Mag. suo tempore Deo duce faventer recordari conabimur. Quam etiam rectissime et diutissime valere optamus.

Isabella. Ioannes Sigismundus.

(Biblioteca Polonă, caiet no. 80.)

1558 mai, 4, Albae Iuliae.

Litterae Zokolij Dvornic ad dominum Dela Vigne.

Spectabilis et Magnifice domine, domine mihi observandissime. Post perpetuam servitiorum meorum commendationem. Spectabili Magnificentiae Vestrae immortales ago gratias quod Magnificentia Vestra dignata sit pro salute et permansione mea Serenissimae Reginali Maiestati Hungariae suas dare literas, in quibus pro me magnopere apud Maiestates Suas Magnificentia Vestra laboravit. Quare Serenissima Reginalis Maiestas, ad mandatum potentissimi Galliarum regis, domini sui clementissimi, adque literas Magnificentiae Vestrae, libenti animo me ad Serenissimam Portam Caesareae Maiestatis misit, idcirco(?) iam nunc sum in via. Supplico itaque Magnificentiae Vestrae, tanquam domino et patrono de me bene merenti gratioso, dignetur, respectu perpetuorum servitiorum meorum et intuitu omnipotentis Dei, apud invictissimam Caesaream Maiestatem, apud passas laborare in hoc ut negotium meum istic cum possit habere modum et talem conditionem ne pro me potentissimus Galliarum rex, princeps perpetuo clementissimus, et Maiestas Reginalis Hungariae, etc., in praecipuis suis nominibus in universa christianitate speciosissimis, extenuentur: quicquid autem Magnificentia Vestra mecum nunc fecerit boni, id omne ad summum potentissimi regis Galliarum, domini nostri perpetuo clementissimi, et Maiestatis Reginalis Hungariae, etc., vergebit. Quemadmodum autem ego semper fidelissima servitia mea Reginali Maiestati Hungariae exhibui et impendi, et deinceps quoque, dum vivam, praecipue potentissimi principi Galliarum, tanquam domino meo semper clementissimo, impendam et exhibebo. Posterum Magnificentiae Vestrae supplico dignetur Magnificentia Vestra laborare apud omnes passas in hoc ut, quum iam sim in itinere, ne a quibusdam, in via pergendo ad felicem Portam potentissimi Imperatoris, aliquam habiturus sim molestiam, sed ut tuto ad faciem Magnificentiae Vestrae possim pervenire. Quod si Deus concesserit ut salvus et incolumis ad Magnificentiam Vestram et ad felicem Portam potentissimi Imperatoris pervenire potero, Magnificentiae Vestrae mala quae imminent capiti meo et quibus incusor

www.dacoromanica.ro

tuto de verbo ad verbum Magnificentiae Vestrae referam, ex quibus me ibidem excusatum habebo. Omnipotens Deus Magnificentiam Vestram felicem quam diutissime conservare dignetur.

(Biblioteca Polonă din Paris, caiet no. 24, fol. 80, copie.)

23 septembre 1585.

Instruction et lettres de l'ambassade du Sieur de Lancosme [1], ambassadeur en Levant pour le Roi Henry III, l'an 1585.

....Le prince de Valaquie Petrus, qui n'agueres avoit esté restitué en sa province par le moyen, entremise et authorité de Sa Majesté et de l'ambassadeur Germigny, ne s'est pas veritablement comporté comme il devoit à l'endroit de certaines bonnes et honnestes personnes, comme est l'abbé Strossi, le medecin la Corde et autres, qui luy ont presté argent en sez necessitez de par deça, outre les liberalitez et faveurs qu'il a receues de Sa Majesté et autres grands à son occasion, ayant eu assez de temps ce moyen d'envoyer payer ses debtes à ces pauvres gens-là : le dit abbé y est pour deux mil d'escus, et le dit la Corde pour quasi autant, selon que Sa Majesté est advertie ; et ne sont pas personnes à qui une telle perte ne cause un tres notable prejudice, et mesme qu'ils ont emprunté les sommes pour l'en accommoder en sa necessité. A l'occasion de quoy le dit sieur de Lancosme fera faire tout office et bonne poursuitte pour le remboursement des dits deniers. Et advisera Sa Majesté de ce qu'il y pourra advancer....

(Archives des Affaires Étrangères, no. 2, fonds Turquie, Correspondance politique, fol. 342-65.)

T. Holban.

Incercările lui Ioan Billenitz, Mihail Bojadschi şi ale lui Constantin Doma de a publica ziare româneşti

Ziaristica Transilvaniei şi a Bucovinei ia naştere la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când Iosif al II-lea prin desfiinţarea censurii îi asigură presei o desvoltare nestingherită. Iosif Piuariu-Molnar a depus în timpul domniei Împăratului Iosif toate stăruinţile spre a publica un ziar românesc, intenţionând ca ştirile de ziar prin mij-

[1] Lancosme a fost numit ambasador la Constantinopol spre sfîrşitul anului 1588 *(l. c.)*.

www.dacoromanica.ro

locirea preoților să ajungă la cunoștința țeranilor. Lipsa resurselor bănești a împiedecat pe Iosif Piuariu să publice ziarul proiectat în timpul domniei lui Iosif al II-lea, iar după moartea Împăratului reacțiunea a zădărnicit atât planurile lui Piuariu, cât și încercările lui Alexie Lazăr și ale lui Teodor Racoce de a întemeia ziare românești [1]. Aceiași soartă au avut și încercările de a se publica ziare românești ale lui Ioan Billewitz, Mihail Bojadschi și ale lui Constantin Doma, atestate prin hîrtiile salvate după incendiul Palatului de Justiție din Viena.

În anul 1803 contele Iosif Swerts raportează din Lemberg ministrului de poliție Pergen că Ioan Billewitz a cerut permisiunea să publice un ziar în limba „moldovenească", subliniind greutățile ce întîmpină censurarea unui astfel de ziar, negăsindu-se un funcționar știutor de limba romînă. Argumentul acesta atît de neîntemeiat împotriva apariției unui ziar românesc și l-a însușit Pergen, refusînd să dea permisiunea pentru tipărirea ziarului proiectat, de oare ce „censurarea acestui singur ziar, al cărui folos nu ar putea să fie mare, nu se prea poate face și, chiar dacă s'ar efectua, ar întîmpina mari dificultăți".

Important pentru cunoașterea mentalității cercurilor vienese este raportul înaintat de direcțiunea Poliției din Viena (1820) noului ministru de poliție Sedlnitzki, care ceruse informațiile necesare asupra orientării politice a lui Mihail Bojadschi și Constantin Doma. Prin acest raport se specifică aceia că Mihail Bojadschi și Constantin Doma sînt niște oameni săraci, originari din Transilvania, cari nu dispun de mijloacele materiale necesare pentru publicarea unui ziar. S'ar putea deci presupune, relevă raportul, că acei doi tineri nu sînt decît exponenți ai intereselor altora. Cercurile politice vienese își dădeau sama de importanța presei pentru trezirea conștiinții naționale, care putea să devie primejdioasă Statului heteronațional: „Istoria ne învață că primul pas pentru auto-cultivarea unui popor s'a făcut întotdeauna prin întemeierea revistelor politice. Astfel atenția se îndreaptă neapărat către Statele vecine și se impune o comparație cu situația proprie". O asemenea comparație va fi însă dăunătoare Statului austriac, manifestîndu-se pretutindeni tendința formării Statelor naționale.

Dăm în paginile următoare corespondența analisată mai sus.

[1] Cf. I. Lupaș, *Cea mai veche revistă literară*, în „Anuarul Inst. de Istorie Națională", Cluj, an. I, pp. 120-2; Idem, *Contribuțiuni la istoria ziaristicei românești din Transilvania*; N. Iorga, *Istoria presei românești*, p. 30.

www.dacoromanica.ro

I.

Lemberg, 16 Iunie 1803. Contele Iosif Sweerts către ministrul de poliţie Pergen [1].

Hochgeborener Reichsgraf!

Johann Billewitz bittet in der Beilage um die Bewilligung ein Zeitungsblatt fur den Bukowiner Kreis in der moldauischen Sprache heraussgeben zu dürfen. Aus dem dieser Bittschrift beiliegenden Plane geruhen Euere Excellenz zu ersehen auf welcher Art der Bittsteller dieses Inteligenzblatt oder Zeitungsblatt verlegen wolle. Ich bitte daher um die hohe Weisung, ob die Herausgabe desselben gestatten werden könne und habe nur die ehrfurchtsvolle Bemerkung beizufügen dass hier Orts kein der moldauischen Sprache kundiger Zensor besteht und dass mithin, wenn Euere Excellenz die Herausgabe eines solchen Intelligenzblattes zu bewilligen bewilligen geruhen sollten, nichts erübrigen würde, als dasselbe, um es gehörig zensurieren zu können, immer vorläufig von der moldauischen Gouvernialkanzlatur in die deutsche Sprache übersetzen zu lassen.

Euerer Excellenz Unterthänigster Diener
Joseph Graf Sueerts.

Lemberg, 16. Juni 803.

II.

Viena, 7 Iulie 1803. Pergen către contele Sweerts. Concept [2].

F. G. übersende ich die mir gefälligst unterm 16. des v. Mts. mitgethelte Bittschrift des Johann Billewitz mit der Erőfnung zurück dass ich Bedenken trage, dem Bittenden die Bewilligung zur Herausgabe eines Zeitungsblattes für den Bukowiner Kreis in moldauischer Sprache zu ertheilen wozu mich hauptsächlich die Betrachtung bestimmt dass die Zensurierung dieses einen Blattes, dessen Nutzen ohnehin nicht gross sein kann, nicht wohl thunlich, oder doch mit grossen Schwierigkeiten verbunden wäre.

Wien, d. 7 Jul. 803.

III.

Viena, 29 August 1820. Ministrul de Poliţie Sedlnitzki către direcţiunea de Poliţie din Viena. Concept [3].

Michael Bojadschi, angeblich [Schriftsteller], und Constantinus D[oma] [de Csiko Györgfalva], Hőrer der [Thologie im] vierten

[1] St.-A. des Innern, Viena, fasc. III, no. 60.
[1] *Ibid.* Conceptul poartă parafa de expediţiune a funcţionarului Hager.
[3] St.-A. des Innern, Polizeihofstelle, Viena, 1820, 5945/24. Se pare că Sedlnitzki a primit din partea lui M. Bojadschi o cerere pentru a da permisiunea

www.dacoromanica.ro

Jahre an der h[iesigen Univer]sität bitten in dem... anverwahrten Gesuche hierorts um die Bewilligung eine politische, literarische Zeitung in walachischer Sprache herausgeben zu dürfen.

Bevor ich diesen Gesuchsgegenstand in weitere Berathung und Behandlung ziehe, hat die G. E. Pold. [Polizeidirection] auf ganz verlässlichem Wege die früheren Lebensverhältnisse der Bittsteller, ihren Ruf in Beziehung auf Bildung und Moralität, ihre politischen Gesinnungen, denn ihre sonstigen Umstände und Verbindungen genau zu erforschen das diesfällige Erhebungsresultat mir mit umständlichem Berichte ehestens vorzulegen.

Wien, den 29 August 820.

IV.

Viena, 20 Octombre 1830. Direcţiunea de Poliţie către Sedlnitzki[1].

Euere Excellenz!

Über den angeblichen Schrifsteller Michael Bojadschi und den Hörer der Theologie im 4. Jahr Constantin Doma de Csiko Györgyfalva, welche um die Bewilligung ansuchen eine politische, literarische Zeitschrift in walachischer Sprache herausgeben zu dürfen, ward in Erfülung des hohen Befehlshrkurdigung hingezogen.

Bojodschi Michael ist aus der Walachey gebürtig, bey 37 Jahre alt, ledig, und wohnt in der Stadt No. 7 (?). Nachdem er die philosophischen Studien in Siebenbürgen zurückgelegt hatte, stand er durch einige Jahre daselbst als Erzieher in einem Herrschaftshause. Vor 10 Jahren kam er nach Wien; allein, da er hier seines abschreckenden Aüsseren wegen keinen Platz als Hofmeister finden konnte, so suchte er sich mit Unterrichtgeben in der griechischen und walachischen Sprache, dann durch Vermiethung eines Theils seiner Wohnung an Griechen und siebenbürgischen Studenten seinen Unterhalt zu verschaffen.

Doma de Csiko Györyfalva Constantin ist aus Betsecseg in Siebenbürgen gebürtig, wo sein Vater noch als griechisch nicht unirter Archidiacon steht, 23 Jahre alt, ledig und wohnt bey Bojadschi.

Zu Klausenburg vollendete er die philosophischen Studien und kam vor 4 Jahren hieher, um an der hiesigen Universität die Theologie zuhören, wovon er nun mit Ende letzten Kurses den 4. Jahrgang zu rücklegt.

Um hier während seiner Studienzeit leben zu können gab er Privatunterricht in den Anfangsgründen der lateinischen und walachischen Sprache.

Durch Bojadschi aufgemuntert, ist er Willens mit dessen Bey-

---

de a publica ziarul proiectat. Cererea a dispărut, dar din conceptul ce-l publicăm se poate deduce existenţa cererii. Conceptul a fost stricat de incendiul din anii trecuţi.

[1] *Ibid.* Raportul arată urmele incendiului pomenit.

www.dacoromanica.ro

hülfe eine politisch-litterarische Zeitschrift in walachischer Sprache herauszugeben, allein bis jetzt kontnen sie weder Abnehmer, noch einen Buchändler finden. Sie selbst besitzen kein Vermögen, um im Falle der Bewilligung die beabsichtigte Zeitschrift herausgeben zu können.

Sie leben hier in gänzlicher Obscurität, und es hält daher schwer über ihre Persönlichkeit und Eigenschaften zu dem angesuchten Vorhaben eine Charakteristik vorlegen zu können. Euere Excellenz wollen eine Abweichung gnädig gestatten... Unsere Zeitgeschichte lehret dass der erste Schritt zur Selbstbildung im Volke immer durch die Gründung einer politischen Zeitschrift gelegt wurde: Die Aufmerhsamkeit wird nothwendiger Weise auf die Nachbarstaaten und eine Vergleichung derselben mit dem eigenen Zustand geleitet. Nun sind die Nachbarstaaten aber vor und stehen leider fast auf dem Punkte sich durch Absonderung egoistich zu vereinzeln, welches offenbar zur Nacheiferung oder doch Nachfolge reitzen müsste. Wie schnell das geschehen kann, beweiset Deutschland, wo in einen Zeitraum von 30 bis 40 Jahren die keckesten Scribler aufgestanden sind. Gegen jene voreilende Ausbildung anderer Nazional-provinzen muss die oberste Staatsverwaltung auf ein Gleichgewicht bedacht seyn...

Folgerichtig kann ich [nicht zu]stimmen, das sich [zwei] Stu[denten] der [Bildungs]mittel einer Na[tion] bemä[chtigen], wobey es vor der Hand nicht einmahl auf Geldgewinn abgesehen seyn mag und vermuthet werden muss dass der Plan wohl aus einer tieferen Quelle komme.

Überhaupt ist nach meiner untergeordneten Meinung jetzt nicht der Zeitpunkt vorhanden politische Blätter zu vermehren oder sie gar in Länder einzuführen, die noch an ihrer physischen Seite auszubilden Spielraum genug haben...

Wien, am 20. Oktober 1820. C. Göllner.

Însemnări de la Mavrodin-Teleorman

Biserica actuală zidită, se pare, pe locul alteia mai vechi de prinţul Obrenovici, a fost renovată şi mărită în anul 1934. Din vechile cărţi mai păstrează câteva stricate şi cele mai multe putrezite de ploaie şi de umezeală. Din foile răvăşite şi cărţile foarte rău păstrate abia am mai putut culege aceste câteva însemnări:

Pe un Triod fără început:

...şi cu afurisitul Arie şi până nu-l va aduce la locul lui, ertăciune să n'aibă. Şi s'au dat sfintei biserici la leat 7248 (1740), Julie 2 dni.

www.dacoromanica.ro

Pe o Evanghelie, Bucureşti 1742:

Ăcastă sfintă Evanghelie iaste a dumnealui jupan.... *(foaie ruptă)*, Vel Căpitan za lefegii, care au dat-o la bisearica dumnealui de la satul Zbrăgleazele, unde să prăzmuiaşte hramu sfintului mucenic Ghiorghie; Fevr. 8 dni, lt. 7251 (1743).

Pe o foaie albă de carte:

Anul 1821, Martie 1.. zile. Scris-am eu, cel mai jos iscălit, cu mină dă tină, cu condei dă pană; măcar şi condeiul va putrezi, iar slovele în veci vor fi, şi cine întimplându-se a citi aşa să zică: Dumnezeu să-i erte păcatele. Eu, Ioan logofăt.

Pe o foaie albă de Mineiu:

Ot Mavrodin.

Acest sfint Mineiu este al popi Mateiu ot Mavrodin, cumpărat în tl. 28. Şi cine să va întămpla să-l fure să fiie anatemă şi cine va citi şi nu va minţi şi Dumnezeu il va blagoslovi; iar, de va spune minciuni, de risul lumii va fi ocărit şi nu să va arăni in lume. Dumitru logofăt sin protopopu Ştefan sud. Teleorman.

Pe Vo.:

La leat 826 avind eu filonichie cu un preot anume Marin ot Drăgăneşti, intre alte multe intrebări şi răspunsuri ce era intre noi, ii ziseiu eu că nume Marin să poate să fiie vre un sfint, şi numitu preot imi răspunse zicind că nu să poate de a să găsi, intre care apucindu-ne cu temeiu, deterăm şi inscris, făcind prinsoare pă cai, că, de să va găsi mucenicu Marin, să iau eu calu popi, iară, de nu să va găsi, să mi-l ia el p'al miieu. Şi aşa am venit eu la Mavrodin [1] şi, luînd acest Mineiai şi căutînd intr'însul, găsii pă mucenicu Marin în 18 zile ale aceştii luni care este. Cine să va afla a citi aici, spre incredinţarea adevărului poate căuta la 18 zile şi-l va vedea singur cu ochii săi căutînd de la icos de la vale. Ştiut fiie dumneavoastră că, după prinsoare-ne, rămăindu-l eu, i-am luat calu şi l-am ţinut vre-o citeva diiastime supt stăpii nire-mi, apoi, cunoscindu-şi greşala, au căzut cu rugăciune; făcindu-m, şi un ziiafet, i-am dat calu. Şi spre a fi ştiut d-voastră mă şi iscălii-rugindu-mă către cine vă veţi întimpla de a citi aici, să mă ertaţi căci am scris unde nu mi să cade.

Marin, sin popa Dragne ot Grosul.

Pe un Penticostariu, Sibiiu 1841:

La leatu 1846 s'au intimplat Paştile Domnului la Aprilie..., o ploaie cu vînt, forte ploie, de nu putea oamenii să vie la biserică.

Acest Penticostar tot într'acest an s'au putut cumpăra. Am scris spre pomenire. Dumitrache Vlăicescu.

[1] Biserica din satul lui nu avea incă Mineiul?

www.dacoromanica.ro

La leatu 1861 s'au imtimplat Paştile cu Sfintu Gheorghe tot odată, şi am scris spre pomenire.

Gheorghe.

Alte lucruri, vechi sau noi, nu se găsesc. Pietrele şi crucile, chiar şi cele cu inscripţii, au fost vîndute la Alexandria.

A. Sacerdoţeanu

O scrisoare de la Esarcu

Cumpărînd din anticariat broşura lui C. Esarcu, *Documente istorice descoperite în Archivele Italiei*, Bucureşti 1878, între filele ei netăiate încă am găsit o scrisoare a lui Esarcu privitoare la construcţia Ateneului Român. O publicăm cu gîndul că poate va folosi istoricului acestui aşezămînt.

Doamna mea,

Permiteţi-mi să vă reînoesc mulţămirile mele pentru graţioasa ospitalitate ce mi-aţi oferit în timpul şederii mele în Cîmpulung. Voi păstra cea mai plăcută amintire de amabilitatea ce mi-aţi aretat. Daca am putut constata că studiile îndelungate şi sciinţa gravă şi serioasă nu sînt incompatibile cu graţia feminină, aş dori din inimă să pot în acelaş timp afla că ele nu v'au alterat într'un mod serios sănătatea şi că peste curînd veţi putea recapata forţa şi vigoarea primitivă.

Ve rog a ăreta complimentele mele Domnişoarei sororei D-voastre şi sper că D-sa nu va da un argument mai mult acelora care sînt în contra unei instrucţiuni serioase acordate femeei, obstinîndu-se a se hrani numai cu salată şi cu oţet.

Imi permit, Doamnă, a vă trimete de o camdată o mică broşură care servă ca introducţie studiilor şi cercetărilor mele istorice în Italia.

Vă rog a primi, Doamnă, expresiunea respectelor mele.

Bucureşci, 25 August 87. C. Esarcu.

P. S. D-lui Drăghiceanu îi voiu scrie peste puţin. Aratăţi-i numai că am pregătit locul unde se va depune piatra ce a expediat spre Bucuresci.

În fruntea scrisorii e monograma C. E. Pe plic adresa: „D-sale Doamna Drăghiceanu, Cîmpulung, Localul Administraţiei carierelor de piatră de Albeşti".

A. Sacerdoţeanu.

www.dacoromanica.ro

DĂRI DE SAMĂ

Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, Bucureşti 1935.

Cartea e, cum se vede uşor, resumatul unui curs, — înjghebat în cîţiva ani, de sigur cu trudă —, păstrînd forma une ori neliterară, de obiceiu banală, a acestuia, autorul interzicîndu-şi, şi din neputinţa de a o încerca, orice caracterisare literară şi orice orizonturi de idei. Adesea, cum a dovedit-o d. I. Vlădescu, în *Adevărul* din Iunie, reproducerea înaintaşilor merge pănă la plagiat.

O introducere cuprinde lupta contra unei pretinse istoriografii naţionaliste, romantice şi tendenţioase, care falsifică, pe cînd autorul vrea numai adevărul şi „adînc respect de idealurile întregii omeniri", a căror definiţie ar fi, evident, destul de grea de dat. Ferindu-se de orice ar putea să pară declamaţie, el începe totuşi cu una în care manifestă o căldură pentru neamul său pe care cine n'o are trebuie să fie un monstru, precum cine nu apără acest neam, încolţit astăzi de atîţia duşmani falsificatori, ei, ai adevărului istoric, e un desertor de la cea mai elementară datorie.

Un capitol de geografie, mărgenită strict la Dacia şi deci rupînd caracterul larg al romanităţii orientale din care venim, cuprinde şi părţi în adevăr personale, dar care nu par juste: nu se înţelege ce fel de „lucrări a poruncit Ştefan-cel-Mare" ca să schimbe cursul Siretiului. Ideia că din „preţuirea" bourului a ieşit stema Moldovei e naivă (p. 7). Dacă ar fi notele, pe care economia lucrării le înlătură, am pricepe şi ce e cu acel „măgar sălbatec", „colunul", care de sigur trebuie să fie prin vre-un izvor greu de găsit[1]. Oile duse la Constantinopol erau de speţa „chivirgic", nu „civirgic". Nistrul despărţitor a două lumi e o formulă bizară, şi lumea scită nu se opria la el (p. 9). Nu există „neamuri uralice şi altaice", ci „uralo-altaice". Nu văd pe Turci izbind la Nistru ca Tatarii *(ibid.)*. „A face paza la răsăritul Europei, a sta de strajă în faţa lumii asiatice, e, fără îndoială una din menirile noastre" face parte din acele declamaţii cu care autorul înţelege a se lupta. Aşa şi pasagiul despre incapacitatea de a ne ridica mai sus în cultură pentru că la noi „carul

[1] Într'un articol de nedemne injurii ale „obiectivului" profesor, tolerat în ziarul *Facla*, se vede că o traducere din slavoneşte a cutărui text sacru, cuprinde acest termin. Atunci şi leii vor fi trăit pe la noi....

www.dacoromanica.ro

avea două oişti" (p. 10). Interesante unele explicaţii de numire a judeţelor: „arinişul", din Ilfov, „stejărişul" Dîmboviţei. Dar ce păcat că aceiaşi naivitate înşiră „bureţii sau ciupercile" lîngă „fructele pădurii"! Nu lipseşte, la adversarul declamaţiei, „codrul frate cu Romînul" şi „frunza codrului" (p. 13). În bogăţia pămîntului autorul află un argument al permanenţei (p. 14): de sigur nu cel mai puternic. E dreaptă părerea că nu sîntem, în primul rînd, un popor de păstori.

Preistoria vine pe urmă, cu cei „vre-o 125.000 de ani ai ei", împărţită în perioade tot aşa de neted cronologic. Nu înţeleg cum, fiindcă Herodot scrie despre noi la 512, ar trebui să înceapă acolo istoria; urmele scrise ar trebui să fie ale noastre sau ale strămoşilor noştri. Şi nici de ce, pentru că *„ştirile* pe care le avem de la această dată şi pănă pe la 50 după Hristos sînt răzleţe şi puţine", ar fi numai „protoistorie". Ar fi mai natural ca osebirea să plece de la pronunţarea şi precisarea popoarelor ca atare.

Lista locurilor unde s'au făcut săpături nu poate constitui un capitol preistoric, şi n'ajunge înşirarea „tipurilor" cu nume locale, cînd se cerea măcar un început de sintesă, oricît de mult i-ar repugna autorului orice ipotesă. Harta însă e folositoare. Încolo, nimic despre caracterul artistic al unei admirabile ceramici, despre legăturile pe care ea le indică, despre elementele religioase pe care le cuprinde, despre transmisiunea pănă astăzi a unei arte geometrice, despre natura poporului căruia i se datoreşte această manifestare de un aşa de mare interes.

Dar ipotesă la duşmanul ipoteselor e şi părerea că Get şi Dac e tot una; ar fi greu să se facă dovada complectă, cum şi a faptului că Geto-Dacii erau „elita" Tracilor. Alipirea Cimerienilor la Traci e mai mult decât dubioasă. Cine ar admite apoi Traci în masă la Marea de Azov? Sciţii nu erau toţi Iranieni; dacă nu fostul său profesor, căruia-i arată recunoştinţă în forma elegantă care se ştie, Minns i-ar fi putut spune autorului că masa supusă era de Turanieni. Ilirii n'aveau nevoie de descoperiri recente pentru a se şti că erau „un popor deosebit", dar, la epoca de care e vorba, e foarte probabil că-şi pierduseră „limba deosebită" şi vorbiau un dialect trac. „Numele iranian al rîului Apo" (p. 33) e de natură să neliniştească. Cum pot fi Sacii (ceia ce înseamnă Sciţi) şi „la Răsărit de Durostorum" şi „spre Miazănoapte de Apulum" şi cum vor fi trăit „Napeii în Bărăgan"? Nu văd pe ce se

www.dacoromanica.ro

poate sprijini ideia că în Dobrogea a fost o masă getă capabilă de a absorbi pe Sciți. Și întrebarea influenței de artă scitică asupra Dacilor e oțioasă. De ce Susudata ar fi Susudava (p. 35)? Arsietae, Arsenion și Arsekvia pot fi numai potriviri fortuite, ca și Biessi-Bessi, Singone-Singidava, Marus-Maris. E aici o întreagă operă de propuneri filologice fără competență și care pentru cetitorii obișnuiți sînt o povară zădarnică. Lipsa notelor o face inutilă pentru cercetători.

Naiv, autorul crede în cei 800.000 de soldați pe 600 de corăbii ai lui Dariu. Tot așa de puțin sigură interpretarea pasagiului din Herodot despre rîurile dace. Emigrarea Grecilor pentru că „nu mai aveau loc la ei acasă, din pricina înmulțirii populației" face să surîdă. Numele de Pont Euxin s'a dovedit că n'are sensul de „primitor de străini", ci e unul iranic.

„Ptolemeus Lagi", în text, nu e o formă admisibilă (p. 45). Cei 14.000 de Geți cu cari are de furcă Alexandru sînt încă o exagerare (p. 47). Nici problema lui Zopyrion nu e înțeleasă. Lisimah nu e „urmașul lui Alexandru-cel-Mare în partea europeană a Imperiului său" (dar Macedonia, dar Helada?) (p. 107). Dacă se scrie Lisimach, nu se poate scrie Dromihetes (Dromichaites), nici Agatocles (Agathokles). Mai departe Polyainos. Pausanias nu e istoric (p. 49). Toată povestea, bine cunoscută, cu „mîncărurile" și „cornurile" e pentru copii (p. 49). Trecerea Celților „de-a lungul Carpaților" e curioasă și prin nimic dovedită. În Balcani nu se poate vorbi de un adevărat Stat celt.

Dunum trăiește și azi în *town* engles. Dar Dun de la Dun-sur-Meuse (sau Dun-le-Pailleteau, Dun-le-Roi) înseamnă Colină. Britogali pentru Britolagi e greu de admis. Cum oare ar fi adus Celții cu ei pe Bastarni, puși arbitrar „în *Galiția* și Podolia"? Tot cadrul de istorie universală la sfîrșitul secolului al III-lea e strîns într'o jumătate de pagină. A se îndrepta și ortografia „Dionisopolis" și „Dionisos" (mai sus „Dionysios"). De ce „Mesamvria" în loc de Mesembria (p. 54)? La 55 „Pompeius" în față cu „Cezar", și „grecul" cu literă mică. „Suprafața enormă" a Statului lui Boirebista e de sigur o exagerare. Și nu poate fi vorba de o continuitate a lui în „istoria românească". Autorul crede serios în 200.000 de ostași ai regelui dac. Acesta apare și ca „stăpînul necontestat al Răsăritului *și centrului european, rămas în afară de dominația Romanilor*". Autorul e, cum se știe, un mare adversar

www.dacoromanica.ro

al exagerațiilor naționaliste.... Frontin nu e un „istoric antic“ : el scrie despre „stratageme“ și... apeducte. Calificative ca „generalul“ pentru Crassus arată pe începător.

Aici Tyras își capătă un *s* de care n'a beneficiat până acum. E vorba de „gurile Nistrului“ (p. 58), și am dori să știm *cîte* sînt. Popular, autorul explică pentru cine știe ce ignoranți dintre cetitorii săi că „o nouă eră e o nouă numărătoare a anilor“ ; credeam că un nou punct de plecare. E sigur autorul că pentru Romani „mare nostrum“ era Mediterana? Descoperim și cetatea „Chersoneus“ (este Chersonul și Chersonesul). „Eliberarea de Romani a fraților *(sic)* regilor daci de la dușmani“ e cam sibilină (p. 59). Cele două valuri ale lui Aelianus (p. 59) nu se sprijină pe nimic. Nu știu ce pot fi „Suebii“ pe cari autorul îi află la Tisa pe la anul 69: să fie Suevi, ar fi cam departe, la Rin (p. 60). „Casius Dio“ pare a fi „Dio Cassius“. „Diurpaneus“ la Decebal nu e încă un nume, ci un titlu. Ce dovadă ar fi că Statul lui Decebal cuprindea „întreg ținutul dintre Tisa, Dunăre și Nistru“, și, dacă ni se spune că era ca al lui Boirebista, acestuia i s'au fixat doar alte hotare (p. 61). „Banchetele grozave“ ale lui Domițian mă înfioară.

Toată povestea luptelor cu Domițian e copilărească. Vedem pe Tacit ascunzînd numărul morților romani „spre a nu face cunoscute proporțiile catastrofei“. Quazii și Marcomanii din Boemia apar la Dunăre (p. 63): ei veniau de la Elba.

Nerva e descris ca „un bătrîn cum se cade“ (p. 64). De ce comentariile lui Traian ar fi „actul de naștere al poporului romîn“ (p. 64), format abia prin secolul al VII-lea cel mai curînd?

Toată măreața epopeie a lui Traian e povestită ca pentru elevii cursului complementar rural. „Jilțul“ lui Traian, „mînile întinse“ ale lui Decebal dau un aspect aproape comic unor momente solemne. De unde se știe ce a anexat („până la cel de al doilea val, al lui Aelianus“) Traian în prima expediție (p. 66)? Ce face a se atribui lui Traian castrul de la Carsium sau cel de la Bărboși? „Soldații zidari“ și „ofițerii arhitecți“ sînt o exagerare (p. 68). De unde iese că Romanii ucideau pe prisonieri după ceremonia triumfului? Și *de aceia* se sinucid șefii daci, nu de rușine? „În jurul“ Sarmisegetusei nu sînt munți (p. 70). „Ioanes *(sic)* *Lidus*“ *nu e un scriitor antic, ci un onorabil Bizantin de pe vremea lui Iustinian:* autorul se putea lămuri din a mea „Histoire de

www.dacoromanica.ro

la vie byzantine": *a trăit patru secole după Traian.* Tot exagerare — şi aşa de mare! — e salvarea Romei de faliment prin prada dacă (p. 71). Monumentul de la Adam-Clisi e pus în legătură doar cu „unde *pare* să se fi dat lupte", pe cînd erau aliaţii barbari ai Dacilor. Acolo mai sînt încă pietre sculptate.

Rămînerea unei populaţii dace e afirmată cu dreptate (p. 75). Dar nu se înţelege cum Dacii au învăţat latineşte „din necesitate sau interes întăiu, din modă apoi": aşa se face un proces de desnaţionalisare? Dacii blonzi se sprijină pe o simplă ipotesă a lui Pârvan, care e continuu transcris de autor, a cărui erudiţie de împrumut nu sperie pe cine are *Getica* aceluia în mînă. Gentil şi naiv autorul asigură că „femeile erau în general frumoase, cum au rămas şi urmaşele lor şi cum ni-o spun în mod unanim şi elocvent, pentru epoca mai nouă, izvoarele istorice" (p. 76). Că şi era nevoie: noi n'avem ochi! Căciula Dacilor e o „tichie". În materie de căciulă însă se ridică o gravă problemă. Autorul li atribuie şi o glugă. E „fapt remarcabil" că Dacii s'au părăsit de băutură. Autorul dosează şi „tăria alcoolică" a vinului dacic (p. 78). El crede şi în cele „20.000 de iepe" trimese de Filip al Macedoniei la noi (p. 79). Dacii făceau şi „candelambre" (cuvîntul e de trei ori; pp. 79, 81, 95). Moneda Dacilor, pusă alături de a Galilor, merita altceva decît două rînduri. De ce ar fi Caucalandul „la Chiojdul Mic" (p. 188)? Autorul e un mare duşman al ipoteselor: aceasta e însă „o ipotesă probabilă", care, deci, se respectă (p. 81). I-a scăpat din vedere autorului o altfel de ipotesă, a lui Zeuss: „Caucaland", Hauhaland, loc înalt (*o. c.*, p. 410, note 2). Cogaionul merita mai mult să fie apropiat de Caucoensi. De ce „Daci" ar fi fost numele unui trib din Vest şi davele n'ar fi dat ele numele neamului? De ce multe triburi înseamnă o mare naţiune (dar dialectele de azi ale lui Reto-Romanilor)?

E imposibil a se crede că înainte de Romani Dacia a fost o ţară de oraşe. Lungul şir de localităţi, cu dubioase identificări, pp. 82-3, nu poate folosi marelui public. Autorul adauge, de altfel, cu obişnuita naivitate: „localisările nu sînt sigure" şi e „sarcina viitorului". „Ptolomeus Lagi" reapare, cu genetivul său latin (p. 84). Dacii umblau cu „bonetă" (p. 85). Autorul ţinându-se strict de izvoare, aflăm printr'o citaţie că retorul *grec* Dio zis „Gură-de-aur" era un *pur* Latin — i se zicea „Chrysostomus" — şi că a scris lati-

www.dacoromanica.ro

neşte (p. 85). De fapt, el e cunoscut numai prin Iordanes. Poligamia nu exista la Geţii din Dobrogea, pentru că... n'o spune Ovidiu (p. 86).

Dacă *medicul* Dioscoride dă nume de plante dace, aceasta ar dovedi că Dacii erau specialişti în medcină. Admiterea elementelor dace în româneşte e prea aleatorie pentru a fi presintată marelui public (p. 97); „viitoarele cercetări" nu vor da, de sigur, nimic.

Părăsirea completă a limbii sale de un popor e posibilă supt raportul lexicografic: ce au păstrat Etruscii din limba lor (p. 97)?

La capitolul „Dacia traiană", discuţie cu Xenopol. Pentru a apăra Dunărea, puteau să se ceară ambele maluri, dar nu şi cucerirea ţerii întregi a Dacilor. Ce să zicem de forma: „Istoricii din zilele noastre cred, unii din ei" (p. 102)? Rămânerea legiunilor în Dacia e socotită matematic: „165" de ani (p. 102).

Autorul e pentru permanenţă. Dar revine la păstrarea Dacilor, cu numele de mult cunoscute. Şi înşiră corpurile dacice în armata romană. A se ceti, p. 106, Trebellius Pollio. Tot aşa: Commodus (p. 107). Oricum, aceasta e partea cea mai bună din carte: e păcat că nu se dă şi indicaţia izvoarelor. De altfel elementul nou e rar. „Contra Traianis praecepta" pare curios (p. 111). Detaliile cu privire la administraţia Daciei sînt cele ce se află în orice provincie romană: meritau ele expuse pe larg? Lusitanii, nu „Lusitanienii", sînt, cum se ştie, din Portugalia, nu din Africa (cf. p. 116).

O listă de rămăşiţe de castre, utilă, pp. 117-8. *Ius italicum* să însemne ca „făcînd chiar parte din Italia" (p. 121)? Utilă va fi şi lista oraşelor romane (p. 123 şi urm.); dar, iarăşi, această enumeraţie va găsi puţini cetitori. Abtat-calesi pe locul Abruttului e interesant (p. 129). Se discută şi principiul şoselelor (p. 132). I se pare autorului că, de bune ce erau ele, *pavimentum* a fost împrumutat în româneşte: pământ (p. 132).

În mijlocul nenumăratelor ştiri, pe care le putem crede exacte, care urmează, întrebarea se pune; la ce pot ele servi pentru a cunoaşte obîrşia şi a urmări desvoltarea poporului românesc, căci aceasta şi attîa interesează într'o Istorie a Romînilor? De ce folos poate fi astfel descrierea băilor şi a „uleiului cu care îşi frecau corpul Romanii, după baie" (p. 146)? „Cavalerul trac" să fie numai „mortul heroisat" (p. 156)?

În ce priveşte romanisarea, era inutil a vorbi de aceia a ora-

www.dacoromanica.ro

şelor, care au fost de la început romane (v. p. 151). Să fi fost „mai toţi legionarii căsătoriţi“ (p. 153)? Bogrea a dovedit că s'a păstrat şi la noi cuvîntul *senex* în *senec* (cf. p. 154). Ideia că, la năvălirea barbarilor, orăşenii au fugit prin sate cu cuvintele lor obişnuite, nu e serioasă (p. 154). Dar interesante şi originale observaţiile de la paginile 156-7 despre romanisarea exprimată prin nume, în succesiunea generaţiilor. Şi apropierea de Grecii de la noi (dar Constantin Cantacuzino Stolnicul n'a scris „Cronica Romînilor“). Prin ce se dovedeşte prezenţa la noi a lui Caracalla (p. 160)? Menţiunea din Dio Cassius (nu „Casius“) nu o spune.

Exactă e şi cronica următoare a Daciei.

Părăsirea Daciei e presintată după formula obişnuită, cu ipocrisia lui Aurelian, care face o nouă Dacie (pp. 162-3), cu încrederea în izvoarele lui Vopiscus. Naive sînt întrebările de ce nu se află în Moesia inscripţii de la cei „mutaţi“ ori mulţămiri către Impărat (p. 165). Asămănarea cu ce s'a petrecut în provinciile celelalte ale imperiului cerea alte cunoştinţi de istorie universală. Autorul admite ascunzători înaintea barbarilor, dar acasă. Dacă săracii ar fi trecut în Moesia, găsiau, ni se spune, pe „perceptor“ „ceia ce, în epoca ultimă a Imperiului, însemna foarte mult“ (p. 166). Aici autorul a aflat cînd a scris Lydus, care devine „Iohanes Lydus“. *Federaţi* nu înseamnă aliaţi (p. 166).

Nu e adevărat nici că singuri păstrăm numele de Romani: dar Rumanşii? Şi ce va fi fiind cu „Portucale“ (ceteşte: *„Portus Cale“*) din Portugalia? Şi noi am fi păstrat numele pentru „a ne deosebi de Germani, Slavi, Asiatici“ (p. 168).

La elementele latine în limbă găsim cîteva noi sau care par noi (p. 168 şi urm.): Dar *moină* are sufixul slavon. *Albină* e socotit ca un cuvînt slav (p. 171). La pagina 173 nu e numai întrebarea de ce nu s'au păstrat numele de locuri latine, dar şi cele mai vechi decît Romanii (p. 173).

Partea slabă a lucrării, care nu se razimă pe o bună cunoaştere a istoriei universale, revine cu capitolul despre barbari, trataţi ca în Xenopol. Azi nu se mai crede că Visigoţii ar fi Goţii de Apus (p. 177). Orice încercare de a delimita pe barbari e zădarnică. „Scriitorul vechiu Julianus“ nu e decît Impăratul Iulian (p. 179). De ce s'o fi mirând autorul de „abusul“ cu numele lui Constantin (p. 179)? Ulphilas are un singur rînd (p. 180). Lămuririle despre Sarmaţi nu cuprind nimic nou (pp. 181-2).

www.dacoromanica.ro

După șase pagini neîntregi — așa de defectuoasă e împărțirea pe care autorul o critica așa de aspru la alții —, avem vre-o opt despre Huni. Ei sînt „Uralo-Altaici“, nu „Altaici“. Ei n'au locuit la „Nordul Chinei“ (a se gândi la Hunii Albi, la Eftaliți). Se admit doar 3.000 de Huni „curați“, dar, ca și la Decebal, nimic despre o confederație de luptători. Mărimea Statului alan nu e afirmată de niciun izvor. Tot acest capitol e deosebit de vag și slab. Nu știu de ce nu se admite că în Tesaurul de la Pietroasa sînt păsări. Unde va fi dovada pentru „resturile de Goți cari vorbiau limba modernă pînă pe la anul 850 în Dobrogea“ (p. 189)? *Aflăm minunea că Visigoții trecuți în Italia erau cu Atanaric cel de la 375. La știința învățatului autor n'a ajuns numele lui Alaric* (v. p. 189).

Aici Alaric, zis Atanaric, nu iea Roma, nu moare în Italia de Sud, ci „e răspins“ de Stilicon, „Stilicho“ care e, nu generalul, ci „sfătuitorul Împăratului Honoriu“ (ibid.). Visigoții se împart în două, pentru ca și Spania să fie ocupată. Iar Ostrogoții, aceia ar fi trecut nu de la Novae pe Dunăre și nu din Imperiul de Orient, ci din Panonia în Italia, unde rostul lui Teodoric ar fi acela că a întemeiat un „regat“ care n'a existat niciodată. Autorul nu cunoaște de loc istoria universală. Gotul Iordanes, pe care așa de mîndru îl citează autorul, ar fi un „scriitor bizantin“, dar el a fost pe lângă un rege alan și apoi episcop în Italia, scriind, firește, în limba latină; aceiași necunoștință (v. p. 190). Cine o fi zis lui Attila (nu „Atila“) „ciocanul lumii“? Despre rostul imperial al marelui Turanian niciun cuvînt. Caracterisarea? „Un remarcabil cap politic și un mare general.“ I se atribuie un Imperiu „enorm“, cu „părțile asiatice, înțelese în sens modern (!), pînă la Nistru“ (p. 190). Se uimește cineva înaintea propoziției: „Atila a făcut mai întăiu o expediție în spre Răsărit“ (de unde?) „spre Caucas și a atacat Imperiul Roman prin Asia Mică“ *(ibid.).* La 443 el ar fi fost la Constantinopol *(ibid.).* Niciodată nu i s'a făcut de Imperiu o cesiune teritorlală, și încă pănă la Niș. El nu s'a gîndit să *cucerească* „Galia Și Italia“. Nu e vorba să fi „scăpat“ Apusul de el la Méry-sur-Seine, ci de amînarea expediției anuale a Turanienilor. Și aici legenda cu cu Papa Leon și firește „frumoasa Germană Ildico, pe ai cării părinți îi ucisese“. Ce izvor serios va fi lămurit pe autor, care citează pe Kiessling, în Pauly-Wissowa, asupra așezărilor ulterioare hune pe malul drept al Dunării (p. 191)?

www.dacoromanica.ro

Nu înțeleg de ce după Hunii lui Kiersting vine creștinarea Daco-Romanilor. Obișnuitele mențiuni din Tertulian („Tertullian") și Origene („Origenes"). Și cîteva mențiuni documentare, p. 156. Și aici Ulfila are o tristă soartă. Nu e adevărat că singuri noi avem *basilica*. În limba francesă: *baseille, basoche*, în sardă *baselgia*. Nu κυριακὸν, ci κυριακὴ (ἡμέρα). Nu se poate fixa data când creștinii s'au așezat în basilici. Și nici cronologia lui *communicare* nu e sigură. Nici etimologiile pentru Crăciun nu se țin bine în picioare. E probabil că Rusaliile nu vin din *Rosalia* și Floriile din **Florilia*. De ce am fi zis „serbătoare" „poate unde primejdiile de tot felul au fost mai mari în Dacia" (p. 199)? Și sensul lui „păioară" (p. 199) îmi scapă. Dacă se dă un nume de sfînt Indrea, de ce nu și celelalte? Multe din cuvintele citate, cam pe răpezeală, au și un sens comun. Organisarea bisericească a lui Iustinian și Scaunul de la Tomi n'au nicio jumătate de pagină (p. 201).

Nu se putea ca d. Diculescu să nu impresioneze obișnuita naivitate a autorului. El așează deci pe Gepizi în „inima țerii". Dar mărturia lui Iordanes e vagă și contrazicătoare. El a pomenit de Dacia și spune astfel tot ce știe despre dînsa. Testamentele citate nu pot fi atribuite Gepizilor unguri. Despre adevărați Sarmați în 488 luptînd cu Teodoric nu poate fi vorba. Autorul observă: „trebuie să spunem că fiica regelui Cunimund a devenit acum soția lui Alboin". De sigur: „trebuie".

Avarii sînt nenorociți; abia e vorba de dînșii. Haganii lor devin „capcani sau cafcani" (p. 207). Asupra „căpcăunilor" nu insistă, dar nu-i lasă nepomeniți. Cum nici Ursus, episcopul Romînilor avari... *Știam că Statul avar l-a distrus Carol-cel-Mare:* aflăm acuma, și cu trei izvoare, că aceasta s'a datorit Bulgarului Crum.

După capitole mici, iată unul mare, despre Slavi. Și considerații de istorie universală. Autorul crede că Franci și Galoromani dau pe Francesi; *toți* Italienii ar avea sînge longobard. În Spania, ar fi *numai* Visigoți. În față am sta noi, *„popor romanic de coloratură slavă"*, ceilalți de „coloratură germanică". Fiind așa, presintăm „o posibilitate de civilisație și cultură *unică*" (subliniat de autor) „în mijlocul marii familii romanice". Cum va fi Arabul Masudi, *mort pe la jumătatea secolului al X-lea*, contemporan cu așezarea Slavilor în secolul al VI-lea (p. 212)? Zimnicea ar veni din *zemnicul* slav! Urmează o expunere populară și vagă despre ce au

www.dacoromanica.ro

fost Slavii ca organisare „Cîntecul lui Igor“ e admis ca autentic. Iar, Ilivachia-Ialomița în loc de Ilîov (p. 220). De ce Phocas Tracul *(ibid.)*? Focul grecesc ardea în apă, nu supt apa mării (p. 221). Aici aflăm că tot Carol-cel-Mare a desființat Statul avar *(ibid.)*. Și „torna, torna fratre“ se întoarce la tesaurul românesc (p. 222)! „Românesc“ deplin și curat. Lista numelor geografice de origine slavă e de sigur interesantă (pp. 224-6), dar „Craiova“ nu e „reședința Craiului“, ci trebuie pusă în legătură cu Craina și Ucraina (iar zemnicul și Zimnicea, p. 225!).

De ce satele în *-ești* și *-eni* n'ar fi și ele vechi? Urmează note de filologie în parte numai adevărate. „Preodobrago“ e un genetiv, cum o știe de sigur și autorul. Cetitorul obișnuit va rămânea însă strivit de lista, de împrumut, a sufixelor. *De sigur* „boieri“ e de origine turanică (p. 232). La Bulgari mai sînt pe lîngă *bagaini* și *bagaturi*. In Bosnia voevod are *exact* sensul de la noi *(ibid.)*; toată această parte e superficială.

O încercare de sintesă pentru raporturile romîno-slave e mai pretențioasă decît nouă. Autorul menține părerea că „rumîn“ a însemnat „supus“ (pp. 238-9). În Apus *homo romanus* nu represintă o inferioritate, iar *wehrgeldul* inferior se explică prin neîntrebuințarea la oaste. Nimeni n'a tăgăduit existența de boieri încă din secolul al XIII-lea, dar *aceasta nu presupune și șerbia țeranului*. Autorul e, cum am spus, și partisan al autenticității anonimului notar al regelui Béla (la p. 241: *Bulgarorum*). În altă ordine de idei, el merge pănă acolo încît admite că slavona s'a impus prin guvernarea străinilor. Se întreabă: de ce e slavona și în Ardeal? Prin trecerea firească de aici, răspundem. Slavonismul de Biserică vine din necanonicitatea creștinismului nostru popular latin, iar cel de Stat prin împrumutarea pisarilor de peste Dunăre, — și atît. Nu putea lipsi, între lucrurile vechi, și „Viața Sf. Dumitru din Salonic“. Romanisarea Slavilor se închină *„femeilor“* (subliniat de autor) „daco-romane“ (p. 245).

Autorul caută exemple în Apus. I se pare că la Englesi sînt numai Celți și „Saxoni germani“ (dar Danesii, Anglii, Iuții?), pe lîngă Normanzii francofoni. Normanzii n'au impus un simplu „dialect“, care nici nu există aici. Normanzii au dispărut, fiind puțini. Iarăși, Italienii longobarzi.

La Bulgari aflăm că Utriguri și Cutriguri sînt nume de persoane. Presența lor la „Peuce“, care ar fi la Nicolițel, e bizară.

www.dacoromanica.ro

De unde o fi împărţirea: Bulgarii cavaleria, Slavii infanteria? În orice cas, nu „Kolowrat“ se scrie numele unui demnitar bulgar, (p. 252). Dacă Nichifor Gregoras vorbeşte de două Bulgarii, lucrul n'are importanţă, fiind el un scriitor de la sfîrşitul secolului al XIV-lea. Ce ortografie poate fi „Nikiforos“? O întreagă istorie a Bulgarilor din Bulgaria, pe de-asupra, urmează. Convertirea lor însă se strecoară în două rînduri. Şi Patriarhul Fotie apare: „Fotie I“, ca să nu se confunde cumva cu vre-un al II-lea (care cîrmuieşte azi). Dar e foarte pe larg povestea alfabetului glagolitic. Nimic despre sensul unui Ţar Simion. Aflăm că şi-a însurat fiul cu nepoata, nu a lui Roman Lekapenos, ci „Lacapenes“. Toate marile lucruri ce se petrec atunci, cu intervenţia Ruşilor de la Chiev, trec cinematografic de răpede — şi două sute de pagini despre Dacia Romană! Totul e ca într'un manual elementar.

Tot aşa, pe o jumătate de pagină, acea „nouă Bulgarie“ din Vest, în care populaţia românească de acolo a avut un netăgăduit rol. Totul e de o nespusă sărăcie.

Dacă n'ar fi fabulele Anonimului, acelaşi lucru s'ar petrece cu Ungurii din capitolul următor. La ei, se ignorează teoria turcă, din care o parte e reţinută azi de toţi cercetătorii bine informaţi. Bizantinii nu sînt întrebuinţaţi cum se cuvine. Regino, mort la 915, a trăit mai mult în secolul al IX-lea, nu în al zecelea (cronica sa e până la 907). Otto de Freisingen, mort în 1158, nu poate fi socotit contemporan cu acesta şi cu năvălirea Ungurilor. Legenda aşezării Secuilor în Ardeal „încă din anul 884“ e pomenită, dar nu înlăturată (p. 263). Pentru drumul Ungurilor se acceptă legenda Anonimului *(ibid.)*. Acestuia i se fac şi aici toate onorurile. Asupra datei acestui curios „izvor“ autorul n'are o părere a sa („cel mai tărziu pe la jumătatea secolului al XIII-lea“, p. 264). Cronica lui Nestor e tărzie, şi, în partea de la început, dubioasă. Sarolta, pentru greşita formă Sarolt. Sensul regalităţii apostolice, ca şi orice ideie generală, e trecut cu vederea (pp. 265-6): de aici aspectul de manual al cărţii.

La Saşi, care ar fi „Ţinutul din preajma Mării Nordice“, de unde ei ar fi venit? (p. 268). *„Minele de la Bistriţa“ sînt o interesantă descoperire geografică* (p. 268.) Sensul „pădurii“ şi „ţerii“ „românesti şi pecenege“ e abia atins, cu toată importanţa sa decisivă *(ibid.)*.

Pentru Secui nimeni n'a vorbit de o colonisare „masivă“ prin

www.dacoromanica.ro

Cavalerii Teutoni (v. p. 269). Şi, dacă lipsesc documente, apoi autorul însuşi vorbia, la Saşi, de pierderea celor mai vechi documente „cu prilejul năvălirii Tatarilor, în 1241“ (cu o pagină numai înainte, p. 268). Ioan Hunyadi nu şi-a zis niciodată Corvin, iar numele fiului său e Matiaş (Mathias), nu Matei (Mathaeus). Definiţia rostului cnezilor şi voevozilor în Ardeal e făcută sporadic. Mai bună e partea despre ţerani. Se încearcă şi note filologice despre influenţele reciproce (p. 277). Şi aici era mult mai mult de spus, date fiind proporţiile cărţii.

E sigur autorul că regele ungur Samuel, în păgînătate Aba, era peceneg (p. 281)? Şeful cuman creştinat e Borz (v. Borzea, Borcea), nu Bortz (p. 282). Joinville nu e un „cronicar“, ci biograful lui Ludovic al IX-lea (v. pp. 283-4). Legătura noastră cu Pecenegii şi Cumanii e fixată fără a ţinea samă că nu e vorba de o conlocuire propriu-zisă. Cele mai multe din numele geografice atribuite lor (Beşimbavul) n'au a face cu ei; mai ales în ce priveşte pe Cumani (Comanca e soţia nu a Cumanului, ci a lui Coman). De unde şi Galaţul ar fi cuman (p. 285)? Interesante adausele la numele în -abă (Carabă, Turtabă; dar nu Toxabă, ci Toxoabă, şi lipseşte Odoabă, de unde Odobeşti).

Total uitaţi, Romînii din Balcani apar numai acum (p. 288 şi urm.). Autorul, şi om politic, apare cu ideia de politică actuală a colonisării Macedonenilor şi Megleniţilor (de ce nu şi a Istrienilor?) (p. 289). La pagina 290 se uită că Bucovina are două Cîmpulunguri şi Maramurăşul încă unul. Afirmaţia d-lui Zlatarschi că Asăneştii vin de la „Ţareviţ şi Trapezita“ (p. 292) se cere dovedită. Cetele de pradă din jos de Niş adeverite de Ansbertus la sfîrşitul secolului al XII-lea nu înseamnă o aşezare (p. 292). Nu toate numele de „Vlahi“ arată Romîni. Autorul face însă o operă meritorie adunîndu-le (pentru Dalmaţia era însă mult de luat din cartea lui Tamaro). Pentru Stiria am dat un şir de acte în consideraţiile mele despre problema agrară (originalele în archivele din Graz).

Autorul tot crede în „Valahi Negri“ (p. 294), „Vlah“ nu e „călător“, ci, cum a admis-o şi autorul, mai sus, conducător de caravane (v. p. 294). Nu există insula „Abbe“ (p. 295) ci *Arbe*. Revolta lui Niculiţă e una din formele periodice de μοῦλτος (v. pp. 295-6). Nu se zice Nicetas Choniates Akominatos, ci Niketas Akominatos Choniates (din Chonae) (v. p. 296). În ce priveşte origi-

www.dacoromanica.ro

nile Statului Asăneştilor, autorul continuă a-i voi în Balcani (unde nu e transhumanţă; şi amestecul Sîntului Dumitru şi obiceiurile eretice trimet în Pind; „Em“ e pentru Bizantini şi acesta. Caracterul „năvălirii Normanzilor din Sicilia“ e vag şi ciudat (în Sicilia a fost dominaţia *unui* Normand, nu Normanzii ca popor în acest timp). A primit de fapt Frederic Barbăroşă titlul de Ţar al lui Petru (p. 298)? Legătura cu Cumanii atrase spre Nord centrul de greutate al ţerii începute în cealaltă Tîrnovă, a Tesaliei. „Kaloioanes“ (=Kaloioannes) nu e un titlu particular dat de Greci lui Ioniţă, ci *kalòs* se adauge la orice nume imperial (şi Kalopetros). Aici se amestecă multă erudiţie, dar autorul, care ar putea, neavînd încredere în bieţi de Romîni ca noi, să cetească recenta comunicaţie a d-lui Dölger la Sofia, nu ajunge a înţelege ce e Imperiul de Orient, ci, deci, combate, cu entusiasmul tinereţei, în sec. Asămănarea cu „rege al Francilor, al Ungurilor sau al Sîrbilor“ arată tocmai această totală neînţelegere. „Bulgaria“şi „Vlahia“ ca teritorii religioase nu aduc niciun ajutor în sprijinul părerii de un aşa de entusiast naţionalism a adversarului vajnic al naţionalismului, măcar istoric, dacă nu politic (se ştie că autorul, ca deputat, a salvat pămîntul românesc de a fi exportat în Palestina).

E înduioşătoare afirmaţia lăudătoare de sine cu care încheie autorul acest războiu: „şi problema cea de a doua a titlului este resolvată“ (p. 305). În entusiasmul său războinic autorul se ica la luptă şi cu Împăratul franc din Constantinopol, Balduin, care a dat „un răspuns grosolan“ lui Ioniţă cînd acesta cerea „să fie recunoscut“, un lucru aşa de natural şi de uşor (!). „Usurpatorii“ latini au deci ce li se cuvine. Se simte cum autorul se bucură de teribila moarte, „chinurile grozave“ ale lui Balduin, care supărase pe Romîni. Şi „regatul“ (citaţiile sînt la autor) al „nobilului“ Bonifaciu supără visibil pe apărătorul drepturilor noastre. Ioniţă vine să se „rotunjească“ şi acolo. Nu ştiu ce „Manaster Cuman“ îl omoară însă pe acela care de două ori e definit ca „figura cea mai însemnată pe care au dat-o Romînii din Balcani“. „Cel puţin s'a luat de unde trebuie explicaţia bulgarisării prin tradiţie de Stat şi de Biserică (p. 307). Se recunoaşte că „fraţi de ai noştri în Balcani“ nu mai sînt (de-ar fi fost!). Asupra rosturilor Ioaniţilor — de unde să ştie cetitorul ce înseamnă ei? — două rînduri la pagina 323. La Loviştea se ţine samă de rectificarea d-lui Conea

www.dacoromanica.ro

(pp. 323-4). Bîrsa Teutonilor vine *după* (p. 324 şi urm). Dar şi aici cetitorul află atît: că aceştia „luptaseră mai înainte la Locurile Sfinte“ (p. 324). De ce ar fi urme ale lor la Tabla Buţii, la Calvini şi chiar la Bran (p. 325)? Secuienii nu sînt, de sigur, o creaţiune a lor *(ibid.)*. În schimb, îndoieli fără basă pentru Cîmpulung *(ibid.)* Aici se cere „dovadă precisă“; dar dincolo? Şi chestia Neamţului a cărui atribuţie la Nemţi (!) teutoni e ridicată, se lasă în suspensie.

La năvălirea Tatarilor cetatea Milcovului *exista* (p. 327). La Tatari se păstrează vechiul nume „Gengis-Han“ (p. 326). „Nicefor Gregoras“ e contemporan cu Toma de Spalato (p. 320)! *Tatarii lui Ginghiz sînt prefăcuţi în Musulmani pe o vreme cînd, şi după 1300, erau păgîni;* deci *de aceia* nu beau vin, de şi autorul, glumeţ, asigură că „treceau adesea — mai ales conducătorii — peste poruncile profetului“ *(ibid.)*. De sigur că i-a spus-o un misterios document de beţie... „Patria Tătarilor a fost Mongolia“ (p. 331): e exactă determinarea geografică? Şi pătrunderea pînă la Pacific... Ortografiile numelor tătăreşti sînt consecvente şi bizare. De ce s'ar scrie *ungureşte* Muncaciul, cunoscut nouă, şi care e în Rusia subcarpatică (p. 332)? Dar, în schimb, „Sajo“, în loc de Sajó, unde Ungurii au fost „complectamente“ (!) bătuţi. Să fi fost Pesta, nu Buda, ţinta atacului tătărăsc? Cronica lui Fazel-Ullah-Raşid ar trebui să nu mai fie întrebuinţată ca izvor autentic şi, oricum, să nu se mai creadă că „Sassanii“ lui sînt Saşi, cărora *nu* li se zicea aşa.

Ideia că „Mischelav“, vre-un Rus, e una cu Seneslav (p. 334), e tot aşa de vană. Năvălirea nu s'a putut face decît pe căile obişnuite totdeauna de Tatari (pe la Rodna); aceia pe la Munteni, adeverită *douăzeci* de ani pe urmă, de un act regal unguresc, n'are nicio basă serioasă. Şi Hanul „Guiuk“ ca şi Ginghiz sînt, după autor, tocmai ca „Alexandru Machedon“, acesta din urmă şi cu adausul lui... Napoleon. Se poate crede că la o dată aşa de tărzie, la 1330, adevăraţi Tatari să fi ajutat pe Basarab contra Ungurilor (p. 336)? Pentru toată această parte bogata broşură a d-lui Sacerdoţeanu e abia întrebuinţată.

Un capitol se chiamă ciudat: „Cum se înfăţişa Muntenia în 1247?“ (*cu* semnul de întrebare). Ioaniţii apar a treia oară. Nu era vorba ca *tot Ordinul* să vie aici. Ţara „Litua“ nu era de păstrat; *paleografic e Litvoi* (v. p. 338). Autorului îi trebuie — e duşman al ipoteselor, bune, ale altora — ca însuşi Farcaş de la 1247 să-i declare la tribunal că e una cu Vîlcea; ni pare foarte

www.dacoromanica.ro

rău că nu se poate (v. p. 339). Cum se poate întinde, fără ipotese din acelea cu care e generos autorul, țara lui Seneslav până în Prahova (p. 340), ba până la Dunăre, până la Stepă (!), nu înțelegem. Explicarea rostului vasalității față de Ungaria o știu de unde e, dar să tăcem. De ce *rustici* trebuie să fie șerbi e încă unul din misterele neapărat documentare. Și, pentru a o întări, autorul generalisează șerbia în acea Europă din secolul al XIV-lea, când tocmai ea se pierde prin privilegii ca al fiului lui Filip-cel-Frumos ori prin stări de lucruri ca aceia din Anglia după ciuma cea mare (p. 342). Argumentele de istorie universală ale acestui învățat sînt zdrobitoare. La urmă nu știm, după multă discuție, dacă Ioaniții au fost ori ba la Severin.

Un titlu firesc e acela de „Întemeierea Țerii-Românești" (înainte era „Muntenia"). Ea e presintată după obiceiu. La pagina 344 autorul se gîndește la „doi Litovoi". După ce la pagina 339 spusese că țara lui Litovoiu „I-iu" era „pe valea Jiiului", aici se spune că el a ocupat ceva „pare-se în spre Olt sau chiar la Răsărit de acest rîu" — fără nicio probă din acelea pe care le cere altora (p. 344). El însă „eșuează" (p. 346). „Stînga Oltului", de unde s'a făcut concentrarea, nu e o descoperire, dar se confundă „stînga" cu „malul stîng" (p. 346). Acțiunea nu putea să plece decît de la Argeș, nu de la Cîmpulung. „Credem că nu greșim" pentru lucruri fixate de alții, de mult, e delicios ca pretenție. Încă „o simplă ipotesă", admițînd, ca de obiceiu, „materialul nou documentar", se adauge aici (p. 347). „Mare Voevod" nici într'un caș nu presupune „voevozi" mici (a se vedea în Balcani). Județele, așa de vechi, i se par autorului o „împărțire ulterioară" (p. 347). Același sistem buridanic între deosebitele păreri.

Nimeni n'a spus că Laurențiu de Cîmpulung înseamnă o dominație ungurească. Dar, vorba autorului, „sîntem în plin domeniu al ipoteselor"... Nimic nu dovedește „ipotesa" că Litovoiu a vrut să fie independent. „Offen", adecă Ofen e, fără „ipotesă", Buda însăși (p. 349), iar Agram se zice azi, în ungurește, iar, croațește, Zagreb (p. 349). Făcînd comparații, autorul ajunge a atribui unei „fericite conjuncturi" unirea din 1915 (p. 350).

Nimic nu arată că la 1330 era vorba — lucru absurd — ca țara lui Basarab să fie dată unui simplu dregător ca Voevodul Ardealului (p. 351). De ce Banul de Severin de la 1324 ar fi, așa de măreț, Paulus? „Despăgubirea de războiu" de 7.000 de mărci

www.dacoromanica.ro

de argint e o inovație în raporturile feodale (p. 352). Calea de la Severin la Bran — pe ce drumuri! — a lui Carol Robert mi se pare și acum imposibilă. Autorul traduce textul latin al Cronicei: *depressa via* deci, „drum adîncit“ (v. depresiune) prin „drum bătut“. „Vale“ nu e în text. „In cuneis moventur et agitantur infantes“ e „în leagăn se leagănă și se scutură copiii“! Așa să fie toate traducerile? Am explicat că e de cetit *ligneae clavae* în loc de *lignei clavi* și deci e vorba de măciuci nu de „cuie de lemn bătute în cap“ (p. 354). Ideia unei lupte la Loviștea în 1330 e imposibilă: drumul nu era pe acolo (p. 356). Și aici apar Tatarii ca aliați ai lui Basarab.

Cum se poate afirma că supt Ludovic relațiile cu Țara-Românească n'au fost de vasalitate, cînd la 1368 Vladislav spune regelui: „naturalis dominus noster graciosus“ (al mieu Hurmuzaki, XV, p. 1, no. II)? O „ipotesă“ este și războiul cu Tatarii a lui Basarab-Vodă (pp. 357-8). Identificările voevozilor pomeniți de Papă — evident pentru Ardeal — la 1345 nu meritau desprețuite (p. 360). Din nou — contra cui? — se apără, naiv, Basarab de învinuirea că ar fi fost, Doamne ferește!, Cuman (p. 363).

Și Nicolae Alexandru are, într'o împărțire copilărească, un capitol întreg. Nu poate fi vorba — fiind contra tradițiilor ierarhice latine — ca episcopul de Ardeal să fi avut drepturi asupra catolicilor de la noi (p. 366). „Beneficia“ din actul de la 1365 (Hurmuzaki, I², p. 92, no. LXIX) are un caracter general, și nu înseamnă cesiuni teritoriale (pp. 366-7). În act se vorbește de „pacti census“ (fără virgulă), deci tribut și partea ruptă e a se complecta „an[nuis reditibus]“. Încercarea de a înlătura stăpînirea ce-și atribuie pe drumul Brăilei Ludovic în 1358 e foarte „naționalistă“, dar cu totul falsă (v. p. 367). *Locul „Uz“ unde se varsă Ialomița în Dunăre*, pe care ni-l explică autorul, provoacă un zimbet. Savantul autor întrebuințează ediția proastă a lui Fejér, reprodusă de N. Densusianu, în Hurmuzaki, I², pe cînd ediția bună, pe care am dat-o eu în aceiași colecție, XV, are desfacerea abrevierii „vz“, care e *videlicet*, „adecă“. Dacă găsește mențiunea unor „pseudo-episcopi“ la noi în 1234, autorul crede că exista și „ierarhia“, ceia ce e cu totul altceva. Citarea actului patriarhal de la 1353 după ediția și traducerea mea (Hurmuzaki, XIX) — cu ce injurii vorbește obiectivul autor în „Facla“ de edițiile mele grecești cu „o sută cinzeci de greșeli pe pagină! — are curioase tăieri:

www.dacoromanica.ro

de ce, în loc de „dumnezeiescul și sfîntul sinod", „sfîntul sinod" singur? Nu „pe lîngă dînsul", ci „*de* lîngă dînsul" (πλησιάζων). Era zădarnic a se vorbi la această dată de alți episcopi (cf. p. 370). Nimic nu sprijină ciudata ideie că întemeiarea Mitropoliei putea să supere pe Ludovic al Ungariei, care și credea că Vladislav e gata catolic, ceia ce ar fi putut însemna—Doamne!—*„înglobarea* (sublinierea e a autorului) noastră în Statul catolic maghiar". „Această atitudine n'a putut rămîne *(sic)* fără consecință la curtea *(sic)* ungară". Te întrebi: de unde? Și se repetă această afirmație naivă.

Și Voislav cel din Argeș e nesigur (p. 370). Nu se pot cele două surori cu același nume: Ana și Anca. E o greșeală a cancelariei romane (Hurmuzaki, I², p. 158, no. CXXII).

Urmează „Intemeiarea Moldovei". Moldova nu e numai cu jumătate de veac după celalt principat: cine știe cînd s'a unificat acesta? Grav, autorul declară că nu primește pe cățeaua Molda. Nici noi... Dar tot așa de grav explică lectorilor că astea sînt „mituri etiologice". Înțelege oricine. Autorul iea ideia mea a mărcii moldovene, dar o întinde fără rost pănă la Trotuș și „bazinul" (franc.: bassin) Siretiului". De ce numele cumane și pecenege în Vrancea, pe ce basă, — sau, iarăși, blăstămata „ipotesă" (p. 375)? Adjud e o formă nouă și rea: trebuie Agiud. De ce „numele Trotuș implică presența Tătarilor"? (p. 375). Baia e „civitas Moldaviae" nu „Moldavia" (p. 375). Unguri la Baia nu i-a descoperit nimeni pănă acum. Nici „cnezatul" de Cîmpulung nu e dovedit prin nimic. Șepenițul e Șipința, de unde și Șerpenița dorohoiană de azi (p. 375). *„Odăile" sînt, ca nume și dată, tătărești, după 1600, și nu de la 1300* (p. 376). Se dă pentru descălecătorii maramurășeni cifra, *absurdă*, de 10.000 *(ibid.)*. „Balc" e numele *unguresc* al lui Balica sau Baliță *(ibid.)*. Tot așa Dragu, nu Drag (p. 378). Trebuie „act de naștere", nu „extract" (copie care se dă fericitului părinte) (p. 379). La Rădăuți nu e mormîntul lui Bogdan I-iu, ci o serie de pietre înșirate cum se întîmplă, după tradiție (p. 381). Pentru larga întindere a Moldovei lui Bogdan nu e nicio dovadă; aici ideia „mărcii" (care nu e lui, ci a lui Dragoș) se combate în sec. Autorul duce această formație inițială pănă la Ceremuș și, „după părerea noastră" (salutăm), pănă la Fălciiu. Și adversarul ipoteselor suspină: „n'avem documente care să ni arate *(sic)* precis lucrul acesta" (p. 382). Da, n'avem! Și, odată plecat, iată-l pe Bogdan și la Soroca: puțin, și ajungea la Mos-

www.dacoromanica.ro

cova. De unde iese și exproprierea țerănească a acestui minunat Bogdan *(ibid.)*?

Și Lațco merită un capitol, — e drept numai de cinci pagini, dar sînt cinci, de și „documente interne de la acest Voevod n'avem". „Valahia" lui Urban al V-lea nu poate fi Moldova, abia ivită, Papa nefiind doar Polon.

Ceva mai departe aflăm că Breslau e în Polonia. Învățatul autor confundă numele de azi al Pressburgului, Bratislava, cu *Vratislava* polonă (p. 384). „Melsak" și „Swidinicz" fac parte din aceiași geografie, în loc de Mehlsack și Schweidnitz. Ce o fi „civitate"? *(ibid.)*. „Gnezna" nu există, ci Gnezno sau Gnesen, nemțește.

Autorul se gîndește la posibilitatea sau imposibilitatea de „convertire a maselor" *(sic)* (p. 387). Ungaria și Polonia nu era „supt aceiași conducere", ci supt același rege, Elisabeta, mama lui Ludovic și sora lui Casimir, conducînd Polonia. Aici, o lungă disertație, naivă, asupra „sincerității" catolice a bietului Lațco. „Probleme ale vieții sufletești", încheie autorul. Arătîndu-și prețioasa „intimă convingere", el ne asigură că și catolici tot așa am fi rămas, cu „străvechiul fond etnic daco-romano-slav".

„O cruce mare de piatră" la Reghin face pe autor să arăte precis unde a fost — și nu la Crăciuna — cetatea Milcovului („Milcoviei"). Granul, Esztergomul, odată Strigoniu, e aici „Strigon" (p. 388). De unde știe autorul că episcopii de Milcov, fiind Unguri, nu știau românește? Și unde ar fi fost să fie pus Antonio de Spoleto? Problema merită discutată (v. Hurmuzaki, I^2, pp. 216-8).

Vlaicu-Vodă — capitolele pe nume! — are cât și Lațco, dar ce deosebire de rol! Dacă nu e bună nici data de 1374, nici cea de 1375 pentru moartea lui, de ce n'ar fi „circa 1380", care lasă loc liber precisărilor ce ar fi să vie (p. 391)? Nu văd raportul strîns între luptele de la Vidin și sfidarea adresată lui Vlaicu. Avut-a acesta gîndul de a restitui Vidinul lui Sracimir (p. 394)? De ce? Campania lui Nicolae, Voevodul Ardealului, e aproape bagatelisată, cu toată covîrșitoarea ei importanță (v. pp. 394-5; cf. a noastră *Istoria armatei)*.

Necunoștința istoriei universale face să se presinte cu totul fals întrarea Turcilor în Europa. Autorul nu știe nimic despre lagărul de mercenari de la Tzympe și întrarea în Galipole de frica unui cutremur. El nu cunoaște recenta precisare a datei luării Adria-

www.dacoromanica.ro

nopolei. El crede în răpedea ocupare a „unei bune părți a Peninsulei Balcanice“ (p. 396). Relațiile lui Vlaicu cu Turcii sînt exagerate.

Actul din 1373 (Hurmuzaki, I², pp. 207-8) privește pe Vlahii *din Pind.*

Nu fiindcă „nu prididia“ Mitropolitul Iachint și fiindcă se tot clădiau biserici, s'a creat a doua Mitropolie, ci pentru că erau două țeri: a regelui și a Domnului. Actele ce am publicat în Hurmuzaki, XIV, arată o întreagă lume de intrigi. De ce reproducerea banalului act de donație pentru Vodița (p. 402)?

Și, „Radu I și Dan I“ au capitolul lor într'o împărțire complect lipsită de idei. Și de ce „Radu I Basarab“? Ipotesa d-lui G. Brătianu se admite cu explicația, imposibilă, a stăpînirii Vidinului, dar și falsa inscripție de la Argeș. „Pancrat cel înțelept“ nu e altul decît Basarab, iar nu „Banul Radu“, care nici nu merita pomenit (p. 409). Nu există la Constantinopol „biserica Chora“, ci *Moni tis choras*, „mănăstirea de la Cîmp“ (v. p. 411). Tot ce se spune despre fundațiile lui Radu e „ipotese“, — și ce ipotese! O pagină întreagă despre monedele lui.

Autorul crede că o mireancă se putea numi Calinichia (p. 415). Mormîntul de la Domneasca din Argeș, refusat lui Basarab, nu e dat de la început nici lui Radu *(ibid.)*. Pentru un oarecare lux al mortului de acolo ni se spune — „naționalism“!, „romantism“! — că răposatul „putea sta alături de cei mai strălucițí momarhi ai Europei contemporane“. Și apoi vai de cine a crezut altfel! Tot „ipotetic“ — și cu ipotese trase de păr — se ajunge a face din vagul Dan I-iu cuceritorul Silistrei (p. 419)! Și iată-l pe Dan perind într'o luptă cu Șișman din Tîrnova, tot așa de „ipotetică“ (p. 420).

Moldovenii trec ca „Mușatini“, de și s'a arătat că Мѣшатини e genitivul de la „Mușata“. În ce privește pe Costea, care să fi domnit cumva, autorul poate cu greu să aibă oarecare dreptate: dacă ar mai fi pomenit undeva. „În urma cercetărilor pe care le-a făcut“ — aceiași imperioasă afirmație —, se crede posibil însă un Costea Mușat (cu toată forma slavă de mai sus). Urmează lucrurile cunoscute despre Petru-Vodă, fără a explica neplata datoriei către Polonia (p. 431). „Przemysl“, nu „Przesmysl“.

Roman-Vodă își are capitolul. Întemeierea Mitropoliei Moldovei

www.dacoromanica.ro

merita altceva decît rîndurile de pe pp. 435-6. „Ionaș viteazul“ de la p. 436 e, firește, un Ianăș *miles*.

Nou capitol: „Ștefan I Voevod și Iuga Voevod“. Putea fi și Steţco, nepotul de soră al precedesorului (v. Romașco). Caracterul de strînsă legătură cu Polonia e bine pus în lumină. La p. 412, nu se scrie „Kanișa“, nici „Sneatinul“ și nici „Hmielovul“. Revine identificarea, imposibilă: Hîndov = Ghindăoani *(ibid.)*. Dar la p. 447 un Șerban Hîndău, tot în părțile Neamțului (p. 447).

Mircea apare în marele său capitol tot ca „Mircea cel Bătrîn“. Considerații generale la început: e bine ca un Domn să stăpînească mult și să trăiască mult. De acord. „Un despot cu numele Dobrotici“ ce poate lămuri (p. 452)? Bulgaria n'a devenit „pașalîc turcesc“ (p. 453), și Serbia“ (care?) cu atît mai puțin. Autorul, căutător de izvoare, pune alături pe „cronicarul turc Seadedin“ și pe „scriitorul Leunclavius“ (p. 454). Seadeddin e însă un compilator din secolul al XVI-lea, iar Leunclavius-Lőwenklau un traducător de vechi cronici turcești. La 456 nu „șesul Cadiu sau Carinovasis“, si „Cadin sau Carinovasi“. Vlad usurpatorul *nu se putea* să nu facă parte din dinastie (p. 457). Pentru moartea lui Șișman, o „ipotesă“.

Sigismund apare la 1396 ca „vicar general al Imperiului german (!) p. 458. El luptă cu „nouii *(sic)* fanatici ai lui Mohamed“ *(sic)*, ajutat de „feudalii din Franța, din Germania, chiar cei din depărtata Anglie“ (p. 458). Nu se poate „Halcocondylas“, p. 460. Tot copilărește e descrisă și lupta de la Angora; pentru cea din Nicopol vorbește, din fericire, Schiltberger. Autorul nu înțelege ce e cu „cușca“ lui Baiezid, „o ofensă cum nu se mai văzuse... Rușinea era prea mare: Baiazid *(sic)* nu putea să-i supraviețuiască“ (p. 462). Relațiile cu Musa nu sînt explicate. La pagina 462, nu „Cianurli“, ci Ciamurlî (ca în tablă, făcută de alții). Detaliile despre comerț și donațiuni întrec margenile normale ale unei asemenea cărți. Interesant actul pentru Snagov cu mențiunea „fratelui Domniei Mele jupan Stan (p. 473). Aici și lămuriri nouă despre aceste fundații. Rostul de despot al lui Mircea nu e înțeles, și de aceia explicația dubioasă privitoare la vulturii de pe haina lui (p. 497).

„Cronicarul Turcilor Leunclavius“, lăudătorul lui Mircea, e un biet Neamț de pe vremea lui Mihai Viteazul. Caracterisarea noului Domn e arhi-banală (p. 475).

Un alt mare capitol lui Alexandru-cel-Bun, privit, cu calificative

www.dacoromanica.ro

de aceiaşi valoare, ca „de fapt cel „bun“ (argumentele împotrivă i se par autorului nule). Iar, pentru vasalitate, argumentul franco-engles (dar regele Ungariei nu era „vasalul Papei“, ci misionarul armat al Sf. Scaun). Expunerea e mai clară şi sigură. „Fraţii Buczacz“, adecă Buczącz, sînt „de Buczącz“ (p. 491). Decît înşirarea satelor date la mănăstiri ar fi folosit o descriere a lor. Cu greu mănăstirea Chiprieni ar putea veni de la egumenul Chiprian (p. 498). Guillebert de Lannoy nu poate fi „ambasador al regelui Franciei şi al regelui Angliei“ (p. 508) La moartea lui Alexandru un blăstăm asupra „bestiei omeneşti“, care în orice formă, îl merită, de sigur (p. 509).

Şi fiii nelegitimi sînt traşi la răspundere pentru originea lor (p. 509). Cu filosofie ni se asigură că este „o potrivire a naturii, izvorîtă parcă din principiul compensaţiilor“ (p. 510). Şi eu o cred, după o lungă experienţă. La urmă, despre Alexandru şi un omagiu al lui Eminescu (o, de ar fi fost istoric!): „Eminescu a avut, şi de data aceasta, dreptate“. S'o fi potrivind ?

Relativ bună tablă, făcută de doi auxiliari. Ilustraţiile, numeroase, adesea rău alese, sînt sămănate la întîmplare: aproape nicăiri nu se potrivesc cu textul.

În resumat, autorul, care tipărise două excelente monografii, a fost chemat — nu voiu spune de cine şi în ce condiţii— la principala catedră de istoria Romînilor, la vrîsta cînd, cu multă smemerenie, omul învaţă. A datorit catedrei sale un curs, şi l-a vrut original. Supt anumite suggestii — sau şi de la sine — a crezut că-şi domină materia. A publicat una din acele regretabile cărţi de insulte la care nu se răspunde, chiar cînd, în resumat frances, se trimete pretutindeni în Apus. Apoi a crezut că poate să se afirme printr'o lucrare întinsă şi cu pretenţii de a fi definitivă, fără ca editorii să-i poată îngădui nici note, nici trimeteri, nici polemici.

Pentru o asemenea publicaţie n'avea cunoştinţa istoriei universale, în care face greşeli ca acelea arătate. Spirit opus generalisărilor, el alunecă la ipotese mai rele decît oricare din cele pe care a crezut că are dreptul de aşa de sus să le critice. Lipsit de poesie, fără darul de a reconstitui, el samănă analise, nu totdeauna exacte, într'o expunere care poate fi uşoară de cetit, dar e lîncedă şi nu vibrează sincer nici atunci cînd autorul îşi impune glorificări patriotice.

www.dacoromanica.ro

Ceia ce e mai grav e că acestea nu sînt defecte ale unei tinereţe modeste şi cu spirit critic, ci ale unei relative maturităţi, pripite şi pretenţioase, deci iremediabile.

* * *

C. Gane, *Trecute vieţi de Doamne şi domniţe,* II, Bucureşti 1935. În acest volum despre Doamnele Fanarioţilor, în care se caută a se face istorie, o întroducere cuprinde exagerări asupra caracterului epocei fanariote. La pagina 13, nu supt Nicolae Mavrocordat, ci cel puţin supt Brîncoveanu, biruie moda Stambulului. Expunerea e pentru primii Mavrocordaţi insuficientă, de şi pitorească. La portretele de la Văcăreşti erau de adaus cele de la capela Mitropoliei. Scrisorile pe care le-am dat în volumul XIV din colecţia Hurmuzaki nu sînt cunoscute d-lui Gane. Un Panaiotachi Stavropoleos, socru al lui Nicolae-Vodă (pp. 22-3), e imposibil. Nici caracterisarea Doamnelor nu e adîncită. Şi despre soţiile lui Constantin Mavrocordat e vorba numai din cronici. Un capitol următor e aproape numai după Jurnalul lui Hauterive. În ce priveşte pe Doamna lui Constantin Racoviţă, era de pomenit măcar inscripţia de pe mormîntul dela Golia; povestea morţii ei se află în documente ce am tipărit în revista *Literatură şi artă.* Mai căptuşit e capitolul despre Doamna Zoe a lui Grigore Matei Ghica. În acela despre fiii lor, Doamnele nu se văd aproape de loc. Însemnările lui Carageà dau viaţă capitolului despre Grigore Alexandru Ghica, în care însă e vorba *numai de Domn.* Ceva mai mult despre Doamna lui Alexandru Ipsilanti (se uită ctitoria ei din Bucureşti). Trebuia să se arăte de unde e frumosul portret de la p. 119 al lui Constantin Ipsilanti tînăr, precum şi scena bucureşteană care urmează. Splendid portretul, pănă acum necunoscut (dar e în adevăr a lui?) al lui Ienăchiţă Văcărescu (p. 126; v. şi n-l de la pagina 360). Şi aici însă lucrurile bine povestite n'au a face cu Doamna. Mai mult despre frumoasa Doamnă a lui Constantin Ipsilanti. Nu se cunoşteau scrisorile, citate la pagina 150, ale contesei de la Ferté-Mereu. Nicolae-Vodă Mavrogheni merita o reabilitare: capitolul, oricum, e din cele mai bune, graţie şi materialului dat de Hope, Dar amintirea caricaturii superficialului Ionescu-Gion persistă. Pe un ton de roman e presintată şi Domnia lui Hangerlì. Hangerlì de la pagina 219 e, cum se şi spune dedesupt, Alexandru

www.dacoromanica.ro

(figurile sînt din portretele mele). E puțintel forțată nota și în capitolul despre Moruzești (interesant portret, inedit, al Doamnei Zoe; p. 249). Bogăția informațiilor, pregătite de mult, dă viață capitolului despre Callimachi (cu o îndreptare genealogică pentru Doamnă, la pagina 277, nota 1). Și poate mai era ceva de scos. Mai romanesc capitolul despre familia Carageà. La pagina 387 portretul d-rului D. Caracaș. Un afiș de spectacol al unei Germane, inedit, la pagina 392. Suțeștile (de remarcat portretele de la p. 426, care *pretind* a represinta pe Alexandru Suțu și Doamna) încheie această presintare care, simțitor mai scurtă, dacă voiă să fie istorică, ar fi cîștigat foarte mult. În orice cas, nu de Doamne e vorba în nouă zecimi din acest volum.

Tablă, și una genealogică.

* * *

George Fotino, *George Popovici, Un istoric uitat al vechiului drept românesc* (în „Memoriile Academiei Romîne, secția istorică"), III, XVI, 8, București 1935.

Biografie și analisă foarte îngrijite, cu multe lucruri noi, a unui om de cel mai mare merit. Se întrebuințează și scrisori. Am fi dorit o analisă mai străbătătoare și mai unitară a ideilor lui George Popovici.

* * *

V. Brătulescu și Remus Ilie, *Mănăstiri și biserici din județul Ilfov,* București 1935.

Scurtă descriere, ilustrată, cu inscripții și însemmări, după propriile cercetări sau după lucrări anterioare, a următoarelor lăcașuri: Balamuci, Căldărușani, Cernica, Ciorogîrla, Mărcuța, Pantelimon, Pasărea, Plătărești, Plumbuita, Snagov, Țigănești, Văcărești, Afumați, Balotești (trei biserici), Bălteni, Băneasa, Dobreni, Fundenii-Doamnei, Micșunești Mari, Greci, Herăști, Coeni, Mogoșoaia, Negoești, Turbați, pe lîngă un număr de bisericuțe mărunte, necunoscute pănă acum, de origine mai nouă (dar cea din Popești-Dragomirești e din 1766). La urmă, o „perdea brîncovenească" (de la Sf. Gheorghe Nou).

Tablă cronologică.

* * *

www.dacoromanica.ro

Dr. Nicolae Lungu, *Religia strămoşilor din timpurile cele mai vechi, până la căderea Imperiului Asăneştilor din peninsula balcanică, cercetări istorice* (Blaj 1935).

D. Nicolae Lungu, profesor la Academia de teologie, format, se vede, în şcolile de teologie de la Roma, urmăreşte în această carte de onestă trudă scopuri care nu sînt numai cele istorice, întrebuinţînd o bibliografie puţin cam învechită, şi une ori chiar nu de mîna întăiu. Altfel, metodă şi o formă bună. Dar adesea se trece alături de noi. „Eclejia“ e de origine unguréscă (p. 39). Pentru tesaurul de cultură roman, şi religia, era un studiu al mieu recent în „Memoriile Academiei Romîne“. E interesant şi bine făcut capitolul despre martirii şi episcopii din Sciţia Minoră (p. 46): el poate aduce folos. Întins acela despre Sf. Nichita pentru care, întăia oară, se întrebuinţează, dar nu cu laude, lucrările Englesului A. E. Burn şi Germanului A. Patin, din 1905 şi 1909. Pentru epoca barbarilor, autorul, om cuminte, e contra visiunilor gepidice. De la o vreme, e însă un resumat din Hergenrőther. Firește că se crede în valoarea istorică a „Notariului Anonim“. Sînt şi capitole de mică discuţie teologică privitoare la deosebirea dintre cele două Biserici. Cartea fiind aşa de în urmă adesea, nu ne mirăm că regăsim (p. 203) şi pe Voevodul „Linioiu“ (p. 203). E adevărat că şi Godefroi de Bouillon devine (p. 321) „Gotfried de Billon“ sau şi „Builen“. Ioan Asan n'ar fi fost niciodată Ţar (p. 237). Edesa e în Siria. Autorul are o afecţiune deosebită pentru cuvîntul „Valah“, pe care-l aplică Romînilor pentru o întinsă parte din desvoltarea lor.

Se reproduc, la urmă, texte bine cunoscute, probabil pentru elevii d-lui Lupu. Pentru acelaşi scop şi tablouri cronologice. Sîrguincioasă tablă a numelor.

* * *

Anton D. Velcu, *Contribuţii la studiul creştinismului daco-roman, sec. I-IV d. Cr.*, Bucureşti, (1935).

Această tesă de doctorat la Bucureşti caută a dovedi, contra părerii lui Pîrvan, care sînt raporturile cu Goţii ale episcopului Teofil. Cercetează după izvoare părerile deosebite asupra originii creştinismului la noi. Crede că se poate afirma că s'a predicat creştinismul pe malul stîng al Dunării încă din secolul întăiu (p. 21). Primeşte părerea lui Eusebiu (după Origene) despre rolul

www.dacoromanica.ro

apostolului Andrei. Se discută caracterul inscripției de la Napoca. Nu înțeleg orientarea „spre Vest" a lui Boirebista (p. 39).

Se revine la ideia colonisării prin armată (p. 40) și se înlătură cea de natură populară. Și „colonisarea comercială" (p. 42). Se vede în religia Tracilor o pregătire a creștinismului (pp. 44-5). Intrebarea de cine ascultau creștinii dacă până la o anume dată nu erau episcopi la noi e naivă: corepiscopatul galic l-ar fi lămurit pe autor (cf. pp. 49-50). Urmează ipotesa, vag presintată, despre Teofil. Altfel, o migăloasă tratare a subiectului.

* * *

Constantin V. Dimitriu, *Doi dregători moldoveni, I, Portarul, II, Hatmanul și pîrcălabul de Suceava, cu o prefață de Constantin C. Giurescu,* București 1935.

D. Constantin V. Dimitriu, în această lucrare de o așa de lăudabilă răbdare, vrea să dovedească originea încă de supt Petru Rareș, în 1542, a Hătmăniei moldovenești. Pentru aceasta crede că găsește înaintea sa o părere a mea că ea datează numai de pe la 1570 ca un împrumut de la Cazaci. De fapt eu am spus atîta: că atunci s'a *stabilit* Hătmănia, care putea fi, înainte de aceasta. sporadică. Înseși pasagiile citate de d. Dimitriu sînt concludente. Interpolația atribuită lui Misail Călugărul din Cronica lui „Grigore Ureche-Simion Dascălul" sună curios: surîdem. Pentru portarii unguri e însemnat pasagiul relevat din Bartal, la p. 14. *Porkolöb* (p 15) e imposibil în ungurește. Nou e ce privește pe simplii portari (p. 23 și urm.). Pentru căderea lui Alexandru Cornea erau de întrebuințat decisivele documente de origine polonă din a mea *Chilia și Cetatea Albă.* La 1542 scrisoarea citată nu zice Hatman, ci *capitaneus.* Pasagiile de cronică nu sînt contemporane, cel din socotelile Brașovului (*Quellen,* III, p. 108) n'are niciun titlu; d. Dimitriu l-a luat de la mine, care interpretez. Ce spune Sieniawski e o tălmăcire polonă, nu o mențiune oficială (p. 38). Singurul pasagiu real e cel de la *Quellen,* III, 176: „Ipsi Hatman". Ar putea fi și nemțește, dar nu e de loc exclusă întrebuințarea unui termin a cărui origine poate fi *tot de la Cazaci,* cu cari aveam legături încă de la Ștefan-cel-Mare (mențiunea lui Engel despre data *precisă* a numirii la aceștia n'are nicio valoare). Cum autorul citează izvoarele *după mine,* e de presupus că asemenea Hatmani înainte de 1588 nu-mi erau cunoscuți? E de examinat mai de aproape și

www.dacoromanica.ro

documentul din Ghibănescu, XIX, 13 (e o donație la Athos). La 1549 e în adevăr un Hatman, dar nu Hatmanul Dumitru care scrie documentul: nu putea fi doar un pisar. Autorul nu s'a uitat atent și n'a observat un punct la mijloc și, pe de altă parte, nu cunoaște de-ajuns stilisarea documentelor. Гетман cu punct înseamnă că nu Logofătul, ci Hatmanul *contrasemnează*, iar Dumitru e pisarul (v. pp. 38-9). O urmărire atentă și a altor citații ar dovedi că acest studiu vrednic de laudă trebuia revăzut. Sînt și pentru numele străine ortografii greșite. Răscolirea unui așa de vast material e însă un mare merit și lista de la sfîrșit e de o precisie admirabilă (Stavrinos nu e *mare* Hatman, p. 97; la p. 98: Bărnat, nu Bernard; la p. 101 Ceaurul, nu „Ciaur"). Și bună tablă de materii (dar Tököly nu poate trece ca „Tiucăl").

Asupra unor triste dovezi de plagiat, aduse de d. Teodor Bălan, v. cronica.

* * *

Marcu Beza, *Biblioteci mănăstirești la Muntele Athos* (în „Memoriile Academiei Romîne", secț. lit., III, VII, 3).

D. Marcu Beza reproduce o notiță modernă despre înlăturarea, în secolul al XI-lea, a ciobanilor romîni de la Athos, cu un vechiu schimb între Alexe Comnenul și Patriarhul Nicolae Misticul despre această chestiune. Mitropolitul Ungrovlahiei de la 1378, de care e vorba la pagina 10, e Chariton. Se pomenește o danie din 1429 a lui Alexandru-cel-Bun către mănăstirea Zografu (p. 11). Aici Evangeliariul din 1495 de la Borzești, în care Ștefan se arată ca fiu al lui Bogdan Voevod și al „Oltei" (fără a-i da titlul de Doamnă) *(ibid.)*. Alte două din 1544 (de la Marele Vistier Ioan) și de la 1563 (muntean, pentru satul Coeni; de la Banul Neagoe și soția Anca; pp. 11-2). Chivot dat de Maria lui Șerban Cantacuzino și de fiica ei, Maria Bălăceanu, la 1709 (p. 12). O mușamă cu chipul lui Vasile Lupu (p. 13). O slujbă a miezului nopții pentru acesta, de la ierodiaconul Meletie Michalopulos din Iași (pp. 14-5) (1636), cu pomenirea lui Meletie Sirigul. O danie la Ivir a lui Mihnea Turcul (1590); mențiunea lui Grigorie Ivireanul, care lucrează la „Radu-Vodă" din București (p. 16). Manuscrise grecești de la Vasile și Matei Basarab (p. 17). Un act de la Soliman-cel-Măreț (1535), pomenind pe ctitorii domnești romîni (p. 18) Evanghelie de la Matei, cu chipul lui și al Doamnei (p. 18) și Liturghieriu de la același (pp. 19-20). Altă Evanghelie de la Matei, cu Liturghieriu

www.dacoromanica.ro

de la Luca din Buzău, plus o *foarte veche* formă românească a „Cîntării Cîntărilor" (p. 20), copiată la 1755. Manuscris grecesc al *Învățăturilor* lui Neagoe (pp. 21-2). Alexandru-Vodă din 1497 la Dionisiu nu e Alexandru-cel-Bun, ci fiul lui Ștefan-cel-Mare, iar „Maria Asanina Paleologhina", care dă o icoană, poate Maria din Mangup (p. 22). Hrisoave pentru Cutlumuz, pp. 22-3. Se reproduce un manuscript greco-aromîno-albanes (697 cuvinte).

Toate aceste descoperiri ar trebui reproduse cu toată grija, într'o publicație specială.

* * *

Adolfo Venturi, *Storia dell' arta italiana, vol. X, La scultura del cinquecento*, Turin 1935.

Splendidul volum X[1] din măreața operă a d-lui Venturi despre arta italiană, în care e vorba de sculptura secolului al XVI-lea, aduce, pe lîngă perfecta clasare a lucrurilor cunoscute, și multe elemente noi. Astfel și în ce privește co'aborarea de șapte ani a lui Lionardo da Vinci cu Verrocchio, pe vremea cînd autorul „Giocondei", bastardul unui notar, avea, pe la 1470, doar optsprezece ani. In „Madona cu copilul" (p. 5) e altceva decît concepția îndătinată: figura Maicii e de o spiritualitate misterioasă; poate că pentru întăia oară s'a putut represinta material sufletul fecioarei uimită că e mamă. Lucrînd cu Verrocchio, Lionardo dă aceiași expresie unică de psihologie nu destul de exprimată în portretul de femeie de la figurile 8-12. Asămănarea cu frumosul portret de la n-l 13 e bătătoare la ochi. Și pentru alte bucăți de sculptură, ca pentru copiii rotofei, se face doveditoarea comparație cu opere sau schițe de pictură. Se cunosc studiile pentru monumentul lui Francesco Sforza la Milan. E o putere tragică mai mare decît a lui Michelangelo în grupul care înfățișează bătălia de la Anghiari (fig. 47; cf. no. 53).

Mai nou Rustici are o deosebită eleganță în grupul din Museul Național de la Florența (fig. 63). Un realism străbătător se adauge la cultul celor mai armonioase frumuseți senine în cel de la n-l. 64. A fost la Lionardo, fără a fi admis ca școlar al lui.

Largă bibliografie la Andrea Sansovino. Mai mult simțul arhitectonic al sculpturii, decorativism. În eleganta seninătate rece, cîte un grup de un realism aproape burlesc (Madona de la nl. 115 sau portretul de la n-l 119; cf. și Sf. Antoniu la n-l 124).

Foarte frumos și nobil bustul lui Marsilio Ficino de Andrea

www.dacoromanica.ro

Ferrucci (fig. 140). Un hazliu Leon al X-lea, gras şi gros de să crape, de Domenico Aimo, fig. 160.

Asupra influenţei descoperirii capodoperelor artei antice, mai ales Laocoonul, p. 285 şi urm.

La Andrea Briosco un extraordinar talent de a înfăţişa avîntul mulţimilor.

Delicateţe medievale în cîteva din lucrările lui Tullio Lombardo (arhanghelul Gavriil, Anunciata, fig. 267-8). Un splendid chip de Turc cu enormul turban în mausoleul lui Giovanni Mocenigo la SS. Giovanni e Paolo din Veneţia, fig. 271; v. figura adînc săpată a dogelui mort, fig. 273, şi a lui Guidarello Guidarelli tînăr, fig. 286.

O madonă ţerancă de un mare adevăr de Antonio Lombardo, fig. 300. O popolană din Veneţia ca madonă tot la SS. Giovanni e Paolo, de Bartolomeo Bergamasco, fig. 324.

Grecul Zuan Zorzi Pirgotele, al cărui fiu a fost lector de greceşte, p. 433 şi urm. Nimic grecesc în lucrul său.

Cu totul remarcabil ca realism „modern", aşa de bogatul, pînă la prolixitate, Alfonso Lombardi în grupul Visitaţiei, de la no. 468, mai ales în ce priveşte nu numai profilul, cu pieptănătură la modă, al Mariei, dar şi ţinuta trupului. Tot aşa Marta şi Maria, de o expresie aşa de comună şi aşa de impresionantă totuşi, de Antonio Begarelli (fig. 505). Puterea grupării tragice şi la specimenele de „arte popolaresca", în lemn şi stuc, fig. 544-7.

Frumos seninul în moarte Gaston de Foix de Bambaia, fig. 521.

Cu totul medievale frumoasele figuri de la Certosa din Pavia ale lui Ludovic Maurul şi soţiei lui, fig. 457.

* * *

Ion Conea, *Ţara Loviştei, geografie istorică* (din „Buletinul Societăţii regale romîne de geografie", LIII), Bucureşti 1935.

D. Ion Conea, plecînd de la cunoaşterea adîncită, ca specialist, a Loviştii, o arată ca fiind în Argeş. Diploma ungară din 1233 vorbeşte de „apa Lotrului care curge în rîul Oltului"[1]. Greşeala — dacă e una —, a istoricilor înşiraţi de autor nu e deci aşa de mare. Loviştea, pe care o interpretam: confluenţă

[1] Forma „luvăm" (p. 1, nota 3) nu e „veche", ci străină, pronunţie armenească din Moldova.

www.dacoromanica.ro

putea să aibă deosebite întinderi și să se afle în deosebite locuri. „Transalpina" la mine e terminul istoric, nu cel descriptiv geografic. „Insula lui Cristian" e în Ardeal. Spunînd „că numele s'a întins", știam deci că el se află și în Argeș. În „fața Făgărașului" are sens general. „Apa Loviștei" e apa confluenței, nu rîul. „Țeri" erau pentru orice rîu, deci și una a Lotrului. Mai tîrziu mi s'a impus explicația : teren de vînătoare (de pește). În ce privește Lotrul și Lotrioara, autorul poate avea dreptate, de și eu nu vorbesc de cea de-a doua, „hotar" avînd alt sens decît cel de azi și Turnul Roșu nefiind pentru mine luat ca un punct, ci ca o direcție. Tot așa și cu „astăzi", care nu înseamnă anul în care am scris. Darul făcut de rege nu trebuia să cuprindă în realitate o țară de hrană și locuită. Puteau fi și munți. *Utilitates et pertinentiae* nu înseamnă decît venituri și dependențe. Nu înțeleg cum Vîlcea ar fi „loc bogat în lupi" (p. 21, nota 1). Cînd am spus că Romanii au atacat pe Daci și pe valea Jiiului, nu m'am gîndit la un marș militar și nici la „vehicule" (v. p. 75). Cf., pentru sens, a mea *Gesch. des rum. Volkes*, I, p. 31. Că am înțeles pasul Vîlcanului, de sigur foarte vechiu, se vede de acolo.

Între numele de localitate, unele sînt deosebit de importante. Astfel : Preoata (fem. de la preot), Nedeia, Leurda, Lăzuelu, Cordoaia, Băjănea, Drăculea, Stîrminoasa, Ciunget. Lucru rar : d. Cornea a înțeles perfect ce sînt Romaniile de care de atîtea ori am vorbit (pp. 47-9). Trecerea Romanilor în Ardeal pe la Titești (p. 79) e extrem de improbabilă, dar autorul, iubindu-și subiectul din care a reușit a face atîta, i-ar da bucuros și mai mult. Și bătălia de la 1330 o pune tot acolo (p. 79 și urm.). Și pentru drumurile de comerț aceiași grijă. D. Conea crede că lîngă Aref era cetatea Argeșului (p 81). Despre cetăți, cu încercări de identificare, pp. 88-9. Un Teleabă, p. 157. Și un Mailat, p. 159, nota 5. Autorul crede în „valurile" filologice ale lui Philippide (p. 164).

Altfel, supt toate raporturile și a informației, și a pătrunderii, și a formei, e o lucrare excelentă, care face cea mai mare onoare autorului.

Foarte bune table (și un onomastic). Frumoase ilustrații. Hărți.

* * *

Dr. Gh. Ciuhandu, *Schițe din trecutul Romînilor arădani din veacul XVIII, părți din unele conferințe ocasionale*, Arad 1934.

Aceste capitole din viața bisericească a Romînilor în secolul al

www.dacoromanica.ro

XVIII-lea cuprind lupte contra ierarhiei sîrbești și contra Unirii, dar, mai ales ultima, o istorie simplă de preoți și protopopi, care înseamnă însă toată viața acestor ținuturi. Sînt lucruri umile și triste. Cu dreptate se relevează romînisarea relativă a Vlădicilor sîrbi. Se întrebuința cartea românească venită din Ținuturile libere, și episcopii chiar cetiau și vorbiau românește (pp. 15-6). Autorul, căruia, firește, nu-i lipsește nota confesională, chiar aprigă, scrie: „Pe atunci și uniții mergeau după cărți bisericești și după suflet la București" (p. 17) Sînt și prețioase statistice privitoare la granița de Vest (p. 18 și urm.). Și importanța pentru osebirea națională între Maghiarii cu calul și Romînii cu boul (p. 32).

Un capitol privește rolul Romînilor și organisația militară „sîrbească" din părțile arădane (p. 33). Se pune în legătură cu mișcarea contra Imperialilor a căpitanului Pero Seghedinaț.

În alt capitol e vorba de episcopul Sinesie, de pe la 1750, care ar fi în legătură, cum se știa, și cu tipăriturile românești. Ni se arată ca dînd singhelii în românește. Note din archivele comitetului Aradului despre răscoala lui Horia. El ar fi avut legături cu Vlădica sîrbesc. În vol. XV din Hurmuzaki s'au dat de mine acte din aceste părți, care au scăpat din vedere autorului. Se răspinge ideia tovărășiei cu masonii. În schimb sînt amestecați preoți.

* * *

P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru-cel-Bun pentru episcopia armeană din Suceava (30 Iulie 1401)* (extras din *Revista Istorică Romînă*, IV), București 1935.

După o publicație a păr. Obertyński, d. P. P. Panaitescu retipărește și explică acest privilegiu, de cea mai mare importanță, prin care Alexandru-cel-Bun întărește, la 1401 încă, deci la începutul chiar al Domniei sale, pe episcopul Armenilor din Suceava, Ioan. Fratele Bogdan îi e formal asociat. Episcopul presinta scrisori de la Patriarhul ecumenic și era sprijinit de Vitold al Lituaniei. La p. 6 a corecta: Siruni. Lămuririle sînt bogate și în cea mai mare parte nouă: ele cuprind toată istoria bisericească a Armenilor din Moldova. Se insistă cu dreptate asupra legăturii inițiale de vasalitate cu Lituania. Și prețioasa notă despre prima căsătorie a Ryngalei lui Alexandru-Vodă cu „răspopitul" Henric de Mazovia, mort înainte de treizeci de ani: Domnul Moldovei o iea după douăzeci și cinci de ani de văduvie, deci bătrînă.

* * *

www.dacoromanica.ro

Gh. Duzinchevici, *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863* (în colecția „Așezămîntului Cultural Ion C. Brătianu", XXVIII), București 1935.

Această excelentă lucrare se adauge pe lîngă altele ale autorului, precum și acelora ale d-lui Handelsman, P. P. Panaitescu și Teodor Holban. Aproape întreagă e pe basa materialului inedit. Multe fapte noi iese la iveală. Așa relațiile ce vin de la sine între propaganda revoluționară a refugiaților la noi și chestia țerănească (p. 9). De aceia și misiunea de potolire a generalului Breański. El cere și primirea unora din Poloni în armata românească (p. 13 și urm.). Pe medicul Otremba l-am apucat și eu la Iași (p. 15). Dr. Glück e foarte bine cunoscut: traducerea însemnărilor lui s'a publicat în „Neamul Românesc" înainte de războiu, după cartea, citată la pagina 18, nota 5, a lui Vladislav Dunin, *Bosforul, Balcanul și Dunărea, 1855-1878,* Liov 1887. Se dau știri noi despre „revoluția" lui Miłkowski și lupta de la Costangalia. Colonelul Călinescu, atacat de istoriografia polonă, a ajuns general, comandînd după 1877 garda civică: l-am văzut într'o inspecție la Botoșani prin 1880. Oksza (p. 56 și urm.) a scris și o istorie a Turcilor în limba francesă. Se oprește o nouă grupare militară la noi. Și alianța revoluționară polono-ungară prin Frigyesy (cf. și studiul, recent, al d-lui G. Brătianu despre politica externă a lui Cuza-Vodă).

* * *

Constantin I. Andreescu și Constantin A. Stoide, *Documente și regeste, vol. I, Documente moldovenești din sec. XVI*, Iași 1934. Sînt cîteva documente și multe regeste. Ioan-Vodă de la 9 și 14 Maiu 1563 nu e altul decît Despot (p. 16). La urmă, note îngrijite

* * *

Eugen Pohonțu, *Alexandru Alex. Macedonski*, Bucureşti 1935. Sforțare de dreptate față de un om extrem de dușman lui însuși, care a lăsat multe versuri de înaltă artă și frumoase pagini de o prosă aproape „modernă". Excelentă biografie (de sigur că nobila origine polonă e o ilusie). Mama din familia Fisența (p. 12). Primele poesii asupra cărora se oprește d. Pohonțu sînt însă grozav de slabe. Se cercetează atent înrîuririle literare, singurele pe care, pănă la capăt, le-a suferit acela care a scris foarte remarcabile poesii francese. Se insistă cu dreptate asupra lui Baudelaire și

www.dacoromanica.ro

Banville. Apreciarea e prea mult dincoace în sus, după ce fusese, atîta vreme, dincolo în jos.

* * *

Virgiliu P. Arbore, *Aspecte ale solidarității slave, trei conferințe.* Focșani [1934].

Se urmărește în această excelentă lucrare, bine informată, nu numai desvoltarea panslavismului, ci și alte raporturi între deosebitele neamuri slave. Față de concepția rusească, politică și cuceritoare, e cea, intelectuală, a Cehilor, care dăinuiește și până acum, cu frăția față de Iugoslavi, expozițiile bulgărești și adăpostirea Rușilor de toate nuanțele. Nu se uită un Krizanić și un Orbini. Din vremea nouă, mai ales Kolár și Palacky. Despre Poloni se vorbește deosebit, ca și despre Balcani. Se pune în alăturare pangemanismul. Ideia comunității de rasă e arătată ca zădarnică. La urmă, ideile președintelui Masaryk.

* * *

N. C. Bejenaru, *Politica externă a lui Alexandru Lăpușneanu*, Iași 1935.

Pe mai mult de o sută de pagini al acestei lucrări, foarte onorabile, autorul adună toate știrile ce se pot găsi cu privire la ceia ce numai foarte ambițios se poate numi, cu un biet om ca acela. „politică externă". Altfel, lucrarea va aduce, de sigur, folos.

D. Bejenaru are însă o ascuțită tendință ipocritică. După d-sa, am crezut cîndva că Lăpușneanu e fiul lui Ștefăniță, și nu al lui Bogdan Orbul. Să deschidă *Geschichte des rumänischen Volkes,* II, p. 636: „Alexander IV. Lăpușneanu, Sohn Bogdans des Blinden". De zeci de ani am spus același lucru. La pagina 45, nota 1, mi se atribuie a fi spus că „puterea militară a lui Alexandru Lăpușneanu era aproape neexistentă", pe cînd eu zic atîta, în *Trecutul prin călători*, I, p. 146: „Nici nu mai era nevoie de armată, pentru că Sultanul cu umbra aripilor lui ocrotia Moldova". Se găsește o contrazicere între ce, cum se vede, n'am spus și aserțiunea de la p. 143 a aceleiași cărți că supt „Despot Vodă" (deci *nu* supt Lăpușneanu). Moldova avea „la 100.000 de oameni" și că aceasta era „o foarte respectabilă oaste". La acea pagină se fac socoteli, după izvoare, cu privire la oastea Moldovei *în secolul al XVI-lea în genere*, și *mai ales supt Despot*. Nu primesc eu însumi *nicio cifră*,

www.dacoromanica.ro

ci vorbesc de „exagerație“, și, cînd arăt oastea ca „respectabilă“, *e vorba de epoca lui Rareș*. Menținși acum părerea din *Istoria armatei*, I, p. 261, că, *întors în Scaun*, Alexandru Lăpușneanu a „nimicit puterea militară a Moldovei“, dar aceasta nu înseamnă oastea, ci dărîmarea cetăților (la d. Bejenaru: „va afirma că lui Alexandru Lăpușneanu îi revenise *rușinea* de a pune capăt *vechii oștiri* a Moldovei“).

Mai departe n'am zis, cum se afirmă la p. 49, nota 5, că „Alexandru Lăpușneanu față de Ardeal n'avea niciun fel de autoritate și putere“, ci altceva *(Trecutul prin călători*, I, p. 123): „nici vorbă ca în această situație militară autoritatea lui Lăpușneanu să se întindă în Ardeal“, deci *ca stăpînire*, cum se vede din context. Nu e admisibil ce spune autorul *(ibid.*, p. 43) că dieta Ardealului supune oarecum pe Secui Domnului Moldovei. Se poate discuta — dacă se crede de nevoie — și fără falsuri pentru ca apoi celui învinuit să i se trimeată cartea ca un „omagiu respectuos“.

O altă acusație, formală, e aceasta că am presintat pe Alexandru Lăpușneanu „luptînd împotriva Turcilor la Timișoara cu puțin înainte de lupta de la Șipote (1552): nu se poate susține *(sic)* acest lucru. Alexandru Lăpușneanu și Alexandru care luptă la Timișoara sînt două personagii deosebite“. Deschid Hurmuzaki, II, p. 380, pe care-l citam în „Istoria Armatei“. E o „responsio Alexandri, Wayvode moldavinsis“, — deci răspunsul lui Lăpușneanu, care spune așa: „Scite me tempore obsidionis arcis Themesvar inter vos fuisse, tunc videre potuistis vires Turcarum... „Insurrexeratis quidem magna vi et eram ego quoque inter vos“; deci, pe românește: „ *Știți că pe vremea asediului cetății Timișoara am fost între voi.* Atunci ați putut vedea puterea Turcilor... Vă ridicaserăți cu o mare putere de oaste, și *eram și eu între voi*“. Mai trebuie dovezi? Se mai trimete la *Studii și documentele* mele, V, p. 621, *unde nu e nimic despre această chestie.*

Am putea să-l șicanăm cu „Anales Stanislai Orichovio“, cu greșeli de tipar ca „Dlugost“, cu lipsa de identificare a numelor proprii: „Veranțiu“, „Sieniavius“, etc., cu neînțelegerea postului de „Litteratus“, care e secretar, cu întrebuințarea de ediții vechi, cu caracterul incomplet al informației despre Despot.

Sînt ani de zile, vre-o douăzeci, de cînd, ocupat cu lucrări mai grele și avînd și alte sarcini, un număr de tineri s'au învățat a zvîrli cu pietre în munca mea de jumătate de veac, făcută greu și

www.dacoromanica.ro

fără sprijin de niciun fel. Am vrut — şi văd că nu pot — să păstrez acestei reviste un caracter de obiectivitate absolută. În cît mai am de trăit m'am hotărît să-mi smulg vreme de la orice altă îndeletnicire pentru a rechema la bunul simţ şi la cel de dreptate pe aceşti începători, iar, dacă nu reuşesc, măcar să învederez unui public nepregătit şi lesne crezător care e seriositatea unor asemenea atacuri.

* * *

Preotul C. Matasă, *Palatul Cnezilor*, Bucureşti [1935].

Descrierea Curţilor cantacuzineşti de la Hangu. E în această cărticică bine scrisă istorie documentară, descripţie locală şi legendă. Pe o temelie mai veche Hatmanul Gheorghe, fratele lui Vasile Lupu, face biserica de zid la 1639. Curţile sînt însă clădite de Cantacuzinii de la Moldova, ale căror odrasle din vremuri mai nouă au devenit cneji ruşi.

Se mai descriu, de altfel, şi Bisericanii, Pîngăraţii, mănăstirea lui Pîngăraţ, Pongrácz, Pancraţiu (Pangratie, Bagrat, de unde Bagration), Bistriţa (cu privire la care cele mai multe ştiri), Vînătorii, cu mănăstirea de maici (pomelnicul la pp. 119-20; descrierea icoanelor, cu *zugrăviţele maici Stefanida, Salomia şi Doroteia din 1613-4;* p. 121, pe lîngă care zugravul Gligorcea, *ibid.* Un *Tatomir zugravul din Ţara Muntenească la 1641; ibid.),* Agapia, Vărateeul (scrisoarea, din 1823, a Ecaterinei Gane, care cere voie să se călugărească; pp. 124-6).

* * *

Ilie Corfus, *Corespondenţă inedită asupra relaţiunilor între Mihai Viteazul şi Polonia (culeasă din Archivele din Varşovia),* Cernăuţi 1935.

D. Ilie Corfus, despre care d. Ion I. Nistor vorbia la Academia Romînă, în legătură tocmai cu aceste documente, reia aici, pe larg, cu comentarii sprijinite pe istoricii poloni de astăzi, descoperirea pe care a făcut-o. Şi reproduce şi piesele, cu traducere.

* * *

Şt. Lupşa, *Istoria bisericească a Romînilor bihoreni, vol. I; pînă la 1829* (Orade 1935).

Se atinge şi epoca veche, cu amintiri gepide de la d. Diculescu („vremea convieţuirii cu Slavii şi de sigur şi cu Gepizii pînă la

www.dacoromanica.ro

contopirea lor în neamul nostru"; p. 5. Expunerea, amănunțită, se sprijine pe cetiri atente. Se citează un vechiu act de pe la 1660, în care Turcii îngăduie trecerea în Bihor a unor vlădici hirotonisiți la Constantinopol (pp. 16-8). Lista clericilor cari au scris, încă din veacul al XVI-lea, în aceste regiuni, p. 23 și urm. În capitolul IV, începuturile Unirii. E mult de cules pentru istoric. Un episcop Petru Hristofor de la Orade, care ar fi avut legături cu Mitropolitul Antim (p. 49). Nu înțeleg ce se spune despre „data defectuos indicată (14 Iulie sau Iunie 1714?)" într'un act publicat în *Studiile și documentele* mele, IV, pp. 70-1, no. LXIV, în care, de fapt, data e „d. 1700" și nu e vorba de 1714, care nu pricep de unde vine (v. aici, p. 51) și дѣ nu e „14", ci poate d. (dni= zile) 5". Bogate sînt însemnările, după inedite, de la începutul secolului al XIX-lea. Despre Moise Nicoară se vorbește cu o îndreptățită căldură ca factor al romînismului, p. 127 și urm. Un Evreu care se face paroh, p. 137.

* * *

Gh. M. Dobrovici, *Istoricul desvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contracte, 1823-1933*, București 1934. Această imensă lucrare de aproape o mie două sute de pagini în 8° mare va fi de cel mai mare folos și economiștilor și istoricilor. Bibliografia e larg întrebuințată. Expunerea pleacă de la cele d'intăiu înjghebări de State românești.

Pentru partea veche ar fi de sigur observații de făcut. Astfel în ce privește definiția vecinilor (p. 10), tratatele cu Turcii (p. 9). De la epoca Fanarioților încoace însă expunerea, bine întemeiată, e sigură. Condicile păstrate ale Vistieriei moldovenești sînt urmărite cu atenție.

De la pagina 28 începe cercetarea împrumuturilor, după „Analele Parlamentare". Partea nouă e presintată cu o deosebită competință. De relevat partea ce privește epoca războiului, p. 292 și urm. Se dă în sama politicianismului, „pătruns adînc în organismul vieții Statului", zăbava „reformei fiscale" (p. 305; v. și p. 306). Și primejdia „împrumuturilor peste împrumuturi" (p. 311). Se presintă dosarul, așa de încărcat, al ocupației germane. Pagini cuminți asupra factorului psihologic în menținerea scăderea valorilor monetare, p. 458 și urm. Condițiile neapărate pentru întrarea capitalului străin, pp. 621-2. E de aplaudat curagioasa cri-

www.dacoromanica.ro

tică a condițiilor detestabile în care s'a făcut trecerea pămîntului la țerani, p. 761 și urm. (ideia de a se întrebuința ca organ băncile și cooperativele sătești; insistare asupra păstrării înzestrărilor și asupra educației agricole necesare). Tot așa în ce privește intervențiunismul de Stat în chestia datoriilor, p. 767 și urm. Se recunoaște însă presiunea opiniei publice rătăcite, p. 861. Lucrări, așa de prețioase, care e și o colecție de documente, îi lipsește însă elementul de viață pe care-l poate da numai însemnarea părții pe care partidele și indivizii au dat-o în această evoluție, extrăgîndu-se și ce e serios în desbaterile parlamentare, în publicații și presă.

* * *

Ion Diaconu, *Folklor din Rîmnicul-Sărat*, I, Focșani 1933.

Un bogat material de poesie populară e precedat de o scurtă introducere istorică, solid întemeiată. Interesantă amintirea moșnenilor de la Dumitrești că sînt aduși de „Negru-Vodă" (p. XI), Oprirea Mocanilor în drum pentru a se așeza (p. XII). Un sat Cîmpulungeanca și unul Odobasca (p. XVI).

Adunarea migăloasă a bibliografiei, și din reviste, e admirabilă. În material. trei versiuni ale „Mioriței", p. 1 și urm.; două ale lui „Ghiță Cătănuță", p. 7 și urm.; una a „Badiului", pp. 15-7; trei ale lui „Corbea", p. 17 și urm. (Ștefan-Vodă e Racoviță); trei ale lui „Costea" (merge pănă la „cîmpia Tighinei"), p. 41 și urm.; una a lui Malcociu, p. 52 și urm.; două ale lui Gheorghilaș, p. 56 și urm.; „cîntece ale soarelui", p. 66 și urm., și ale sarpelui, p. 70 și urm.

* * *

George Baiculescu și Ioau Massoff, *Teatrul românesc acum o sută de ani, cu o prefață de Paul I. Prodan*, București 1935.

Broșura despre începuturile teatrului bucureștean, pentru care s'au reunit dd. Basilescu și Massoff, cuprinde mult în cele cîteva pagini de format mic. Informația, cunoscută, e sigură (p. 57: Repey). Și reproducere de texte greu de găsit. Interesante planșele: un Eliad tînăr, Ioan Cîmpineanu, poetul Aristia cu o înfățișare de Byron, frontispiciul traducerii lui *Mahomet* a lui Voltaire, de Eliad, a *Repertoriului Teatrului Național* din 1834, a *Amorului Doctor* de Molière. În anexă, Regulamentul Societății Filarmonice, cu comitetul și lista ajutătorilor, bursierii, plus raportul lui Barbu Catargiu. Repertoriul citat și o scenă din „Mahomet". Bibliografie.

* * *

www.dacoromanica.ro

Gh. Ungureanu, *Justiția în Moldova (1741-1832)*, Iași 1934. Autorul începe arătînd ce a putut salva la Bîrlad, la Roman și la Bacău din prețioasele documente ce se aruncă: e o pagină de istorie a culturii și a moravurilor (v. p. 2, nota 1). Lucrarea însăși se sprijină pe o laborioasă cercetare de inedite. E o prețioasă contribuție la cunoașterea instanțelor și a vechii proceduri. Se reproduc și acte întregi. „Parou Cheva" de la p. 22, nota 1, pare a fi Parascheva. Interesantă nota despre Neculce ca om de drept (pp. 29-30, nota).

* * *

Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Romînești, volumul VIII, Acte și scrisori (1607-1613)*, București 1935.

Acest nou volum începe cu o reproducere de peceți (dar cum poate fi pe a lui Marcu-Vodă neinteligibilul „Czal"?). Prefața presintă istoria anilor de schimbări după dispariția regalului Ștefan Bocskai. Se încearcă reabilitarea romanticului și inconsistentului Gabriel Báthory. Tendențios se scusă năvălirea în Țara-Românească a prințului ardelean, care s'ar fi apărat astfel contra intrigilor lui Radu Șerban, care e și un călcător de jurămînt, cu Imperialii (pp. VIII-IX). D. Veress se bucură de succesul despotmolirii drumului de la Bran la Tîrgoviște de către sălbatecul năvălitor, a cărui purtare de jăfuire, și a celor sfinte, criticată de contemporani, nu e, firește, atinsă printr'un singur cuvînt. Se admite că tînărul Báthory voia, adăugind și Moldova, să creeze de fapt o „împărăție" (p. X), „planuri mărețe" *(ibid.)*. Rodomontada provocării la duel (!) a lui Radu Șerban nu trezește niciun zimbet. Cel mult pare a se critica pornirea lui Báthory către petreceri și beții *(ibid.)*. Radu apare umil, ca un nemernic sau un înșelător, în fața acelui care-i prădase țara, îl gonise din Scaun și-i dusese în robie mama (p. XI). Și totuși prințul ardelean e presintat în critica lui Michael Weiss ca urît de toți pentru fărădelegile sale, din ce în ce mai dese și crîncene (dar e vorba de Ardeal) *(ibid.)*. După marea victorie de lîngă Brașov, pe care d. Veress trebuia s'o recunoască a fi fost „cumplită", dar adauge că a fost datorită numai surprinderii (!), greutățile lui Radu în retragere devin „o înfrîngere cumplită" (p. XI). Și aici descopăr ceva și mai interesant. În textul românesc înfrîngerea lui Báthory e „cumplită". Aceasta pentru ce-

www.dacoromanica.ro

titorii romîni. Dar, *pentru cetitorii unguri, în traducerea franceză, calificativul cade:* „il vainquit le 10 juillet, près de Brasov, Báthory". Şi „înfrîngerea" nu e de la Báthory, unit cu Paşa de Timişoara, ci *de la Tatari*, şi *nu în Ardeal, ci în Moldova.* Cu acest prilej Pogan, şpanul Maramureşului, devine un Pogány de pură rasă (p. XII)[1].

Apoi o lacrimă se varsă pe căderea lui Báthory „omorît cu mişelie *(sic)* prin *(sic)* proprii *(sic)* săi haiduci corupţi cu bani" (p. XIV). Şi se face şi elogiul funebru al ultimului dintre Báthoreşti „cari au păstrat nemicşorat Ardealul" *(ibid.)*. La urmă, nota despre Dionisie Ralì, care n'a fost „Mitropolitul lui Mihai-Vodă" (nu Viteazul nici aici!) decît în Moldova, şi despre „vanitosul" Marcu-Vodă.

Ca documente[2], se începe cu acelea care privesc afacerile de bani în Imperiu ale lui Nicolae-Vodă Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul (o scrisoare a lui, no. 7; alta, no. 9, no. 13; o a treia, cu facsimile, no. 15; o a patra, no. 18; cf. n-le 31, 41). Zvon fals de atac în Muntenia şi de prinderea lui de către Ardeleni, no. 53; şi n-le 98, 188, 191 (cerere a lui din Ianuar 1612), 195, 197, 202, 233-4 (scrisoare, Dec. 1612), 235, 243-4, 248. Se vede că Împăratul îi dăduse rangul de „Truchsess" la Curtea sa, pe care-l avea la 1607 (no. 2). Şi o scrisoare de afaceri a lui Petru Armeanul[3], no. 13. O afacere a lui Leca, no. 20. Familia lui, no. 34: fratele „Nicati" e „Nicachi", zis şi Wolfgang. Pomenirea, în Octombre 1607, a lui Dionisie Ralì Paleologul, no. 29; cf. n-le 40, 44, 82 (1610), 85, 91, 183, 190. Tot aşa acte privitoare la Ştefan, fiul lui Petru Şchiopul, care acte fuseseră semnalate de mine şi, dată fiind minima lor importanţă, aceasta ajungea. Se dă o scrisoare, ungurească, a lui Simion Movilă (no. 6), o alta, no. 170. Pentru întărirea de Turci a fiului Mihail, scrisoarea Vizirului, no. 28. Foarte important raportul nunciului, semnalînd că Ştefan, fiul lui Iancu Sasul (de fapt Bogdan), ieşind din tainiţa de la Anadoli-Hisar, se oferă a da creştinilor castelele Mării Negre (no. 12). Apoi el trece la Veneţia şi în Iulie 1608 era întors la Constantinopol, no. 49. Scriind Marelui Duce de Toscana, stăruia în proiectul său. D. Veress sem-

[1] A se îndrepta „hotnoghi" *(ibid.)* cu „hotnogi".

[2] Din ele se vede că s'au înlăturat elemente de punctuaţie utilă, ceia ce arată o incomplectă înţelegere a actului.

www.dacoromanica.ro

nalează la Lünig (I, p. 104) o scrisoare a lui, din Hampton. Era înțeles cu Țarul (no. 52). Regele Poloniei înștiințează pe Constantin-Vodă de sprijinul dat lui Ștefan de către regele Angliei, no. 61. Pentru buzduganul trimes de Ahmed I-iu lui Mihai Viteazul, no. 37. O scrisoare din Februar 1608 a lui Constantin Movilă, no. 43 (alta, no. 83). Secretarul lui polon, Paul Lanczki, no. 48. In materie de instituții, e foarte importantă *întrebuințarea terminului românesc de vecini (vechynek) în Ardeal* (no. 89, p. 95): aceasta dovedește *o prioritate de așezăminte românești* în acea țară (Săsciorii, de cari e vorba acolo, sînt în partea de jos a țerii, deci nu poate fi vorba de un import, „vecinii" la Munteni chemîndu-se *rumîni*).

Un număr de prețioase documente privește pe Marcu-Vodă, fiul lui Cercel (numele de Marcu vine de la fiul străbunului, Radu Paisie, și de la legenda sîrbească)[1]. El apare ca dăruit cu o pensie imperială în 1607, no. 25: petiție italiană a lui): *comandă niște Sîrbi și avea pe mamă-sa în Țara-Românească* n-le 26, 27. Prin August 1608 el se gătia de o năvălire, no. 50.

Pîrît la Curte că a fost „crescut" de Sigismund Báthory și l-a întovărășit în Boemia, fiind inițiat în planurile lui secrete, Marcu e arestat și i se iea un interogatoriu din care iese multă lumină asupra afacerii lui Mihai Viteazul (p. 72 și urm.). Mărturisește că ar fi vrut să năvălească în Moldova cu haiducii, că Turci îi oferiau lui Báthory să-l facă și „rege al Greciei". „Se jură că n'a vorbit rău de împăratul; „ardă-l, frigă-l ori facă-l răsol". Era însurat. Se adaugă și interogatoriul nenorocitului de Sigismund însuși.

O serie importantă de scrisori privește cariera lui Radu Șerban, învingătorul de lîngă Brașov, pe care d. Veress, în iubirea pentru nația sa, a ținut să-l facă totuși, la urmă, cum am văzut, învins. Astfel n-l 22. Împăratul îi cere să facă pe placul regelui Poloniei, suprimînd pe pribegii moldoveni (din oastea învinsului Mihăilaș Movilă, pe care, cum se știe, și l-a făcut ginere, și el a murit în Muntenia, fiind înmormîntat la Dealu), no. 45. *La 5 Iunie 1608 el arată lui Rudolf că a încheiat o ligă cu noul principe ardelean, Gabriel Báthory*, no. 46. Se semnalează și o înștiințare către Statele Ungariei Superioare, actul de alianță fiind redactat la Argeș, în ziua de 31 Maiu, *ibid.* Cunoscutul Ioan Imreffy, mergînd din coace de munți, mijlocise înțelegerea, no. 47. Tot odată se în-

[1] Unii îl socot Ragusan (!); no. 24, V. și no 192.

www.dacoromanica.ro

cheie un act asămănător cu Constantin Movilă din Moldova, Báthory făcînd să jure și orașele, no. 54. Dar Sașii refusă, socotind că un asemenea act e contrar privilegiilor lor, no. 55. Relații de afaceri între boieri munteni și Brașovul, no. 56. Noul principe își asigură printr'un privilegiu pe Lugojeni, no. 60. Legăturile tînărului Movilă îi permiteau să se amestece în afacerile episcopiei din Muncaciu, no. 62. Se indică și scrisoarea de intervenție pentru numirea episcopului Silvan. Într'o scrisoare din acest timp, tânărul Movilă asigură că sentimentele pentru Báthorești le are de la tată, no. 65.

Radu-Vodă se îngrijia și de un adăpost, în cas de nenorocire, pe pămîntul Împăratului (7 Octombre 1609), no. 64 : i se cerea să facă însă, prin delegat, jurămînt de credință la dieta din Pojon, no. 64. În mărturisirile lui Marcu-Vodă se află știrea că Radu ar fi fost dispus să ajute restabilirea lui Sigismund Báthory, pp. 87-8. Acesta ar fi cerut pretendentului să vadă dacă Radu n'ar primi pe fostul principe al Ardealului „în vre-o mănăstire, cu satele ei chemate Tismana și Mehedinți" *(Mehadanz)*, p. 89, no. 74. În acel moment însă (Maiu 1610) Domnul muntean nu dorea nimic mai mult decît legătura, formală, cu Ungaria Împăratului, no. 76; cf. n-le 79, 82, 89. Gabriel Báthory se gîndise să atace Moldova, no. 79.

Nu se poate pune temeiu pe „jurnalul" venețian din Septembre 1610, care spune că Radu, înțeles cu Imperialii, ar fi vrut să atace Ardealul (no. 84), dar haiducii unguri, cari prădau în Polonia, ar fi avut, în acea toamnă, intenții rele, față de ambele Domnii, no. 86). Radu, care avea legături cu Polonia de unde își lua chiurasieri, ar fi vrut să-și cumpere un adăpost acolo, no. 87.

La 1-iu Decembre 1610, Andrei Dóczy, noul căpitan de Sătmar, anunță pe Radu, făgăduindu-i ajutor, că Gabriel Báthory stă să cadă asupră-i și apoi asupra lui Constantin Movilă, no. 88; cf. alte știri, no. 90. Pentru planul de retragere în Moldova al lui Radu, no. 92. Acolo principele ardelean voia să puie pe Ștefan Bogdan Sasul (no. 94), căruia i-ar fi dat pe sora sa (no. 142). Protestul și hotărîrea de atac a lui Constantin-Vodă, no. 96 (și o scrisoare a lui Nistor Ureche, no. 97). În Țara-Românească năvălitorul ar fi dorit să-și puie fratele; pp. 128, 131. Știri despre acțiunea militară la noi a lui Báthory, no. 99. Ioan Imreffy aștepta steag de la Turci pentru stăpînul său, no. 100 (cf. și no. 103). Și

www.dacoromanica.ro

la 9, la 15 Februar Báthory e în Tîrgoviște, n-le 102, 105 de acolo se coboară la București, no. 104. El petrece și oferă duel lui Radu, no. 106. De notat: *„În Țara-Românească pradă tare: nu sînt mănăstiri pe care să nu le jăfuiască și să nu țină cai în ele“ (de ce nu s'a notat în prefață ?).* Radu-Vodă scrie din Roman la 22 ale lunii (no. 107), la 27 din Suceava (no. 110) (la 28 și Constantin-Vodă, n-le 111, 112), la 4 Maiu din Roman (p. 159). Se vorbia de trecerea în Ardeal a lui Sigismund, cu Marcu-Vodă, no. 114. Despre Marcu și n-le 139, 146, 240.

La 14 April Gabriel Báthory e la Alba-Iulia, și se laudă cu isprava sa; no. 117. *Scrisoarea lui Imreffy (care va peri în luptă), la 19 ale lunii, e de o rară obrăznicie: Țara-Românească și Moldova trebuie legate cu acest prilej „de Coroana Ungariei“: Radu Mihnea, mare Domn muntean, „lăsat“ de Báthory, nu e un prieten sau vecin, ci „o slugă“, care, dacă nu-i va plăcea principelui ardelean, acesta-l va „arunca anumai decît“. Se va căuta unul ca acesta și pentru Moldova. „Numai de am putea reocupa hotarul neamului unguresc!“* Același lucru îl voia de altfel și regele Matthias, no. 144.

Radu pregătia revanșa. Mai multe scrisori arată că dușmanul lui o știe (v. și cererea de ajutor a acestuia către Marele-Vizir, 29 Maiu; no. 125), așa încît *ipotesa d-lui Veress că a fost bătut prin surprindere cade.* Scrisori din Iași, 5 și 25 Iunie de la Constantin-Vodă și Ureche (n-le 126-7, 135). Cu el și pribegii ardeleni, no. 128. Radu e în ziua de 19 Iunie la Buzău, no. 131. Buletinul de victorie al lui, din Brașov, 14 Iulie, no. 143. Felicitarea Palatinului, no. 150. Măsurile luate de Imperiali pentru ocuparea provinciei, no. 149. Radu convocase o dietă la Cincul Mare, no. 151. Scrisoare din 2 Octombre a lui Constantin Movilă, no. 158: el se declară gata a rămînea cu Ungaria Împăratului și adăpostește pe Forgách în retragere, no. 159. *Singurul izvor al marii înfrîngeri a lui Radu, care ar fi „fugit pe drumul pe care a fugit Mihai-Vodă“ (care fugă ?), e un raport de anonim, fără loc, din tabăra lui Báthory, care se laudă că are 50.000 de Turci cu el, conduși de un grozav bătrîn Osman-Pașa,* no. 160. În acel moment, 5 Octombre, Radu scrie din Suceava, *unde se retrăsese, nu pentru că l-ar fi bătut învinsul de la Brașov, ci fiindcă Turcii restabiliseră în Muntenia pe Radu Mihnea,* no. 161. Turcii vorbesc numai despre izgonirea lui Forgách (no. 163), care se plînge însuși, din aceiași Suceavă, la 22, numai pentru greutatea retragerii

www.dacoromanica.ro

în Moldova, pe timp de iarnă, dînd vina pe sfaturile lui Radu (no. 164): a pierdut doar caii, şi speră să se poată întoarce prin Caşovia. Aceasta e „înfrîngerea suferită *prin (sic)* Gabriel Báthory", adecă izgonirea de către Turci a generalului imperial care zăbovise unirea cu oastea biruitoare a lui Radu, no. 167. Dóczy spune apriat că *n'a fost o luptă cu Turcii şi Tatarii (non inita punga :* p. 215). *Fusese vorba numai de planul de a reîntra prin Maramureş, ibid.* şi no. 176. Constantin-Vodă li dă bani şi călăuzi, p. 216.

La 7 Novembre Radu era in Polonia, la Makovica, de unde trimete Palatinului pe Petru Armeanul, no. 167. Palatinul vorbeşte mai ales de lipsa de bani a celui aşa de pe neaşteptate devenit un pribeag (no. 168). Şi Romîni din Maramureş prădaseră pe Imperialii în retragere ; *şpanul romîn, Petru Pogan, se hotărîse pentru Báthory*, pp. 220.

Unde vede d. Veress „înfrîngerea grozavă" a lui Forgách şi Radu (!) „ din partea (!) haiducilor lui Báthory"? (p. 223, no. 170). În ce hal era Báthory, bun de bătut, cu toţi Turcii săi, o spune raportul unguresc de la no. 178. *El fuge de supt Braşov. N'are niciun tun; Paşa părăseşte pe cele şapte ale lui.* Şi Secuii ucid pe Turci. Cetăţile săseşti resistau. Principele îşi răsbună prin *cruzimi ca în Ţara-Românească, ibid.* Acolo Radu Michnea venise doar cu 300 de Turci, *ibid.* Báthory era redus să ceară bani lui Radu-Vodă, care, la 12 Decembre, îl refusă, no. 182.

Pe Radu, care înaintase pănă la Leutschau (no. 173 ; cf. n-le 174-5), îl refusă Împăratul la Viena, fiindcă are o nuntă : să stea al Tyrnavia (no. 170 ; cf. n-le 179-81, 185), unde era şi Nicolae Pătraşcu (no. 191. 193). El însă *se declara gata să reîntre în Ardeal, căutînd în Polonia doar sprijin*, p. 216, no. 171. În lipsa lui, boieri vreau să omoare pe Radu Mihnea (no. 182), care are cu el 300 de Turci şi „e mai mult Turc" (no. 186). Dar în Moldova Constantin-Vodă e înlocuit cu Ştefan Tomşa şi ar fi perit cu mîrzacul, cumnat al Hanului, care-l prinsese, no. 186. Dar iată-l *scriind din Hotin*, la 17 Ianuar 1612, cu speranţă de a se întoarce (cf. no. 204 ; no. 187), contra „necunoscutului şi de neam prost, care s'a lăudat că e născut din nu ştiu ce seminţie a Voevozilor". Asupra luptei din vara lui 1612 un interesant raport din 19 Iulie, no. 212. Pentru prinderea şi peirea lui Constantin, no. 224. Ştefan ar fi să iea pe fata unui negustor grec bogat, no. 186.

www.dacoromanica.ro

La 7 Februar Radu Şerban e la Viena, no. 194. Arhiducele Matthias îl îndreptă însă la mănăstirea Znyo sau Znyo-Varalja, lîngă Tyrnavia, n-le 198-200, 203. S'ar părea că e din nou la Viena în Iulie (no. 207), dar scrisoarea e primită atunci şi acolo (cf. no. 208). La 18 Iulie, ca şi la 9 August, la 4 Septembre la 18 Octombre, el se află de fapt tot la Tyrnavia, n-le 211, 219, 221, 224, 227; cf. n-le 216-7, 220, 228. Gabriel Báthory era în primejdie să fie ucis, şi d. Veress îşi arată profunda indignare pentru „creaturile" cu „acţiuni mîrşave", no. 218. Radu Mihnea se temea ca principele să nu se împace cu Radu Şerban, no. 222. Báthory se arăta favorabil lui Constantin Movilă, pe care-l credea readus de Tatari, no. 225; cf. no. 226.

În Decembre, Radu-Vodă nu poate fi, în sfîrşit, la Viena (no. 229; cf. n-le 230-1), căci îl aflăm la 27 ale lunii tot în reşedinţa lui obişnuită, no. 232. Nu e la Viena, cum crede d. Veress, nici în Ianuar 1613, cînd spune că soţia i-a sosit la Tyrnavia, no. 23; cf. n-le 241, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267.

Greşelile de lectură, mai rare, nu lipsesc. La no. 22 nu poate fi vorba de „duo *(sic)* mila solnieri e due mila pedoni", ci de „due mila *cavaglieri* e due mila pedoni". Lectura „Partase", cu tot sensul de întrebare, e imposibilă. În original „András" nu poate avea accentul actualei ortografii ungureşti. La no. 28 nu e, în dată, „Dzimajit", ci Dsimazil (Gemazì-ul). La no. 29 de sigur „vorhanden", nu „verhanden". La p. 71, „Album", nu „altum amicorum". La p. 93, r. 10 de jos nu poate fi „occupato". La p. 128 trebuie o virgulă între „Caimakam" şi „Mufti". Firește că la începutul paginii 137 greşelile vin dintr'o stricare de zaţ. Ca limbă, la pagina 106, nota 1: „ar dori cumpăra".

În materie de istorie, nu se poate scrie „Mustafa Bassa" (no. 28) pentru Vizirul Mustafà. În no. 32 nu e vorba de un particular „Sava Vlădică" *(sic;* repetat de două ori), ci de cunoscutul episcop Sava, Vlădica de Inău şi Lipova: d. Veress n'avea decît să caute la lista episcopilor din a mea „Istoria Bisericii". La no. 34 nu e vorba de „Doamna Maria din Moldova", ci de *domniţa* Maria, fiica lui Petru Şchiopul, măritată cu Polo Minio La no. 35 postavul nu e „carazie", ci „caragìu". La no. 38, cel aşezat în Scaun fiind „fiu lui Ieremia Voevod" e Constantin Movilă, nu Mihail. Ducele „Ferdinand Medici" e, cum se vede din însăşi adresa scrisorii, Marele

www.dacoromanica.ro

Duce de Toscana (no. 49). O restabilire a lui Radu Şerban în Mart 1609, cu plan de năvălire în Ardeal, e neadmisibilă: trebuie să fie o greşeală de dată (no. 58). La no. 62 a se ceti în titlu Silvan, nu „Silivon" (în documentul de recomandaţie, redactat ungureşte e „Szilovon"). „Mincionarie" din răspunsul lui Marcu nu e românește, ci „menzognarie", din „menzogna". La p. 131, „zeschninguier" e „ceşnigìr". „Cazulul" e Cazilbaşa, Şahul Persiei (v. p. 156; cf. p. 342). Ce poate fi (no. 125) „Jusuff paşa-vizir"? „Terjaki" (no. 136) e tiriachiu, beţiv. „Paşa Cazul" (!) şi la pagina 236. Tot aşa „Cazulii", p. 240.

* * *

Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului,* Bucureşti 1935.

D. Gheorghe Brătianu adună în acest mic volum articole apărute în timpul Marelui Război, în care fiul preşedintelui de Consiliu a fost voluntar pe front, şi multe pagini inedite.

În prefaţă autorul vorbeşte de „păcate ale tinereţelor". „Păcatele" pe care ni le înfăţişează n'au nevoie de iertare. Sînt pagini tinereşti, oneste, sincere şi calde, cum nu le mai poate scrie cineva mai tărziu, după anumite atingeri cu viaţa, care nu trezeşte totdeauna eroism nou, ci adesea pe cel de odinioară îl înăbuşă. Sînt interesante ideile optimiste ale lui Ion Brătianu în momentul declarării războiului; sprijinit pe multe exemple istorice, el era sigur de biruinţa Aliaţilor fără a putea spune „când": la Iaşi, după Mărăşeşti, cînd mă întreba el dacă mai spun că „vor fi bătuţi Nemţii", e curios că a trebuit să-i dau acest răspuns că „de sigur, dar n'am spus cînd". Sînt şi schiţe glumeţe, ca judecarea, la Iaşi, în Septembre 1916, a lui Strul Bercovici. Impresionante descripţii, de un realism crud, dar de un real talent literar, pentru acţiunea din 1917. Sînt părţi întregi de o rară frumuseţă pe un fond de mare sănătate sufletească, de normalitate robustă: aşa putea scrie atunci tineretul. Mişcător tabloul populaţiei care, femei şi copii, duce muniţii luptătorilor, cu un admirabil calm (pp. 72-3). E de sigur, în proporţiile sale modeste şi cu fereala de frase, de tot ce e retorică şi placaj, una din cele mai emoţionante cărţi despre război. O ediţie ieftenă ar trebui să îngăduie cunoaşterea şi cetirea ei în şcoli.

* * *

www.dacoromanica.ro

Petru Pandrea, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București [1935].

Foarte bună carte, de cercetare amănunțită. Forma e originală și une ori voit dură (de ce „aventurile spirituale ratate și divagațiile, probabil geniale, ale lui Hasdeu“ ?; p. 6). Excelentă scurtă biografie a lui Bărnuțiu. Se caută în operă influența lui Savigny și a „iluminismului francez“. Urmărire atentă a tuturor elementelor de împrumut în opera aceasta, apărată contra detractorilor. Dar nota polemică lovește și în aceia cari, ca d. Andrei Rădulescu, țin la moștenirea noastră de datini. Nu știu ce vrea să spuie autorul, care m'a onorat, de altfel, cu trimeterea interesantei sale cărți, în frasa: „istorismul conservator, cu primat gospodăresc, a fost reluat cu superbă furoare pasională *(sic)* de către N. Iorga într'o interesantă guvernare, din punctul de vedere al unei teorii românești specifice, dar fără durată și resultate, mărturisite chiar de protagonist“ (p. 136). Tînărul autor e vădit supărat, fără să ni spună de ce, dar aceasta nu face clară cugetarea sa, agresivă și în mijloacele de stil, virulente și, să zicem și: „pasionale“, cu „superbă furoare“. Cunoștințile frumoase și inteligența autorului pot fi întrebuințate, de sigur, la altceva decît la condamnări pripite și la violențe de limbagiu pe care noi, bătrînii, le considerăm ca puțin cuviincioase, chiar dacă un om mai în vrîstă ar trata astfel tinerețea promițătoare a d-lui doctor Petre Pandrea.

* * *

Marcu Beza, *Trei săbii moldovenești din vremea lui Ștefan-cel-Mare* (în „Memoriile Academiei Romîne“, secț. lit., III, VII, 2).

D. Marcu Beza a avut norocul de a găsi, întăiu, la Metohul Sfîntului Mormînt din Constantinopol, un aghiazmatariu de la Gheorghe Ștefan și de la Doamna lui, Safta, niște ripide de la Petru-Vodă și Radu-Vodă, cari pot fi fiii Chiajnei și al lui Mircea Ciobanul (și *chipurile)*, o cruce de la Istrati Dabija, o Liturghie greco-romînă din 1683, dar mai ales trei săbii românești care sînt de sigur *toate trei* ale lui Ștefan-cel-Mare, de și numai una-i poartă numele. Ele au venit de sigur în 1538, după prada Sucevei. Reproduceri, de același, în *Boabe de grîu*, 1934.

* * *

www.dacoromanica.ro

Ion I. Nistor, *Tratativele lui Mihai Viteazul cu Polonia* (în „Memoriile Academiei Romîne", III, XVI, 5).

După cercetările la Varşovia, în „Libri Legationum" ale d-lui Ilie Corfus, bursier al Statului romîn, d. Nistor presintă acte noi privitoare la Mihai Viteazul în legăturile lui cu Polonia. Pe cînd între Împăratul Rudolf şi regele Poloniei se purtau negociaţii pentru a nu se tulbura Ieremia Movilă, Mihai scria capugi-başei Husein (nu Husan)-Aga, pentru a explica luarea Ardealului ca un serviciu adus Turcilor (pp. 3-4); pîrăşte pe Ieremia că e legat cu Polonii şi va face ca fugarul Petru (Şchiopul): n'a plătit nici tributul întreg, ca unul care se pregăteşte a părăsi şi el ţara. Mihai e gata a lua Moldova, la ordinul Sultanului.

Propuneri de legătură cu Polonia, la Braşov, prin Taranowski în Mart 1600: Mihai cere Moldova ca feudă, şi pentru Nicolae Pătraşcu, moştenitorul, indigenatul polon. Promite, în schimb, reunirea întregii sale stăpîniri cu coroana polonă, căreia-i va recîştiga nu numai Ismailul, Chilia şi Cetatea-Albă, ci şi Oceacovul, la Nistru (pp. 5-6).

Instrucţii, în Octombre 1601, pentru solul la Poartă, Cristofor Kochanowski, care nu va cere numai Moldova, ci şi Ţara-Românească (pp. 8-11).

* * *

Nestor Camariano, *Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi şi prototipurile lor greceşti* (în publicaţiile „Institutului de istorie literară şi folklor, condus de D. Caracostea"), Bucureşti 1935.

D. Nestor Camariano, care începe bine cercetările sale, a dovedit că încercările lui Costachi Negruzzi, dintre care pe unele le-am găsit în biblioteca de la Hermeziu (Iaşi) (ms. e tot acela pe care Iacob Negruzzi l-a dat apoi Academiei Romîne), nu sînt cum am crezut eu, cîtuşi de puţin, originale. Dacă se ştia că el a tradus *Memnon* al lui Voltaire (dar se arată că după o versiune a lui Zisu Dauti), e meritul tînărului autor că a găsit într'o publicaţie a lui Dimitrie Darvari *Moraliceştile haractiruri* şi într'o scriere a lui Marmontel originalul pentru *Tripodul Elenei*, pe care din greceşte, şi nu din limba franceză, l-a tălmăcit şi un Mavrodi.

* * *

Dr. Anton B. I. Balotă, *Pe drumuri albanese*, Bucureşti 1935.

D. Anton Balotă a văzut Valona, Fjeri, Beratul, Lushnja, Kavaja, Durazzo, Tirana, Croia, Alessio, Scutari. Interesante obser-

www.dacoromanica.ro

vații asupra drumului parcurs, și ilustrații. Lăudînd sforțările făcute pentru a aduce țara la un nivel european, se critică părăsirea fondului propriu și graba de a ajunge la realisarea formelor, ca și setea de a realisa mai ales cîștiguri materiale pentru străinii, în primul rînd Italienii, cari și-au angajat capitalurile în Albania. E o întrecere aprinsă cu Iugoslavia vecină. Se arată ca dovadă de cheltuieli inutile linia ferată între Durazzo și Tirana, alături nefiind șoseaua. Se descrie personalitatea scriitorului Lhumo Skendo (Midhat-beiu Frasheri), fost ministru și actualmente librar (ministrul Pandele Vanghele a tradus pe Molière).

N. Iorga.

CRONICĂ

În *Revista Istorică română*, IV. d. Demostene Russo presintă cronica grecească a lui Mitrofan Gregoras. O precede de o biografie a autorului (dar la 1687 nu Sultanul Mahmud fu înlocuit cu Sultanul Ibrahim, ci Mohammed al IV-lea cu Soliman al III-lea; v. a mea *Geschichte des osmanischen Reiches*, IV, p. 224 și urm.). Pentru lupta „literară" între el și Nicolae Mavrocordat, pp. 2-3. Nu ne putem învoi cu caracterisarea că „Dimitrie Cantemir lăuda sau defăima totdeauna peste măsură" p. 4. Ralachi Eupragiotes a fost și în serviciul acestuia (v. p. 6). Se atrage atenția asupra unor disertații teologice ale lui Constantin-Vodă Duca (p. 9-12). O biografie foarte elogioasă a lui, p. 12, nota 1. Se dau, din causa cuprinsului manuscrisului în care se află cronica, și note, după o lucrare a d-lui Dyovuniotis, destul de maltratat, despre patriarhul Calinic al Constantinopolului, fost la Brăila, p. 13 și urm. (traduce și Viața Sf. Ioan de la Suceava). Pentru o scăpare din vedere la traducere autorul acestor rînduri se alege și el cu un semn de exclamație (p. 14), pe care mai apăsat l-ar putea pune el pentru schimbarea de Sultani din 1687. Îngrijitul text e întovărășit de o traducere [1]. E vorba în el numai de anii 1714-6.

[1] Dar de ce „Protospatarul"? Și „originari chiar din țară"? Nu „plebea Bucureștilor" pradă ci „cîți erau răpitori și ucigași în București (ὅσον ἅρπαγον καὶ μιαιφόνον μέρος τοῦ Βουκουρεστίου ἦν) (p. 20). Și nu Pivoda, care era un ofițer imperial, a putut căpăta tot de la Germani ca „plată", pentru serviciul pe care-l datora ca ostaș „spoliile" (τὰ ὅπλων σκῦλα)

www.dacoromanica.ro

Lucrarea se înțelege ca tendință gândindu-ne că represintă punctul de vedere al acelui Ioan-Vodă Mavrocordată, opus și Cantacuzinilor și chiar fratelui său Nicolae-Vodă. Se critică aspru raporturile cu boierii, care-l fac impopular. Acesta, după știri falșe de la cunoscutul predicator Avramie, ar fi fugit nebunește la Giurgiu, speriind orașul, și de acolo; de n'ar fi fost oprit, ar fi mers și pînă la Constantinopol. Năvălirea de fapt a Nemților — după aceia pusă la cale numai de boieri, care aduse tăiarea Marelui-Vornic Pătrașcu Brezoianu, pe care l-ar fi pus Domn, după fuga Fanariotului, Antim, care de aceia e bătut de ostașii turci, dus în exil și înecat la Enos — e descrisă cu foarte multe amănunte.

Se notează uciderea fraților Hrisosculei, verii primari ai lui Nicolae Mavrocordat: Dumitrașcu, Marele Postelnic, și doctorul Ioan

---

și „prada" comună (λάφυρα), ci e vorba de acești auxiliari indigeni. Punctuația e greșită; trebuie: καὶ ὅσον... μέρος... ἦν, ἠνώθησαν τοῖς πολεμίοις, ὧν (nu altă propoziție de aici) ἦν ἀρχηγὸς Πίσοδὰς τις τοὔνομα, μιστὸν ἔχον (nu ἔχων) παρὰ τῶν Γερμανῶν τὰ δ' ὅπλων σκῦλα καὶ λάφυρα (p. 20). E și un joc de cuvinte între ὁμοπίστῳ și ἀπίστων χείρονες, care nu e redat. In loc de „atunci" e „τότε δέ, τότε", „atunci deci, atunci". Nu mi se pare că σεμνολόγημα s'ar putea traduce prin „mîndreță", și σωφροσύνη, ca laudă pentru Rașachi Eupragiotes, nu e „cumințenie", ci „înțelepciune". Βλάχοι, cari-l ucid, sînt „Romîni", nu „Munteni". Δρυμὸς lîngă „Fîntîna lui Radu" cetește „Radu-Vodă", nu poate fi decît o dumbravă. Θεομισεῖς e „urîți de Dumnezeu", nu „blăstămați de Dumnezeu", și frasa trebuie întoarsă așa încît să se apese asupra calității de Constantinopolitan creștin, nu, la urmă, „creștin țărigrădean". Γοερὸς e „jalnic", nu „cu hohot". S'a lăsat la o parte „prea-curat" când e vorba de sufletul celui mort. Κατ' ἐπιστήμην ἰατρὸς s'ar traduce mai bine prin „iatrofilosof" decît prin simplul „doctor în medicină". Poate că „mănăstirea de la Cotroceni" e mai potrivit decît „din Cotroceni", nefiind acolo un sat. Intrebarea Bucureștenilor către boierii cari pleacă nu e în text, ci în interpretarea traducătorului, și aceștia nu „răspund" numai, ci „se îndreptățesc" (ἀπολογησάμενοι). In continuare, ἀνυπόπτως e „fără bănuială", nu „fără grijă". Καταλῦσαι e „să desfacă", nu „să destrame". Nu e vorba de „fruntași" turci vecini, ci de comandanți, Pași și bei. Se pare că nu se vorbește de o „invitație (către Bucureșteni) de a da crezare celor scrise în ea" (în poruncă), ci de atragerea acelor Turci, pentru a întări credința celor scrise. Ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων e numai aproximativ: „prin desfășurarea evenimentelor". Ἀποβαδίζω nu e „a ajunge la", ci „a *pleca la*". Ἔναγχος a rămas netradus. Venirea Patriarhului Samuil la Biserica Domnească οὐκ αὐτομόλητος e „nu invitat de el însuși"; el nu face pentru colonel cele cerute. Nu e o afirmație că Patriarhul a slujit „nu cu voia sa", ci că ofițerul străin era bucuros (ἑκὼν τῷ συνταγματάρχῃ). Nu e „astfel s'a făcut", ci „a *fost* pricina că s'a făcut". Nu e vorba de loc de „descălecat" în lauda lui Ioan Mavrocordat (p. 21).

www.dacoromanica.ro

(p. 21). La „cei cu măciuci" nu e nimic sărit: se spune că „asemenea" cu cei rămaşi pentru boli sînt şi aceştia (ca rămînere). Foarte interesantă ştirea că, la golirea oraşului, *Paşa din Giurgiu a dat voie să se aleagă Domn pe cine vor locuitorii (ibid.)*. Şi rolul Patriarhului de Alexandria, care vorbeşte în numele locuitorilor, e fixat numai aici. Înştiinţaţi, boierii din Tîrgovişte promit a se întoarce *pentru a se presinta apoi Paşei cu Domnul ce-l vor fi ales* (p. 22). Slujba pentru colonelul german şi Pivoda la Biserica Domnească e alt episod care iese din uitare: slujeşte Patriarhul, cu fostul de Ohrida şi cu un fost episcop de Vidin. Se slobod tunurile de trei ori pentru el, ca pentru un locţiitor de Domn. Şi aşezarea căpeteniilor armatei de invasie la Mărgineni: în această privinţă ştirile dintr'un act ulterior pe care-l public în *Memoriile Academiei Române*, 1935. Pentru Ioan Mavrocordat, al cărui nume ar trebui, fără adaus de Alexandru, să fie scris numai odată, înlocuind pe vechiul *Io* rămas fără sens, de vreme ce ţara se pustiise şi începea din nou, sînt numai frase lăudătoare. Cîteva note, bine venite, se adaugă (din Del Chiaro este a doua ediţie, chiar dacă editorul e aşa de desagreabil ca mine: e mai uşoară de consultat; v. p. 36). Este şi o vioaie discuţie genealogică împotriva d-lui I. Filitti, alt om care, cum se ştie, nu greşeşte niciodată (pp. 38-9). Şi a doua oară o lecţie către învăţatul scriitor (p. 40). În traducerea franceză, cam stîngace, nu poate fi vorba (p. 42) de „armée hongroise". „Monté sur le siège oecuménique" (p. 43), sună curios.

Vorbim aiurea de interesantul articol al d-lui P. P. Panaitescu despre privilegiul lui Alexandru-cel-Bun pentru Armeni. D. Filitti deslueşte mai bine originea şi cariera fraţilor Greceni, auxiliarii literari ai Brîncoveanului (şi răposatul Ştefan Greceanu, altfel om cu chibzuială, îşi primeşte partea de critică). Se deslueşesc doi Şerbani, dintre cari primul e ginerele lui Papa din Greci. Ar fi Dîmboviţeni, de neam foarte mic. D. I. D. Ştefănescu se ocupă, într'un articol redactat în limba franceză, de portretele de la Sucevita ale lui Gheorghe şi Petru Movilă. De d. Vladimir Dumitrescu despre cele găsite într'un mormînt din judeţul Roman (nu se scrie: „Gothes", nici „Iordanes"). D. N. C. Bejenaru scoate la iveală ciudate potriviri în scrisele d-lui Ştefan Berechet. Extrem de bogat e studiul d-lui Damian P. Bogdan despre diplomatica moldovenească. D-sa e contra stilului de la 1-iu Mart, pentru care a militat

www.dacoromanica.ro

un Gheorghe Popovici, aceasta pentru că nu se întrebuinţă în Lituania: trebuie o mai largă discuţie pentru a ne convinge (v. p. 127). De d. Iulian Ştefănescu semnalarea şi editarea unei forme ruseşti mult prescurtate, în presă, pentru poema grecească a lui Stavrinos. D. Victor Papacostea se ocupă de o istorie a Sultanilor, datorită lui Dionisie Fotinò: e un studiu liniştit, păstrînd vechea tradiţie de politeţă, care se uită prea adese ori de un tineret grăbit. Izvoare nouă par a arăta că Dionisie Fotinò nu era rudă cu cu cei de acest nume la noi: se putea ca acei pe cari-i citez să fie din altă ramură (pp. 181-2). Scăpările din vedere nu numai că nu se discută, dar nici nu se semnalează în text.

Se dă traducerea de d. Będrzycki a studiului d-lui Górka despre cronica germană a lui Ştefan-cel-Mare descoperită de acesta; se face astfel un serviciu însemnat cercetătorilor, cari nu puteau întrebuinţa textul polon. Dar cum se poate să se tolereze o apreciare ca aceasta: „incomparabilul şi neobositul cercetător de „valachica", d. Iorga", cu calicative amabile, ba chiar şi cu „domnul"? „Ştiinţifica" revistă se desonorează...

La cîrtelile de la *Miscellanea*: menţiunea drumului Vrancii, într'o publicaţie a mea, care deci nu-mi putea rămînea necunoscută (!), nu e un *document* despre Vrancea. Că Vrancea ar veni de la „corb", nu de la vrană, *credat Judaeus Apella!* Tot aşa cu „Ţara Neagră": de ce? Nu e vorba de *munte* negru, care e *altceva* (explicaţia naivă cu brazii nu ţine: Muntenegrul e „negru" din causa ştîncii). Un sat Cioara, după cine ştie ce cuib, e *una* şi o „ţară a Cioarelor" alta! „Vîlcea" i se pare autorului „ţara lupilor". pe cînd e un nume de om (v. pp. 281-3). Acelaşi critic crede că, atunci cînd spun „întăiul act", aceasta înseamnă altceva decît întăiul *din cele ce public.* Cînd cineva nu ştie nici româneşte... Atribuţia către „popa Florea" a cronologiei tabelare provoacă un zîmbet. Etimologia Chiojdului am dat-o eu, şi nu odată. Că supt Teutoni ar fi venit Săcuienii din judeţul cu acest nume nu se poate susţinea. Nici „Calvinii" n'au a face cu religia calvină (v. pp. 283-5). În sfîrşit presenţa lui Alexandru-cel-Bun la satul Cozia din Făleiiu (pp. 286-7) nu se razimă pe nicio dovadă: Cozial *nu Cozia*, a fost explicat de mine prin cetirea greşită a slavonului сочав de pe paşaportul lui Guillebert de Lamnoy. Acesta, de altfel, nu era în serviciul „regelui Franţei Carol al VI-lea", ci al ducelui de Burgundia.

www.dacoromanica.ro

El nu mergea la „mai mulți monarhi din Orient". Autorul notiței dovedește și aici necunoașterea istoriei universale.

Cu „necomplect", „neexact", „învechit" mă califică d. Filitti, vechiul colaborator al acestei reviste, pentru că n'am citat, în a revista mea francesă, April-Iunie 1934, toată bibliografia privitoare la un incident revoluționar care mă interesa prin singurul său cuprins (eu n'am spus, la p. 85, că manifestul din 1804 a fost descoperit la 1922 numai, ci am citat ultima carte despre el; de vreme ce li se zicea „invisibili", evident că nu s'ar găsi *atunci)*. Am voie să nu cred în legenda a toate făcătorului Ionică Tăutu (nu „Tăut"). Ura contra mea face pe elegantul critic să batjocurească și pe înaintașul mieu Iordachi Drăghici: nu mă voiu lăsa târât pe o pantă unde criticul ar avea ce să regrete. A-mi imputa că nu cetesc cărți de care vorbesc e o nedreptate și o grosolănie. Sînt iarăși liber să cred că la 1822 Muntenii n'au avut același rol cu Moldovenii. Sînt liber a spune unui public frances ce cred de nevoie despre scriitorii cari m'au precedat. Ar fi greu să satisfac pretențioasa curiositate a d-lui Filitti cu privire la doctrina satului așa cum mi se înfățișează mie. De ani de zile tolerez astfel de atacuri; e vremea să le întorc înapoi cui ajunge, pentru a satisface anume pasiuni, să-și facă o ocupație de predilecție din ele. Într'o conferință la Paris spun ce trebuie să spun potrivit cu scopul ce urmăresc și cu publicul. Orice om de bun simț o poate înțelege, în loc de a întrebuința pentru scopuri de neexplicabile răsbunări personale un text de această natură: nimeni nu e dator să caute în articolele uitate ale tuturora. De altfel, dacă n'am citat un studiu, de altfel vrednic de laudă, al d-lui Filitti, e fiindcă la Paris el nu-mi era la îndemînă.

D. Gh. Duzinchievici a găsit în Biblioteca Ossoliński din Liov o istorie a Imperiului Otoman, datată 1710, care-i pare mai veche.

Cu. d. Conea (pp. 291-2) discut aiurea.

Nota d-lui Dan Simionescu despre o însemnare din 1711 pe un manuscript din Atena o publicasem de mult eu. D-sa notează și o nouă ediție din *Theatron Politikon*.

Același dă iscăliturile lui Grigore Ureche și Mitropolitului Varlaam („M. V." nu poate fi barbarul „Magnus Vornicus", ci „V" e pentru Ureche", iar „M" poate greșit pentru numele lui Nestor), lui Dosoftei, a Alexandrei Buhuș, născută Ureche, a lui Nicolae Buhuș, ale lui Velișco, Miron și Ioan, Costineștii.

www.dacoromanica.ro

D-ra Maria Golescu presintă noi ştiri despre „roata lumii" în pictura populară. D. G. Potra aduce lista, de Stoica Ludescu, a averii lui Şerban-Vodă Cantacuzino. Se vede de acolo că Negoiţă Văcărescu era fiul fetei Logofătului Miroslav (numele pare a fi: Florica) (p. 301). La 1671 o cumpărătură la Stoineşti din Ilfov de la Stoica însuşi şi de la fiu, Spătarul Constantin (p. 302). Se vede că în prima căsătorie Şerban era soţul Elinei, fiica lui Stroe Leurdeanul (pp. 303-4). Se pomeneşte şi al doilea socru, Clucerul Gheţea (căsătorie înainte de 1663) (p. 303). Asupra unor nume ar trebui revenit. Şerban spune cum a făcut mănăstirea Cotroceni: „am înfipt sapa la pămînt şi cu mîna noastră jos în temelie cărămizi am pus".

D. M. Sînzianu cată a se lămuri între deosebitele interpretări date cuvîntului de „posadă".

Atacul grosolan al d-lui D. Bodin, ca specialist în materie contra unui om ca d. Matteo Bartoli — e dat în italieneşte pentru ca acel insultat să poată ceti — e regretabil din toate punctele de vedere.

*

La *Scrierile literare* ale lui Eminescu editate în „Clasici romîni comentaţi" o bună prefaţă de d. D. Murărăşu. De sigur numai titlul e comun între „Epigonii" lui Eminescu şi romanul lui Immermann (v. pp. VIII-IX). Nu ştiu dacă Scipione Bădescu, ridiculisat de Gheorghe din Moldova:

Un Scipione aveau Romanii,
Un Scipione bun general,
Un Scipione au Botoşanii,
Ce stă călare pe un cal,

a putut fi „prietenul" lui Eminescu şi în aşa grad încît să devină unul din eroii scrierilor marelui poet (v. p. XXXI). Largă întrebuinţare a inéditului, care ar trebui să înceteze de a fi astfel.

*

În cartea d-lui Ioan Licea, *Studii şi cercetări* (1935), pagini despre Eustratie Logofătul şi *Pravila aleasă* (1632). Toată această legislaţie ar trebui cercetată rînd de rînd şi vorbă de vorbă, şi măcar pentru echivalenţele verbale în care se cuprind preţioase

www.dacoromanica.ro

reminiscențe de datini. Lucrarea de față e un foarte bun început. Autorul tratează apoi despre oratorii romîni din secolul al XIX-lea (se așează, fără dreptate, Barbu Catargiu mai sus decît Kogălniceanu).

*

Observații foarte juste și prețioase recomandări în cartea d-lui inginer D. Iorgovici, *Muncă organisată și economie dirijată în cadrul interesului național,* București 1935. Nu e un rând de aici care să nu fi fost preconisat de autorul acestei recensiuni.

*

În *Lumea militară,* I, 4, N. Iorga dă știri despre Carol I-iu după memoriile Mariei von Bunsen, 1860-1912.

*

În *Revista fundațiilor regale,* II, 6, foarte vioaie scrisori, de largă orientare, ale lui Duiliu Zamfirescu le dă d. Em. Bucuța. Călătoria lui Prăjescu, boier moldovean, în Apus, la 1864, pe care o dă d. Artur Gorovei e, cu socoteala de simple cheltuieli, pe alocuri destul de banală. „Împușcatul" e tragerea la țintă. Biserica e cea greacă. „Alesada" e lanț. La articolul d-lui Vladimir Streinu despre „Edgar Poe și scriitori român" a se adăugi traducerea de mine (*„Opera poetică"*, pp. 388-9) a bucăților *Isus* și *Țara visului.*

*

În șase volume de pioasă amintire d. Gh. Adamescu publică, întovărășindu-le cu prefețe, cărora li lipsește nepărtenirea, „Operele lui Spiru C. Haret", adecă, pentru moment, nu tesa de la Paris sau „Mecanica Socială", ci raportul, așa de curagios și de complect, asupra învățământului în România, circulări și discursuri, al căror interes, nefiind și o valoare literară, e astăzi așa de scăzut. Ni se vorbește de scrisorile lui Haret: acelea de sigur se vor ceti cu interes și profit.

*

A apărut din *Histoire du moyen-âge,* colecția Glotz, fasc. I (395-888), cap. XIX și urm., cu capitole de dd. Lot, Pfister și Ganshof. Frumoase pagini de d. Lot despre originea feudalității, considerată ca o instituție strict francă. D-sa tratează și capitolele engles și iberic.

*

www.dacoromanica.ro

De dd. C. Fierescu şi Gh. I. Neagu o bogată *Antologie a Bărăganului* (şi folklore) (Călăraşi 1935). Sînt cântece pescăreşti, haiduceşti, colinduri (şi unul mocănesc), descântece.

*

D-ra Marioara Rarincescu dă un excelent studiu despre începuturile romanului românesc, ca prefaţă la o nouă ediţie a *Vieţii la ţară* de Duiliu Zamfirescu, în „Clasicii români comentaţi". A se adăugi acum şi Bujoreanu, cu ale sale „Mistere ale Bucureştilor". O cercetare a foiletoanelor de prin 1870-80 ar fi dat autoarei şi alte nume. În schimb, ni se semnalează romanul *Alexandru*, din 1883, al lui George Ioan Dimancea, de altfel o lucrare ridiculă. La Mille a se adăugi şi *Feciorul Popei.*

*

În *Moldova Nouă* a harnicului Transnistrian d. N. P. Smochină, pagini, şi în limba franceză, despre trecutul acestei numeroase părţi a romînimii. D. Smochină e un cercetător plin de răbdare, care stăpîneşte totdeauna o informaţie bogată. Se reproduce după Tomaschek pasagiul din Istoria republicei genovese de Canale în care e vorba de cei 300 de Moldoveni cari au apărat Mangupul dinastiei înrudite cu Ştefan-cel-Mare (p. 16, nota 1). E vorba acolo, cu cei colonisaţi în Siberia, de *1.200.000 de Romîni* (p. 84). Satele Glodoşii şi Grebănoşii sînt şi *dincolo* de Bug (p. 88). Cele pe numele Ruxandrei lui Vasile Lupu (p. 88) păstrează şi numele de Turla al Nistrului (p. 92).

*

În *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift,* 58, 1/2, se va găsi, pe lîngă o combatere obiectivă, plină de observaţii drepte, de către d. Georg Müller, a teoriilor d-lui Schiopul, ciudata notă a d-lui Gustav Treiber, inginer din Braşov, care crede că a descoperit din forma pieţei din Buzău că oraşul e o fundaţie germană din veacul al XIV-lea, de formă „ostelbică". Discutînd pretinsa cetate Negru-Vodă de la Bran *(sic)*, d. Fritz Schuster nu cunoaşte, sau nu vrea să cunoască, bibliografia românească asupra chestiunii.

*

În *Studii Italiene*, „*Roma*" *N. S.* (= noua serie), a d-lui Alexandru Marcu, d. P. P. Panaitescu aduce un călător italian din secolul al XVII-lea: Giambattista di Burgo (1689) (Chilia-„Licostomo"; un

www.dacoromanica.ro

Sfînt la Galaţi; expediţia lui Ioan Sobieski) şi altul din al XVIII-lea: Francesco Pizzagalli (1789) (foarte puţine ştiri). D. Al. Busuioceanu presintă acvarelele lui Preziosi (foarte frumoase planşe, de atunci adunate şi în albumul Primăriei şi în al d-lui Brătulescu). Despre Petrarca şi Leopardi, d-na Belciugăţeanu. D-ra Marioara Rarincescu, despre Duiliu Zamfirescu şi Italia. Despre unele scrise de misionari catolici la noi, în secolul al XVII-lea, d. D. Găzdaru. D. Cialdea despre Italia şi Romănia în neutralitate. De d. Titu Pîrvulescu despre poemul *La morte del Danese* de la începutul secolului al XVI-lea. D. Al. Ciorănescu, despre teatrul lui Metastasio şi manuscrisele italiene ale Academiei Romîne la noi. D-na Alice Marcu dă bibliografia traducerilor lui Carducci în Romănia.

*

Excelentă cercetarea de psihologie colectivă a d-lui François Perroux, *Les mythes hitlériens,* Lyon 1935.

*

Folklore şi note despre Mocani, în cartea d-lui Alexandru Stoian, *Caramurat-Ferdinand I, monografie*, Constanţa 1935.

*

Consideraţii interesante în broşura generalului Schina, *Marea, pămîntul şi aerul*, Bucureşti [1935].

*

De d. A. Loessner o carte cuprinzătoare despre mareşalul Pilsudski, *Josef Pilsudzki*, Lipsca 1935. Largă întrebuinţare a notelor acestuia. Cinci ani de Siberie, cu fratele, pentru bănuiala că a participat la o conspiraţie contra lui Alexandru al III-lea. Chinurile din închisoare (p. 21). Relaţii cu Iaponia. Apoi cele cunoscute din Marele Război şi pe urmă (după închisoarea în Germania).

*

În *Arhivele Olteniei* [1935], o conferinţă a d-lui Ioan C. Filitti despre Craioveşti. Note iscălite Marin Theodorian Carada, despre Craiova în secolul al XIX-lea. D. Iulian Marţian publică nişte note din 1844 despre mănăstirea Prislopului. D. Eugen I. Păunel dă însemnări din călătoria prin Banat a militarului austriac Johann Friedel în 1769, (şi despre portul romănesc). D. Ilie Chiriţă se ocupă de boieri din neamul Brîncovenilor. D. Ioan Donat ar avea complectă dreptate că Bogdan-Vodă din pomelnicul de la Rîmnicul-Vîlcii e Dan-Vodă,

www.dacoromanica.ro

dar numele de Anca al mamei sale s'ar opune, afară numai dacă nu s'ar crede că Mircea e fiul lui Radu cu Calinichia şi Danciu cu Anca, precum, de altfel, crede şi autorul interesantei cercetări. De d. D. Tudor ştiri despre podul lui Traian. Documente despre Rudeni, p. 107 şi urm., comunicate de d. I. Ionaşcu. Altele despre Bucureşti, de păr. Teodor Bălăşel.

Ideia unui Voevod Vladislav, care e fiu şi tată de Domn, a d-lor Stoica Nicolescu şi Filitti mi se pare prea ciudată pentru a mă opri aspra ei. Nu văd iar de ce Andronic al lui Mihai Viteazul, care iscăleşte grecește, n'ar fi Andronic Cantacuzino, care i-a dat Domnia şi a cărui dată de moarte n'o cunosc. Restul rectificărilor îmi scapă tot aşa de mult. Iani, „Epirotul obscur", nu mi se pare dovedit. Grecul Cozoni de la 1731 nu e din acelaşi loc cu mama lui Alecsandri. Am *lăudat* pe d. Filitti pentru că a întrebuinţat pe Papazoglu. Îndreptarea inscripţiei din Albota era cu atît mai uşoară, cu cît dau facsimilele. „Comisarul" pentru „Comisul" e firește o greşeală de tipar. Nu ştiu ce-l supără pe d. Filitti în apariţia cu zăbavă a „Buletinului": va putea vedea cu plăcere că e acuma la curent. Cît de usoare sînt rectificările le poate vedea însuşi din ce-i serveşte d-sale d. Ionaşcu.

*

D. I. C. Filitti publică o broşură despre „Neamul Doamnei Neaga şi mănăstirea Aninoasa (azi Buda) din Buzău" (Bucureşti [1935]), cu o tablă genealogică preţioasă. Se lămuresc legăturile dintre aceia cari sînt îngropaţi în biserica dărîmată de la Buda şi li se arată descendenţa. D. Filitti a găsit că Vişa, „Doamna", de fapt ţiitoarea lui Mihnea-Vodă Turcul, era sora Comisului Bratul dintre 1613 şi 1626. Ea era nepoată de văr primare a Neagăi (p. 9). Neamul acesteia era înrudit cu Vintilă-Vodă, căci Vlaicu, tatăl Neagăi, era frate cu Doamna acestuia, Rada (portretul, cu al lui Vintilă, în articolul mieu din *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice)*: biserica de care e vorba era chiar o primă fundaţie a acestuia (p. 10).

Vişa, fiică a lui Radu Ceaşnicul (1581-2) şi a Stanei, sora lui Vlaicu, tatăl Doamnei (p. 14) e citată la anul 1590 (*ibid.*, p. 10). Dar fiii şi fetele în turcie ai lui Mihnea pot să nu fie cu Vişa (p. 12). Se citează un act de la Radu Mihnea, care numeşte „mamă" pe Neaga, dar se observă cu dreptate că era numai una din acele

www.dacoromanica.ro

formule de politeţă, foarte obişnuite în acel timp (p. 12). O menţiune a Neagăi ca „maica Radului Voevod", p. 12, nota 8. Neaga nu-i lasă nimic Domnului de la 1614, care deci nu e fiul ei (p. 13). Ea avea un nepot (= fiu de nepot), Negoiţă Tătăranul, botezat poate de dînsa, fiu al Predei Postelnicul (v. p. 12, nota 8). Tot Neaga se chema soţia, prinsă de Turci, pe vremea lui Mihai Viteazul, a cunoscutului Mitrea Vornicul; ea venia mătuşă Doamnei (p. 13). Despre dînsa sînt ştiri în explicaţiile la actele din *Studii şi documente* ale mele, V. D. Filitti stabileşte că la 1622 năcăjita foastă soţie de Domn nu mai era în viaţă (p. 13). Şi autorul e de părere că Neaga a fost îngropată la Buda *(ibid.)*. Se adaugă şi alte preţioase ştiri despre aceşti boieri buzoieni.

*

În *Observatorul social-economic*, IV, 3-4, d. Al. Doboşi reiea pe larg raporturile ţerilor noastre cu Veneţia în secolul al XVII-lea. Informaţia e complectă.

*

În revista *Blajul*, II, 1, păr. Ştefan Manciulea îşi continuă studiile despre Romînii la graniţa de Vest. Despre Făgăraş se ocupă în aceiaşi revistă d. Octavian Popa: autorul nu primeşte etimologia Făg[ăr]aş, de şi i-am pus alături pe aceia a locuitorilor satului vecin, Vlădenii: Vlăd[ăr]enii.

*

În *Blajul*, II, 4, păr. Şt. Manciulea continuă studiul său despre „Graniţa de Vest".

*

În „Bulletin international" al Academiei din Cracovia, Aprilunie 1934, p. 120 şi urm., d. K. Tyminiecki presintă situaţia ţeranilor din Polonia în secolul al XIV-lea după reglementaţia lui Casimir-cel-Mare.

*

În *Documente răzăşeşti*, I, 9, petiţia unui călugăr Neofit de la Cernica îndreptată către Ioan Sturza, Domnul Moldovei, pentru nişte bani ce i se furaseră. „Peristasi" e greceşte περιστάσεις, împrejurări.

*

www.dacoromanica.ro

Note despre studiile lui M. Kogălniceanu la Lunéville le dă d. D. Mazîlu, în *Gazeta Cărţilor,* IV, 11-2. Acelaşi arată că *Tatăl Nostru* trimes de Luca Stroici în Polonia e după Coresi. Tot acolo d. Aurel Mureşianu vorbeşte despre protopopul făgărăşean Gheorghe Petraşcu, de la începutul secolului al XIX-lea, şi despre biblioteca lui. D. Anton Oprescu semnalează intenţia fiului lui Librecht (Liebrecht d'Acébla) († 1876) de a da o „Histoire générale des Roumains" şi un volum de „Littérature roumaine".

*

În *Făt-Frumos* din Cernăuţi, IX, 5-6, ştiri despre P. Ispirescu (şi legende culese de el despre Vlad Ţepeş; scrisori de la Tocilescu—povestire italiană despre Ţepeş, — de la Hasdeu, Odobescu şi G. Dem. Teodorescu) şi Porumbescu. Notiţele critice au aceiaşi amenitate care distinge starea de spirit a harnicului cercetător d. Leca Morariu. Greşelile, care sînt omeneşti, nu se „răstoarnă", ci se îndreaptă, cu obiectivitate, omenie şi une ori cu un datorit respect. Ni place cînd pledează contra ridiculei forme „vieaţă" şi pentru „viaţă".

*

Foarte cuprinzătoare, sprijinită pe o uimitoare bibliografie, cartea d-lui Ioan Coman, *Titanul Prometheu, cultul şi elementele pre-hesiodice şi hesiodice ale istoriei sale, încercare asupra concepţiei Elenilor despre originile civilisaţiei în lumina istoriei lui Prometheu,* Bucureşti 1935.

*

Note, de d. I. Zaborovschi, despre Unirea Principatelor, în *Viaţa Basarabiei,* IV, 2.

*

În ziarul *Upsala nya tidning,* din 29 Decembre 1934 şi 2 Februar 1935, profesorul romanist Alf Lombard are cîteva coloane de simpatie pentru Romînia *(Rumänien värt att upptäckas av utlands-intresserade Svenskar).*

*

O preţuire a lui Barbu Catargiu, de d. I. C. Filitti, în *Libertatea,* III, 4.

*

www.dacoromanica.ro

În *Contribuțiuni la istoria poesiei noastre populare și culte* („Memoriile Academiei Romîne", secț. lit., III, VII, 1), d. Onisifor Ghibu analisează broșura *Kintyets kimpenyesty ku glazuri rumunyesti* de „un holtyej kimptyian", semnalată și de d. Veress (și bucăți ungurești). E de la 1768 (două ediții, Cluj și Buda). Se amintește și cîntecul de iubire publicat de Gh. Alexici în „Revista" lui Tocilescu, XIII, p. 278 și urm. Pare greu de admis că autorul ar fi fost, cum presupunea d. Veress, totdeauna preocupat de interesele nației sale, „un ofițer ungur al regimentului iliro-romîn din Banat, care, iubindu-se cu o Romîncă, i-a scris aceste poesii, fiind mutat într'o (!) altă garnisoană" (!) (cf. p. 5). Sînt răsunete de poesie populară și e o cunoștință adîncă a limbii. Este și o culegere manuscriptă de același caracter (v. p. 13 și urm.): aici sînt numai cîntece ale poporului — și cu invitație la București (p. 14). Nu înțeleg de ce și aici se vede dovada unei agreabile conviețuiri ungaro-romîne, rostită printr'un închipuit Ungur. Cînd se află aiurea și plîngerea lui Horea, cred că nu mai poate fi o asemenea origine. Tot așa de greu e să admitem că aristocrația noastră maghiarisată a întrat în Ungurime cu cîntece cu tot (v. p. 16, nota 1). Dar e importantă traducerea *Batrahomiomahiei* de Ungurul Iosif Koncz în românește (la 1846), ca să înțeleagă Romînii „și partea cea mai mare a Ungurimii ardelene" (v. p. 17, nota 1).

*

În broșura *Teatrul Unirii, repertoriul pentru propaganda Unirii Principatelor* (București 1935), d. I. Xenofon examinează între altele piesa, foarte interesantă ca dialog (o voiu arăta într'un număr următor), a lui Ion Dumitrescu, *Zmărăndița sau Fata pîndarului*, din 1855.

*

Pe lîngă interesante considerații și critice îndreptățite ale tristei stări de azi se vor găsi pagini de istorie în cartea de trezire și orientare a d-lui P. Nemoianu, *Comerțul de animale al României* (București 1935).

*

În *Boabe de grîu* V, 7, d. Leca Morariu presintă Muzeul Porumbescu de la Suceava.

www.dacoromanica.ro

În aceleaşi, V, 8, de d. Ioan Georgescu, descrierea Şcolii Normale Unite din Oradea (portrete de episcopi) D. Emil Coliu despre Muzeul Kalinderu (neaşteptat de multe lucruri de prima ordine).

*

În *Revista fundaţiilor regale*, II, 3, o notă a d-lui Şerban Cioculescu despre corespondenţa între Caragiale şi Paul Zarifopol.

*

În *Ţara Bîrsei*, VII, 2, un întins articol al d-lui A. A. Mureşianu despre Teofil Frîncu (biografie complectă, scrisă cu multă simţire; se căsătorise cu o Italiancă din Austria, Amalia Tasotti; şi raporturi între cartea lui Slavici despre „Popoarele Austro-Ungariei" şi descrierea de călătorie a Englesei Gerard; scrisori ale lui Frîncu). D. Aurelian Sacerdoţeanu continuă analisa critică a opiniilor d-lui Schiopul despre „Andreanum": e un adîncit studiu de diplomatică. Inedit despre mişcarea lui Horea de d. Mihail Popescu. Răspunsul adresat tot d-lui Schiopul de d. Emil C. Lăzărescu e un model de analisă calmă şi pătrunzătoare. De d-ra Luisa Netoliczka despre „Junii" la Braşov. D. Norbert Salmen adauge la publicarea scrisorilor româneşti (acte ardelene din secolul al XVIII-lea; a apărut şi un extras, cu facsimilele unei scrisori a lui Constantin-Vodă Brîncoveanu).

*

Ultimele tulburări şi prefaceri din Mexic sînt resumate în revista *Universitad de la Habana*, Novembre-Decembre 1934.

Se presintă cu cele mai mari laude noua Constituţie, cu expropriarea, dar cu despăgubiri, a apelor, pădurilor şi subsolului, cu interzicerea de la pămînt a societăţilor comerciale şi a străinilor, dar şi cu despoiarea complectă a bisericilor, oprite de a mai cumpăra, cu ziua de lucru de opt oare (şapte pentru noapte), cu o zi liberă din şase, salariul minim şi dreptul de sindicalisare, cu ocrotirea femeii şi copilului la muncă, cu contractul colectiv, cu crearea şcolii săteşti practice (dar fără religie şi idealism), cu „misiuni culturale" şi „expoziţii şcolare" (v. revista *Maestro Rural*), cu „şcolile regionale rurale", cu „şcolile centrale agricole", cu „casa studentului indigen" *(indian)*, cu „societăţile locale de credit agricol" (care cumpără ieften uneltele), cu „cooperativism social". E şi un „plan sexenal" ca la Soviete (în acest timp „nu

www.dacoromanica.ro

se creşte numărul medicilor, avocaţilor, inginerilor, etc.“). Se merge aşa de departe în domeniul educaţiei, încît se poate scrie: „unde e un Mexican analfabet, este un trimes al Secretariatului de educaţie publică pentru a încerca să-l instruiască“. Statul se zice „socialist“, dar adaptat la necesităţile locale.

*

D. Ion Muşlea dă o broşură, de cuprins nou şi util, despre „cunoaşterea bibliotecilor româneşti ale oraşelor din Transilvania (pînă la Unire) *(Contribuţiuni la...)* (Cluj 1935) *(sic!*, privitor la biblioteca lui Moldovănuţ n'are rost, şi, în orice cas, se aplică d-lui Georgescu-Tistu, şi nu mie; cînd zic că Romînii din Braşov, şi Sibiiu „n'aveau unde ceti“, înţeleg, firește, localul, sala de cetire; d. Muşlea însuşi spune: „sălile de lectură lipsiau“; p. 241, nota 2). O „bibliotecă“ nu e colecţia de documente şi de manuscrise, pe care de sigur că am cunoscut-o, de la biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului şi nici depositul, în care am lucrat, de la Episcopia unită din Orade. Nu putea fi vorba nici de micile biblioteci şcolare. Descoperirea şi înşirarea lor, cu o bogată bibliografie, constituie marele merit al acestei broşuri de adevărată revelaţie (şi în *Familia,* cred, erau de cules unele date).

*

În revista *Fornvännen,* 1934, d. Gunnar Ekholm vorbeşte despre rolul comercial al Italiei, după cucerirea Greciei, în Nordul scandinav. Regiunea Capuei se aşează în frunte. Frumoase căni de vin, unele de argint, şi cu sculpturi, de caracter grec. Obiectele se aduc şi prin Galia. O notiţă atinge trecerea de monede engleze în Scandinavia şi dincolo de Elba, „probabil în secolul al X-lea“ (şi de la Edgar).

*

Pentru cardinalul Mazarin studiul d-lui Pietro Orsi, *Mazzarino e Cromwell nei dispacci dell'ambasciatore veneto Giovanni Sagredo,* Veneţia 1935. Sicilian; comandase şi trupe; vine în Franţa pe lîngă nunciu la 1635; scria, la 1648: „Pleust à Dieu que tous les François eussent la même passion que moy pour le bien de l'Estat“. Pentru Cromwell, trimesul veneţian în Anglia dă ştiri că ar căuta, la 1657, un alt titlu decît „rege“; ar fi vrut, după un agent genoves, acela de „împărat“ (p. 29, nota 1, după Momigliano, *Cromwell,* Milan 1932), ceia ce se confirmă şi de trimesul veneţian (p. 29).

*

www.dacoromanica.ro

In *Bulletin of the International Committee of historical sciences*, VI, III, rapoarte de „iconografie istorică",—şi una franceză, pentru ultimul timp. Apoi o listă a colecţiei de la Versailles şi stampe cu privire la Turci (p. 37). O bibliografie germană complectă. Studiul d-lui Gerhard Ladner despre colecţia de portrete de la Ambras a arhiducelui Ferdinand, guvernator al Tirolului, ne atinge şi pe noi, pentru că în ea se aflau portretele lui Vlad Ţepeş şi lui Ştefan, fiul lui Petru Şchiopul (dispărut după războiu). Arhiducele se inspirase de la colecţia italiană a istoricului Paolo Giovio, dar el urmăria o adunare de chipuri *dinastice*. Caracterul exotic al Voevodului muntean din secolul al XV-lea şi al oaspetelui moldovean pe care-l reţinea în Tirolul său, ca pupil şi prisonier, trebuiau deci să-l intereseze. Pentru prima oară avem explicaţia găsirii acolo, în castelul de lîngă Innsbruck, a celor două atît de interesante portrete. Autorul, care urmăreşte mai ales materialul german, nu se opreşte asupra acelora, de şi le menţionează în trecăt.

*

De N. Iorga, *Însemnătatea Unirii de la 1859* (conferinţă), Bucureşti 1935.

*

În *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XLVIII, 1, d. Georg Müller studiază cu de-amănuntul capitolele provinciale săseşti din Ardeal şi decanii lor, începînd cu anul 1192.

*

În *Biserica ortodoxă romînă*, Novembre-Decembre 1934, note despre Mitropolitul Antim Ivireanul şi documente despre Daniil Vlahovici, episcopul Bucovinei, despre legăturile Mitropolitului Veniamin cu împrumuturile şi chestiile politice ale Moldovei, precum şi o scrisoare din 1821 a lui Meletie, episcopul Huşului (de N. Iorga). Păr. N. M. Popescu dovedeşte că n'a existat un Mitropolit Teoctist intercalat în păstoria Mitropolitului Gheorghie (documentele care-l pomenesc fiind false) şi arată că numele episcopului de Roman în cel de la 1438 e greşit.

În aceiaşi, Ianuar-Februar 1935, note despre Mitropoliţii munteni Antim şi Mitrofan, de N. Iorga (şi în n-l următor). Un act privitor la un preot de la cetatea Hotinului (1666), publicat de preotul D. Furtună.

*

www.dacoromanica.ro

D. Em. Ciomac dă la Fundațiile Regale o largă înfățișare a lui Wagner *(Viața și opera lui Richard Wagner).*

*

D. Ioan C. Filitti reia studiul său, atît de bogat cu genealogie, *Mama și soția lui Mihai Viteazul,* Craiova 1934. Cu Tudora „rachieriţa" ne-am împăca însă greu.

*

Despre sensul cuvintelor *jude* și *judecie* se ocupă d. Ioan C. Filitti, în „Memoriile Academiei Romîne", secț. ist., III, XVI, 1, Bine informată ca de obiceiu, lucrarea nu are claritatea altor studii ale autorului și pare mai curînd o serie de note polemice.

*

În *L'Universo,* XV, 10, expunerea, de d. O. Kadic, a resultatului cercetărilor făcute în grota din Ungaria (comitatul Borsod) zisă „Mussolini".

*

În „Memoriile Academiei Romîne", III, XVI, 3, d. Constantin D. Karadja se ocupă de ediţiile din 1488 ale cronicii lui Thurócz. Se dau și note despre tipărirea celorlalte cronici ungureşti. Se reproduc planșele care ne privesc. De reţinut două portrete ale lui Ioan Hunyadi.

*

Tot acolo, III, XVI, 4, generalul Radu Rosetti presintă itinerariul lui Ștefan-cel-Mare, — operă de mare folos.

*

Foarte preţios inventariul averilor bisericilor și mănăstirilor din eparhia Buzăului, 1819, 1825, pe care-l dă d. Ioan C. Filitti, în *Biserica ortodoxă romînă,* 1935, n-le 1 și 2.

*

În articolul din *Progresul social* pe 1933, no. 6, *Consideraţiuni economice despre S.-E. Olteniei în vremea romană,* d. D. Tudor arată un larg orizont și capacitatea de a înţelege și continua drumurile noi. Se dă o clară sintesă după ultimele resultate ale săpăturilor.

*

În revista *Cronica Huşilor,* II, 3, o notă, de arhiereul Veniamin Pocitan, despre fostul schit, din secolul al XVII-lea, al Huşului.

*

www.dacoromanica.ro

În *Boabe de grîu*, V, 5, d. Karl Kurt Klein, directorul bibliotecii din Iași, presintă istoria colecțiilor și orînduirii, arătînd importanta, revoluționara parte pe care a luat-o însuși în reformarea acestei instituții atîta timp părăsite și prădate.

*

În *Comptes-rendus* ale Academiei de Inscripții din Paris, Iulie-Octombre, d. Monceaux arată interesul scrisorii Sfîntului Augustin în care se înfățișează discuția lui cu poporul cu privire la alegerea unui ajutător la bătrînețe. Se semnalează din Cipru descoperirea unei civilisații neolitice, cu case circulare și frumoasă ceramică (p. 276).

*

O presintare inteligentă a împrejurărilor din anul trecut o dă d. C. L. Flavian, în *1934* (București 1935). Sînt în adevăr bune pagini de istorie contemporană. Autorul e un spirit pătrunzător și capabil de a prevedea (ca în ce privește raporturile dintre fascism și hitlerism). Față de creațiunile mussoliniene e nedrept, din causa ideologiei sale, opuse. Nu știu dacă viitorul va confirma prețuirea regimului Roosevelt în Statele Unite. Interesantă visită, la casa lui Clemenceau. Și alte pagini de amintiri, duioase și bune

*

În *Prager Rundschau*, V, 1, d. U. Sachauer reproduce icoane maramurășene, asemenea cu cele românești din această regiune. La Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul costumele sînt cele din societatea secolului al XVII-lea.

*

În *Boabe de grîu*, V, 7, d. Marcu Beza, semnalează, cu frumoase ilustrații, următoarele lucruri de artă românești la Constantinopol: la Arnăut-chioiu un potir de la Mihai-Vodă Racoviță, un aier de la Doamna lui Scarlat Callimachi, paisprezece hrisoave domnești pentru biserica arhanghelului Mihail; ruinele palatului Suțeștilor. La Patriarhie, acte de la Ștefan-cel-Mare (1461) înainte, manuscrisul cărții „Despre datorii" a lui Nicolae Mavrocordat, jețul patriarhal dăruit de Dimitrie-Vodă Cantacuzino, patrahirul de la Vornicul Șerban Cantacuzino, omoforul de la Mihai-Vodă Suțu, un aier de la 1777 („Io KS. DM." e „Io Constantin Dimitrie Moruzi", Domnul Moldovei); la Metohul Sfîntului Mormînt un

www.dacoromanica.ro

lexicon greco-romîn din sec. al XVII-lea, o Liturghie greco-romînă din 1863, note ale lui Dosoftei de Ierusalim; la Museu săbiile lui Ştefan-cel-Mare.

*

Elemente pentru biografia lui Axentie Uricariul în N. Iorga. *Ştiri despre Axentie Uricariul,* „Memoriile Academiei Romîne", III, XVI, 2.

De acelaşi, *Legături, descoperite de d. M. Beza, cu mănăstirile Meteorele din Tesalia, cu o notă despre Nicolae-Vodă Petraşcu fiul lui Mihai Viteazul; ibid.,* 6, şi *Testamentele domniţei Elena Cantacuzino; ibid.,* 7.

*

D. I. Murăraşu publică din nou, cu variante, *Călin Nebunul* al lui Eminescu, cu variante şi observaţii critice (Bucureşti [1934]).

*

În *Analele economice şi statistice,* XVIII, 1-3, un studiu întins, de preţioase amănunte, culese pretutindeni, al d-lui Ion C. Filitti despre „organisarea fiscală" pînă la Regulamentul Organic; pe alocurea nu se poate deosebi neted stadiul de evoluţie, subiectul fiind presintat în general pe acelaşi plan. De d. Const. Bugeţianu note despre fabricile de hîrtie din România.

*

D. O. Han publică un studiu despre sculptorul Paciurea (Bucureşti 1935).

*

Au apărut şi în volum *Amintirile colonelului Lăcusteanu,* publicate de d. Radu Crutzescu, cu un comentariu de d. Ioan C. Filitti.

*

O listă a publicaţiilor tipărite la Ploeşti între 1865 şi 1906, în revista *Prahova,* II, 12-3.

*

În publicaţia jubilară a societăţii „Academia Ortodoxă", *Cincizeci de ani (o sută semestre) de existenţă,* Cernăuţi 1935, d. Sextil Puşcariu explică, după *a covîrşi* (de la *vîrf*), *a cutropi,* care ar fi de la *trop,* şi acest cuvînt dispărut ar fi acelaşi ca „trupa" la Latinii apuseni. Pentru aceasta ar trebui admisă însă o conlocuire cu

www.dacoromanica.ro

un popor germanic, ceia ce e mai mult decît dubios. De d. V. Loichiţa despre „Ideia unirii noastre naţionale şi înfăptuirea ei“ (după un discurs, cu amintiri şi ignorări). De păr. S. Reli ceva, cules din multe locuri mai vechi, despre arta noastră religioasă.

*

Pentru problema raporturilor germano-polone, noua publicaţie din Liov, 1934, *Nemcy i Polśka, dyskusja powodu Kliążki, Deutschland und Polen.* E răspunsul la o serie de cărţi germane recente, mai mult sau mai puţin cunoscute.

*

Foarte folositor noul buletin bibliografic al Academiei de Comerţ *(Buletinul Bibliotecei)*, care va apărea trimestrial.

*

Se anunţă o carte de Ferdinand Grenard despre Ginghiz-Han *(Gengis-Khan*, Paris 1934).

*

În *Gînd Românesc*, III, 4, o notă a regretatului Ernest Armeanca despre călătoria prin Banat a baronului d'Haussez (1831).

*

Păr. Ştefan Meteş dă o nouă ediţie, splendid executată, şi cu o sută cinsprezece ilustraţii, din a sa *Istoria bisericii şi a vieţii religioase a Romînilor din Transilvania şi Ungaria, volumul I (pînă la 1698).*

În prefaţă se subliniază din nou cu dreptate lipsa publicaţiilor documentare care ar putea permite să se scrie în amănunte această istorie, care supt atîtea raporturi şi la anumite epoce se confundă cu a însuşi neamului românesc.

Informaţia nouă e atent culeasă şi întrebuinţată. Sînt cărţi, ca a lui Juhász despre episcopia de Cianad, pe care le aflăm aici. Se relevă importanţa observaţiilor păr. Dvorník cu privire la influenţa creştinismului latin din Moesia asupra Slavilor.

La pagina 21, nota 2, observ că în numele de Mehedinţi nu e judele, ci cetatea Mehadia (Mehedieni = Mehedinţi) şi că numele căpeteniei eponime pentru judeţul Vîlcii (aşa se zice, şi nu Vîlcea) e Vîlcea chiar. Soţia d'intăiu a lui Matiaş Corvinul era fiica lui Gheorghe Podiebrad, regele Boemiei (cf. p. 45, nota 1, după Bunea). Biserici româneşti din 1398 (Rediu) şi 1418 (Almaşul Mare) sînt sem-

www.dacoromanica.ro

nalate, după Csánki, la paginile 46-7 (după cele însemnate de mai mult timp de autor). La p. 163, nota 1: Cherepovici. Interesantă însemnarea unor rămăşiţe de mormînt atribuite lui Mihai Viteazul în 1920 (ceia ce face mai suspectă descoperirea) la pagina 183, nota 1. Cuvintele *nedeie* trece şi la Unguri, în legătură cu rosturi româneşti (p. 240, nota 1).

La ilustraţii a se nota piatra sepulcrală a domniţei Zamfira (fig. 5), cu vulturul muntean foarte fin stilisat, vederea din afară a bisericii de la Streiu-Sîngiorgiu (fig. 6), a celei din Crişcior (fig. 9; la cea din Orlea nu exteriorul merita reproducere, ci frescele; v. fig. 41), din Ribiţa (fig. 10: foarte interesant desemn), din Sîrbi şi Apşa-de-mijloc (fig. 11-2, 35), din Feleac (fig. 14: păcat că după „restaurare“ !), din Geoagiu (fig. 17; prea mică), din Rîmeţ (fig. 18; aceiaşi observaţie), din Streiu (fig. 37; frumos turn), din Ostrovul-Mare (fig. 38; acelaşi turn), din Gura Sadului (fig. 39), din Rîul-de-mori (fig. 42; ruine cu acelaşi turn), din Budeşti şi Giuleşti (Maramureş) (fig. 54, 55), din Şoimuş-Pietroasa (fig. 57; foarte elegantă ca siluetă), din Hodoş-Bodrog (fig. 58; resturi vechi), din Porceşti (fig. 70), din Călineşti, Margine, Borşa-Bihor (fig. 87, 88, 89), din Sălişte (fig. 50, 96; ruină), din Ciula Mare (fig. 91), din Şegheşti (fig. 93, 94), dintr'un sat hăşegan (fig. 95), din Vad (fig. 103, 110), din Săcălăsău (fig. 106), din Corbeşti (fig. 109). Tot aşa ctitorii de la Crişcior (p. 166), de la Ribiţa (fig. 45), inscripţia de la Rîmeţ (care, *ea*, nu e desigur din 1486), discul, de curioase împodobiri în stil oriental, de la Hodoş-Bodrog, datat: 1523), o singhelie de la Vlădica Ghenadie (1628) (fig. 52), o scrisoare a lui Sava Brancovici, cu pecetea Mitropoliei (fig. 59), un curios Gheorghe Brancovicî cu turban (fig. 60), o iscălitură a lui Ioasaf de Lacedemona, episcop în Ardeal (fig. 61), rînduri ale Vlădicăi Sava de Veştem (fig. 62; nu se dă locul unde se află), fina caligrafie a episcopului Varlaam din 1689 (fig. 63), neaşteptat de eleganta scrisoare a lui Atanasie, făptuitorul Unirii (fig. 64), un frumos act de la Vodă-Brîncoveanu (fig. 73; cu ornamente), o foaie din „Codex Negoeanus“ (fig. 76), una din „Fisiologul“ şi „Albinuşa“ ale lui Costea din Braşov (1693) (fig. 77), cîteva pagini din tipărituri ardelene la începutul secolului al XVII-lea (fig. 78, 79, 80), o icoană din Necula (fig. 97; de sigur sec. al XVII-lea), picturi de la biserica brîncovenească din Făgăraş (fig. 98), din Sîmbăta-de-sus (fig. 99), o cruce de la Hodoş-Bodrog (fig. 100;

www.dacoromanica.ro

de sigur din sec. al XV-lea), dania lui Pătrașcu-cel-Bun pentru biserica din Șcheii Brașovului (fig. 107), o veche scrijelare la Rîmeți (1678) (fig. 111), pagina dintr'un Molitvelnic manuscris din a. 1674 (fig. 114), alta din cel de la 1676 (fig. 115).

Foarte bogată bibliografie, tablă de nume și tablă analitică a cuprinsului. Pentru istoric va trebui necontenit consultată; pentru preotul ardelean e o necesitate sufletească.

*

Din colecția „Peuples et civilisations" a d-lor Halphen și Sagnac a apărut un nou volum, de d. A. de Saint-Leger și d. Sagnac, *La prépondérance française, Louis XIV (1661-1715)*. Dacă e vorba de „preponderanță" politică, titlul nu e cu totul corespunzător și tocmai „cucerirea hegemoniei" (pînă la 1678), cum e intitulat primul capitol, e epoca în care Ludovic al XIV-lea apare cel mai necontestat. Împărțirea, clară și de o formă plăcută, e după State (cu o bogată bibliografie inițială). La capitolul despre „Europa Orientală" nu se vede ce înțelege autorul prin „les montagnards de Transylvanie" (p. 31), cînd e vorba de prințul însuși al Ardealului. Cîteva rînduri despre Imperiul Otoman e după tradiția occidentală, dar de sigur cu totul însuficient. E mai bine representată Asia. Partea narativă privitoare la Franța e de sigur foarte largă: poate trebuia să se tragă mai mult folos din admirabilele Memorii ale regelui. Rolul lui Colbert în comerțul oriental (v. p. 65) e capabil de aspre critici. Nu văd echivalența „Radzin ou Bakhtchi-Seraï" (p. 211). Foarte larg, plin de amănunte, capitolul despre viața intelectuală, cu amănunte despre desvoltarea știinților. De relevat curioasa mențiune a Domnilor noștri: „Brancovan Cantacuzène et Démétrios Cantémir", primul fiind în Moldova (p. 462).

*

În *Țara Bîrsei*, VII, 3, d. Candid Mușlea se ocupă de protopopii din Zîrnești. Urmează analisa „Andreianului" de d. Aurelian Sacerdoțeanu. D. Iosif Schiopul își urmează lupta pentru dovedirea neautenticității unor acte ardelene asupra cărora se oprește și recensia precedentă: n'avem timp pentrugîlcevi.

*

Academia Romînă publică un Catalog al Expoșiției comemorative Horia (București 1935). Sînt multe elemente necunoscute.

*

www.dacoromanica.ro

În revista *T. Codrescu,* IV, 6, privilegiul din 1658 pentru preoţii din Iaşi al lui Gheorghe-Vodă Ştefan. In n-l 7, un document de la Ştefan-Vodă Lupu pomeneşte, la 20 April 1660, pe viitorul Duca-Vodă, pe atunci al doilea Vistier, care „slujit-a din tinereţele sale în casa părintelui nostru, a lui Vasile Voevod". În n-l. 8, o deşugubină în Muntenia supt Mircea Ciobanul: şase vaci pentru un om mort găsit pe moşie. În secolul al XVIII-lea un logofăt de Vistierie din Sărăcineşti (Vîlcea) dă o Evanghelie la „mănăstirea de la Vrancea, ce să chiamă Dragomirna *(sic)*".

În aceiaşi revistă, IV, 9, un document de la Alexandru Lăpuşneanu numeşte pe Ştefan, înlocuitorul lui Rareş: „Lăcustă". Un răvaş de plată a oieritului în Hurezi (1757). În n-l 10, un act municipal de la Bîrlad (fără an).

*

În *Raze de lumină*, VI, 5, d. G. Breazul începe un studiu despre vechea musică a Bisericii creştine. De preotul Ioan Răuţescu acte despre o hirotonie de preot în Muscel la jumătatea secolului al XIX-lea. O notă de d. Dan Simonescu cu privire la o carte bulgărească apărută la Bucureşti în 1828. Se relevează nişte notiţe dintr'o cronică sîrbească în care se spune neted că Vlad Ţepeş a fost ucis de Basarab (изыгинѣ Цѣпеше Владъ отъ Басарабъ).

*

Pagini cuprinzătoare despre alfabete, limbi cu dialecte şi rămăşiţe europene, în cartea d-lui Alex. Lombard, *Europas och den vita rasens språk* (Upsala-Stockholm [1926]). Sînt uimitoare resturile de dialect got, gepid, burgund, rug, scir în regiuni răzleţe din Germania şi, pentru Burgunzi, în insula danesă Bornholm, la Borgundasholm (pp. 61-2; pînă la 1100 se vorbia longobard în Nordul Italiei; p. 71). Bibliografie sumară. Tablă. Frumoasa lucrare, plină de atîtea lucruri necunoscute sau rău cunoscute, ar merita traducerea într'o limbă mai cunoscută.

*

Multă imparţialitate şi destul simţ istoric în cartea d-lui S. Fenyes, *Ungaria revisionistă*, tradusă de păr. Ilie Dăianu şi d. Leontin Iliescu (Bucureşti [1935].) E o combatere a înstăpînirii oligarhiei în Ungaria, urmărind-o din cele mai vechi timpuri. Se

www.dacoromanica.ro

recunoaşte că numai supt cei doi Hunyadi Ungaria a luptat contra Turcilor (pp. 25-6). Se dă o aprigă luptă politicei contelui Bethlen. Se admite *posibilitatea priorităţii Romînilor în Ardeal* (p. 59 şi urm.). Se aşează „Notarul Anonim" în vremea regelui Béla *al III-lea*. Şi rolul lui Attila e foarte bine prins (p. 98, nota 40). Ar fi fost de dorit ca traducătorii să explice cine e autorul şi care sînt rosturile lui.

*

Veşti despre războiul din Apus la 1809 (şi un răvaş de la Hurmuzachi), în *Arhivele Basarabiei*, VII, 1, p. 12 şi urm. La 1793 un Evreu botezat devine dascăl, p. 26.

*

Ştiri nouă despre regretatul I. Bianu în *Blajul*, II, 3. Tot acolo continuă studiul, bogat documentat, al păr. Manciulea despre „Graniţa de Vest". Nu înţeleg ce vrea să susţie d. Octavian Popa cu privire la „descălecarea" lui „Radu Negru".

*

In revista *Plastica*, II, 1-3. d. H. Dj. Sirouni începe un studiu ilustrat despre miniatura armenească.

*

Legături ale lui Montesquieu cu Germania, în tesa d-lui Petre Pandrea, *Beiträge zu Montesquieu's deutschen Rechtsquellen, Eine Untersuchung der hinterlassenen Manuskripte*, Bucureşti [1935]. In prefaţă, vederi originale, „moderniste" şi presintate într'o formă nouă şi atrăgătoare. „Epoca înainte de 1789 în Franţa stă supt steaua spiritului geometric-mecanic-static. E vremea rococoului, a narcisismului, a introspecţiunii, a pasiunii pentru teatru, a „bergerie"-ei şi a Mariei-Antoinettei" (p. 11). Se cercetează influenţa visitei în Germania, la 1729, a lui Montesquieu (după cartea *Voyages de Montesquieu*, apărută la Bordeaux, în două volume, 1894-6). Voia să se facă diplomat (a se ceti de mai multe ori: Trento, nu Trente; şi greşeli de latineşte). Se vede Tirolul, München, Mannheim, Heidelberg, Frankfurt, Maienţa, Bonn, Coblenz, Colonia. A fost şi membru al Academiei din Berlin.

*

Cuvinte pline de patimă şi de ură pentru a încerca să tăgăduiască existenţa Romînilor în Ardeal înainte de Saşi le găseşte, în *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* din 2 Mart, un domn Fritsch Schuster (şi extras: *Sibiiu-Cibinium-Hermannstadt, Braşov-Corona-Kronstadt)*. E un *sutor ultra crepidam*.

www.dacoromanica.ro

În *Revista de drept public*, Maiu-August 1934, un bun studiu al d-lui Iulian M. Peter, *L'oeuvre constitutionnelle et administrative du roi Alexandre de Yougoslavie.*

*

În *Revista societății istorico-arheologice bisericești*, XXIV, păr. C. Bobulescu se ocupă, în legătură cu pomenirea lui Alexandru-cel-Bun, de aducerea moaștelor Sfîntului Ioan-de-la Suceava. Multe știri adunate cu răbdare. Glumă proastă de la pagina 29, nota 6. cu privire la contrazicerea mea în ce privește călătoria lui Alexandru pentru întîmpinarea Sfîntului. E de toată evidența că în a doua mențiune e și o scăpare din vedere, determinată de faptul, la care zelosul autor nu se putea gîndi, că trebuia conciliată această strămutare cu prezența Genovesilor în Cetatea-Albă. Și alte chestiuni se ating, între altele aceia că în textul lui Grigore Țamblac nu e vorbă de imposibila prindere și trimetere la Brnsa a lui Mircea-cel-Mare, ci de o astfel de întîmplare a lui Sracimir de Vidin, care nici nu s'a mai întors din acest exil (v. p. 25 și urm.). Nu odată am tăgăduit fără această confruntare putința surgunirii Domnului muntean. Ar fi nedrept și inutil să se semnaleze păr. Bobulescu greșeli de istorie universală, care nu l-au împiedecat de a face un lucru în adevăr folositor. Mențiunea prezenței la Iași, în 1743, a lui Silvestru de Antiohia, bine cunoscut (v. p. 33, nota 3; p. 75). Gravura cunoscută din Cazania lui Varlaam n'ar represinta Suceava, ci Cetatea-Albă, cum și e mai probabil (p. 39 și urm.). Se reproduce frumoasa inscripție din 1803 a bisericii de la Vlădiceni lîngă Iași (p. 48). Din bogatul său material despre bisericile ieșene autorul desface capitolul privitor la fundația lui Nicoriță (p. 49 și urm.): e regretabil că nu se pot tipări numeroasele pagini ale acestei așa de meritoase opere. Îndreptări și în ce privește biserica Sf. Sava (p. 53 și urm.). Pentru o Viață a Sfinților dăruită de Mazeppa Mitropolitului Teodosie, la 1701, p. 62 și nota. Se vorbește „de aierul lui Alexandru-cel-Bun din 6936 pomenit într'un cronograf scris în Focșani la 1732" (p. 66). Prețioasa piesă arheologică, acum la Żolkiew, e redată după o lucrare a lui Marian Sokolowski (p. 69). O listă a acestor epitafe vechi pe pp. 72-3. Și două planșe.

Același semnalează un „Encomiu" grec al lui Vodă-Carageà, publicat la Viena în 1818.

Diaconul Paul Mihalovici adauge alte semnalări de inscripții

www.dacoromanica.ro

și însemnări basarabene. Și un ms. de canoane ale Maicii Domnului, în versuri, sec. al XVIII-lea (pp. 97-9). Știri despre împrejurările din Moldova la 1787-8, pp. 105-6.

Am semnat lucrarea d-lui Al David.

D. Aurel V. Sava cercetează mănăstirea Hîrbovățul, clădită la 1730 de un Constantin Carpuz, a cărui familie, care se scrie azi Carpus, trăiește încă în Iași. Acte din secolele XVIII-XIX.

Tot diaconul Mihailovici dă lista lucrurilor necopiate de la metohul Sfîntului Mormînt din Constantinopol. Multe și importante, ele nu erau necunoscute.

O însemnare de clerici din 1813 de d. Const. N. Tomescu.

*

În „Anuarul Liceului Petru Rareș, Piatra Neamț, anul 1933-34, omagiu prof. G. Mihăilescu", d. Constantin Turcu publică, în românește, întovărășindu-le de o largă introducere biografică, paginile consacrate de Vaillant, în „orografia" sa, județului Neamț (se semnalează cartea „de peste 480 de pagini", aflătoare în biblioteca acelui Liceu, *Romes, Histoire vraie des vrais Bohémiens*, Paris 1877). Și note (Herodian e un istoric; drumul mare se chiamă pe acolo Calea Mare; v. și p. 92, nota 2)). — Note despre mănăstirea Durău, de d. D. Hogea (se dă regulamentul, din 1830, al lui Veniamin Costachi). — D. P. Gheorgheasa arată păstrarea rotacismului, nu numai în cuvinte cuoscute, ci în *verin (venin)* și *jireapăn (jneapăn)*.—Legende despre Ștefan-cel-Mare. —D. George Juvara publică o scrisoare a lui Emil Costinescu (despre valoarea țeranului) și una a lui Odobescu (1895; în limba franceză; către Iuliu Zane; chestii de limbă). — De d. Gh. Ungureanu nota despre fabrica de hîrtie a lui Asachi (cere, la 1840, un privilegiu; numele mecanicului nu e „Mihaimic Cucumini di Holoveci", ci Mihalik cavaler de Hodocin"; p. 86). Fabrica se tîrăște până la 1857, cînd i se refusă un nou privilegiu, pe douăzeci și cinci de ani). — D. Al. Grigorovici cercetează amănunțit campania a doua a lui Ioan Sobieski în Moldova (escelentă lucrare). — D. M. Cojocaru schițează ce ar putea ieși din cercetări locale pentru preistorie. — Tot d. Gheorghe Ungureanu scrie despre „mănăstirea Pionul sau schitul Hangul și ruinele palatului cnejilor Cantacuzini" (după inedite) (schița genealogică a d-lui Sever Zotta arată că Marga, mama lui Vasile Lupu, era fiica lui Nicolae Coci, Aga — *din vremea lui Mihai Viteazul* — și a Irinei; p. 115, nota

www.dacoromanica.ro

4). Şi o vedere a mănăstirii Pionul, cu un colţ din curtea boierească întărită. — De d. Constantin A. Stoide o notă despre mănăstirea, total trecută cu vederea, Runcu, clădită, se pare, de Dabija şi Doamna Dafina (mai multe documente. La p. 139, r. 2 de sus: *Hociungii).* — Păr. C. Matasă se ocupă de satul Vînători (se notează apariţia la 1431 a „casei lui Crăciun din Piatra", după culegerea d-lui Costăchescu). Sasca e după soţia unui Sas (nume de botez).

N. Iorga.

NOTIŢE

Părintele C. Bobulescu a găsit această menţiune care arată legăturile paşnicului Mitropolit Teodosie cu furtunosul Hatman al Cazacilor, menit de altfel să-şi capete locul de odihnă în pămîntul Moldovei, Mazepa: „Teodosie Mitropolitul, leat 7209, msţa Iul. 1 dni. Această sfîntă carte numită Viaţa Sfinţilor, dăruită iaste Sfintei Mitropolii românești din Bucureşti de cinstitul dumnealui al nostru făcătoriu de bine Ivan Mazepa, Hatmanul Ucrainei, spre veacinica dumnealui pomenire, şi se-au adus în zilele Smereniei Noastre Mitropolitului Ţării-Rumăneşti Teodosie, carele cu mare blestem şi groaznică afurisanie las ca nimenea să nu îndrăznească a o înstrăina de la Sfînta Mitropolie aceasta; Iul. 1 dni, lt. 7209" [1].

*

O interesantă şi curagioasă critică a tendinţii către funcţii în broşura „Spectacolul radicalismului în Romănia, cercetare critică de Dimitrie Marcovici, fascicula I", Bârlad 1879.

*

Muzeul din Vălenii-de-Munte posedă, într'un volum frumos legat. „Pomelnicul sfintii biserici din mahalaoa Berevoeştilor, scris de pop[a] Marcul, în zilele prea-înălţatului Înpărat Alecsandru Pavloviciu, a toată Rusiia iproci; 1811, Avg. 3" (mai jos: „să să ştie de cându m'am prioţit eu, pop[a] Marcu, Iune 22, let 1811, episcop fiind Preosfinţiia Sa părintele Costandie Buzăian, şi hirotonit de părintele Vlădica Pogonianis, Deonisiie").

El cuprinde: Pomelnicul lui Mihăilă Toma (şi Lanba, Ruse, Lezarina, Agafiia, Micu, Ghişa, Boba, Stama, Stoiana, Nastea, Sora, Joiţa).

2. „Pomelnicul părintelui pop (Simion şi Arghira, Danciu).

3. Şters: Pomelnecu pop Radului" (şi Mărzea). N. I.

[1] *Revista Societăţii istorico-archeologice bisericeşti din Chişinău,* XXIV (1934), p. 62, nota 1.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

✣

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
✣ București, Șoseaua Bonaparte, 6. ✣

www.dacoromanica.ro